

IONI

Ioniva Ihuva nurara tura

Ihura okara

¹ Tota hoqarero Uvavano vaura. Vi Uvava Variqa Kotikantiro vaura. Vi Uvava nai Kotiva vaura.

² Tota hoqarero vi Uvava Kotikantiro variqiro vura. ³ Uva viva Kotikantiro variqiro viharo ekaa vo haika vo haika autukero vatora. Vovano vo haikavata autuarirava kia vauvaro Uva vivaqai ekaa haika autukero vatora.

⁴ Uvavano vauvaro viraqima ekaa enta qaqi variqi vi okaravavata vaura. Vi Uvava ovavano itaintemakero, vataini variaka koqema kero ataama nimate vairo. ⁵ Vi ovava itaqiro vi vaivaro kيامa konkira ari vai haikava vira qimpa kaira.✧

Ioniva namari nimi vau vaiintiva Ihura okarara tura

⁶ Kotiva vaiinti vo atitora vira autu Ionira. ⁷ Vaiinti nahenti ʼIhuraraʼ viva quqaa ovavanove tiate tiro, Ioniva vika vira okarara tiva nimoreva anirora.

⁸ Ioniva nai kia vi ovava vairaitiro, viva vi ovarara vaiinti nahenti tiva nimoreva anura. ⁹ ʼIhuvaʼ quqaa ovavano ekaa vaiinti nahenti ataama nimitareva vataini aniainarara ʼIoniva tiva nimi vauraʼ.

Ihura qoririma amitora

¹⁰ Ihuva maa vatara autukero vatova vataini tuvumanta maa vatanaaka kia vira viraqamake

✧ 1:5: 1 Ion 1:1

tavaraiti, virara kia vivave ti. ¹¹ Viva nai navunaaka unaini aniromanta vira navunaaka kia vira quahama amitaraiti, vika vira qoririma amitora.

¹² Mintumantavata, vokuka vira quahama amite virara quqaa vivave ti vauka viva vika noraiqama komanta vika Kotira vaintiqamavi vaura. ¹³ Kiama vaiinti nahenti nái vainti vatataantema kevauve vika Kotira vaintiqamavi, kiama qaqi vaiinti antuqaqaahai vika Kotira vaintiqamavi, Kotiva naivano vaiinti nahenti nai vaintiqama kaira.

¹⁴ Ho Uvavano tinavu hampata vaireva vainti vaata varero, maa vataraqaa vaumanta tenavu vira mpeqa okara takuqi vaira tavaunara. Viva vira maaqu vohaiqavano vauvarora tiro, vira Qova nai mpeqa okara vira amura. Tenavu tavaavauraro vi vaiintiva koqema nimitewaro aaqurihama nimitewaro quqaa Uvaqai ti vau vaiintiva vaura.

¹⁵ Ioniva vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Te haaru ni tiva nimi tiha, Vaiinti vovano ti naantiara aniarirava ti haatara kaanarove, turava ho maa vivave. Tevata kia qovaraiquna entara viva haaru qaqi variqiro vi vaurave. Mintima vaiharora tiro, viva ti haatara kero viva Noravanoma vaivo, tiro. Ioniva minti tura.

¹⁶ Ihuva voqamakero tinavu aaqurihama timite vaivara tiro, viva tinavu aaqurihama timiteharo qaiqaa qaiqaavata tinavu koqema timite vairave.

¹⁷ Haaru Kotiva nai uva maara tiva tora qara ntuvakero Mosira amura. Vate maa entara Ihu Karaitiva Kotiva inaihairo tuvurero, Kotiva

aaqurihama timite vai okarara quqaa okara tinavu tiva timira.

¹⁸ Kiama qumina vo vaiintivano Variqa Kotira viri tavairave. Vira Maaquvano nai Qora aqanto vaiva, vivaqaima nai Qora okara qoqaiqama kaimanta tenavu kankomake tavaunara.

*Ioniva Ihurara vaiinti nahenti tiva nimura
(Matiu 3:1-12; Maaki 1:1-8; Ruki 3:1-18)*

¹⁹ Ioniva Ihurara tiva nimu uvava maantimama vairo: Ioniva aniromanta Iutia vaiinti noranavu Ieruharemini vauka vaiinti vonavu nititomanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintikavata, Rivaira vohaa anku vaiinti vonavuvata, vika orure Ionira ireha tiha, Are ta vaiintivave? «Are quqaae tinavu *Mesaiaavanove?*» ti.

²⁰ Vika minti tuvaro Ioniva kia uva kukeqa karaitiro, qoqaa vutu kero vika tiva nimiro tiharo, Aqao, kia te Kotiva atitai vaiintika *Mesaiaavanovauve* vauro, tiro.

²¹ Tumanta vika vira qaiqaa ireha tiha, Are te kia vikave tianara vo? Are tavave? Are tinavu kaivaqava Elaitaavae variarao? ti.

Vika minti tuvaro Ioniva, Aqao, te kia vikavauve, tiro. Tumanta vika qaiqaa vira ireha tiha, Are ta vaiintivave? Tenavu paropeti vaiinti vo, viva qovaraiqiainara vira vekama vauro. Are vi vaiintivave? tuvaro Ioniva aqao kiaveqai tiro.

²² Minti tumanta vika tiha, Are ta vaiintivave iaro? Are tinavu tiva timiraqe tenavu anirante tinavu tititaaka ariara vuru tiva nimiare. Are nenara ta vaiintivave tinarave? ti.

²³ Tuvaro Ioniva haaru paropeti vaiinti Aisaiava qara ntuvato uvarara iriharo vika tiva nimiro tiharo,

Te qumina kanta vaihama naveraitiha, Ne aara avuqavuma taivaro Noravano vi vaura aniarire ti vaurauka, te maa vi vaiintikama vauro, tiro. *(Aisaiaa 40:3)*

Haaru paropeti vaiinti Aisaiaava qara ntuvato uvarara iriharo Ioniva minti tura.

²⁴ Ioniva minti tumanta Parasi vaiintinavu nitoka tiha, ²⁵ Are tinavuara tihara, Te kiama *Mesaiaavano* vauro, te kiama Elaitaakave, te kiama paropeti vaiintive, tianarave. Ho are nantiharave te qumina vaiinti vauro tiharama, namari nimi variarao? ti.

²⁶ Vika minti tuvaro Ioniva vinavuka nái tiva nimiro tiharo, Te qumina namariqaima ni vaiinti nahenti nimi vauro. Vovano ni avutana vai vaiintira, ne kiama vira kankomake tavaavo. ²⁷ Viva ti naantiara aniariravave. Te inaara vaiinti vauraro viva nora vaiinti vaimantara ti, te kiama ho vira aiqum rumpa taina naaquntara kuvantu amitararave, tura.

²⁸ Ioniva Iotani Namari hini mantaraini, Betanini vaiharo namari nimi vau entara vi uvara tura.

Ioniva Ihurara Kotira Sipisipi Naative tura

²⁹ Vira qararaa Ioniva vaiharo tavovaro Ihuva vihairo ani vauvaro viva tiharo, Ho tavaate. Vi vaiintiva Kotira Sipisipi Naative. Viraqaama Kotiva ekaa vatani vaika qora kaiqa vare okarara taiqa nimitaanarove. ³⁰ Te haaru tiha, Vaiinti vovano ti naantiara aniarirava ti haatara kaanarove, tunarave. Te kia qovaraiqiavauna entara viva haaru qaqi variqiro vuvave. Mintima vaiharora tiro, viva ti haatara kero Noravano varianarove, tuna vaiintiva, ho maa vi vaiintivave.

³¹ Tota kia te vira viraqaqamake tavaunarave. Ne

Isareri vatanaaka vira viraaqamake tavaate ti, te maini ani namari ni nimi vaunarave, tiro.

³² Minti tivakero Ioniva Ihurara vika qoqaa tiva nimiro tiharo, Te tavauraro Kotira Maraqravano uviri vo, mirura voqaara tuviro, tuvu viraqaatama vaurave. ³³ Tota te kia Ihura viraqaamake tave vauraro Kotiva ti tititaimanta te namari ni nimi vauraro Kotiva ti tiva timiro tiharo,

Tavairaro ti Maraqravano otu viro viraqaata vaina vaiintira ho virarama vivave tiane. Viva kia qaqi qumina namari nimianarove. Viva vaiinti nahenti ti Maraqrava nimianarove, tirave.

³⁴ Kotiva ti vi uvara minti tiva timimanta te vi haikara kankomake tave, virara te maa vaiintiva Kotira Maaquve turo, tiro.

Ihuva vo vaiintinavu naane ntitora

³⁵ Vira qararaa Ioniva nai vainti taaraqanta vira avataqi nutanta hampata himpitero vaiharo ³⁶ tavovaro Ihuya aitarero vuvaro Ioniva vira vutu taveru, nai vaintitanta tiva nimiro tiharo, Tavaate. Vi vaiintiva Kotira Sipisipi Naative, tiro. ³⁷ Minti tumanta Ionira avataqi nutanta Ioniva tu uvara iri, viraqaahai vitanta tuqantaavi Ihura avataqi vura.

³⁸ Ihura avataqi vuvaro Ihuva tuqantaa viro tavomanta vitanta vira avataqi anuvaro viva vitanara tiharo, Netanta nanarae aniavo? tumanta vitanta tiha, *Rabaio—Maara ti variara vaiintio*, are taini variaravave? tuvaro ³⁹ Ihuva tiharo, Ho netanta ani tavaate, tiro.

Minti tumanta vitanta vira vataake vi, oru viva vuraqi variqi vi eromanta anirante vura. ⁴⁰ Vi

vaiintitantaqihairo vaiinti vo Entaruva, Saimoni Pitaara qatavano vaura.

⁴¹ Vitanta Ihura mini ketanta Entaruva nai vakaara ranta kero vira tiva amiro tiharo, Tetanta Kotiva atitai vaiintira *Mesaiaa* vira rantake tavauro, tiro.

(*Mesaiaave*, *Karaitirave*, vohaa autuma vairo.)

⁴² Vira rantake tavauro, tivakero Entaruva nai vakaara vita varero Ihuva vaunaini vuru kovaro Ihuva vira tavero tiharo, Are Ionira maaqu Saimonivave. Te ai autu rehama *Sifaasirave*, tირerave, tiro.

Sifaasirave, *Pitaarave*, vohaa autuma vairo.
 [Maa uvaraqihai vi autura tirera *Orirave* ti.]

Ihuva Piripika Nataanika naarora

⁴³ Vira qararaa Ihuva Karirini virerave tivakero oru Piripira ranta kero virara tiharo, Are ti naantiaraini aniane, tiro.

⁴⁴ Piripiva Besaida vatukaihainaavama vaura. Entaruka Pitaaka vitantavata vohaa vi vatukaraqiraukama vaura.

⁴⁵ Ihuva Piripirara minti tuvaro Piripiva Nataanira ranta kero vira tiva amiro tiharo, Haaru tinavu kaivaqava Mosiva maara uva qara riharo vi vaiintirara tivatomanta paropeti vaiintinavuvata vi vaiintiva naantiara anianarove tivake qara ntuvato vaiintira, ho vate vi vaiintirama te tavauro. Viva Ihuva Iohepira maaquvano Nasaretihainaavave, tiro.

⁴⁶ Viva minti tuvaro Nataaniva tiharo, Aqao. Hoe koqe vaiintivano mintina vatukaraqihairo qovaraiqianarove? tiro. Tuvaro Piripiva tiharo, Ho are nenavano oru tavaane, tiro. ⁴⁷ Tivakero

oru vuvaro Ihuva tavomanta vitanta ani vauvaro Ihuva tiharo, Tavaane. Quqaama vi vaiintiva Isareri vaiintivanoma vaivo. Kia vi vaiintiraqi una uvavata vaivo, tiro.

⁴⁸ Minti tuvaro Nataaniva Ihura irero tiharo, Nantiakerae are ti okarara ho irira iarao? tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Piripiva kia ai aaraivaka are *fiki* vira okaraqi variaramanta te ai tavaunarave, tiro.

⁴⁹ Minti tuvaro Nataaniva tiharo, Ike, maara ti variara vaiintio, are Kotira Maaquvanove. Are Isareri vatanaaka avuhainaavave, tiro.

⁵⁰ Minti tuvaro Ihuva tiharo, Are *fiki* okaraqi variaramanta te ai tavaunarave tunaraqaahairae are tiriara quqaa vivave tiarao? Naantiara are nora haika, vo haika vo haika vira aataraainara tavenarave.

⁵¹ Te quqaama turo. Naantiara are vaiha tavairaro naaruvavano qantuara viramanta viraqihai Kotira *enselinavu* te Vataini Vatatai Vaintika variainanaini oru vi tuviha vaivarave, tiro. Ihuva turama.

2

Nahenti ironaini Kena vatukaqi vura

¹ Enta taaraqanta aitaromanta Karirini vatuka vo Kenaqi nahenti irareka ² vauvaro Ihura novavata mini vaumanta vi vatanaaka Ihuravata, vira vaintinavuvata, naaromanta vinavukavata mini vura.

³ Vinavuka oru vaiha kara ne vauvaro *uaini* namari taiqa vuvaro Ihura nova Ihura tiva amiro tiharo, *Uaini* taiqama vivo, tiro.

⁴ Tuvaro Ihuva aqao tiro, Nahentivauvo, ai kaiqa vo kaiqama vaivaro ti kaiqa vo kaiqama vaivo. Te tenta kaiqa varaaina entava kiama govaraiqivo, tiro.

⁵ Minti tuvaro Ihura nova kaiqa vaiintinavu tiva nimitiro tiharo, Viva nana kaiqae niara varaate tiramanta, ne viva tinantemake varaate, tiro.

⁶ Iutaa vatanaaka vika nai maara uva iriha minti mintima keha vika nai viri vaata hiqama kora. Ho virara iriharo namari taqu 100 lita 6navu vi naavuraqi vatova vauvaro Ihura nova ne viva tinantemake varaate, tuvaro ⁷ Ihuva kaiqa vaiinti vika tiva nimitiro tiharo, Ho vi taqunavuraqi qaqi namariqohai ekaa kaqa mpiqa kaate, tumanta qaqi namari kaqa vare vuru qahiare vauvaro ekaa taqu noqaa mpiqa vura. ⁸ Mpiqa vuvaro Ihuva qaiqaa tiharo, Ho taquqihai kaqa vare vuru karaqaa raqiki vai vaiintira amivaro neharo tavaarire, tiro.

⁹ Minti tumanta vinavuka taquqihai vi namarira kaqa vare vuru karaqaa raqiki vau vaiintira amivaro vi vaiintiva qaqi namarivano *uainiqama* vura neharo tavovaro koqe uvaro viva kiama namari vira kaqo uvara iriraitiro vaumanta, vira kaiqa vaiintinavuqaima virara irura. Mintuvaro karaqaa raqiku vaiintiva neharo tavovaro koqe *uaini* vauvaro quaha kero nahenti varo vaiintira aarama kero ¹⁰ vira tiva amiro tiharo, Ike, vokiaka koqe *uaini* naane vaiinti nahenti nimiamanta nama taiqa kaamanta naantiara qora *uaini* nimi variarave. Are kia vika iantema kera nimira iarao. Te tavaurara are

vo *uaini* avuni nimira, viraqaahaira koqe *uaini* naantiara nimira iarao, tiro. Minti turama.

¹¹ Ihuva Kariri vataini Kenaqi vaiharo qaqi namari varakero *uaini* tuqantaa nimitora. Viva vi kaiqara naane avuni hoqarama tero, viraqaahairo vo kaiqa vo kaiqa nora kaiqa varaqiro vurama. Viva vi kaiqara varomanta vira vaintinavu vira kaiqa tavehama Ihura okara mpeqa okarara kankomake iri, virara ho quqaa vi vaintiva tinavu kahaqiariravama vaivo ti tura.

¹² Ihuva *uaini* tuqantaa nimitero viraqaahairo vivavata, vira novavata, vira qatanavuvata, vira uva irukavata, mini ke Kapenaumini oru vo entanavu vaura.

Ihuva Kotira Naavuqi vura

(*Matiu 21:12-13; Maaki 11:15-17; Ruki 19:45-46*)

¹³ Vehakuma Nimito Karara no entava aumanto vauvaro Ihuva Ieruharemini viro ¹⁴ oru Kotira Naavuqi oriqetero tavomanta vokuka viraqi koqaa kaiqa vareha purumakauve, sipisipive, uvirive, nimiha monu vare vaumanta vonavu tainta tataaqa oquvi vaiha *kamaanira* monu vareha Kotira Naavuqiraa monu vo monu nimi vaura.

¹⁵ Mintiaqi viha koqaa kaiqa vare vauvaro Ihuva vika taveru kapipi varakero viraqohairo purumakauvata, sipisipivata, Kotira Naavuqhairo ruhaaqi veva vahaagaini kero, monu nimi vau vaiintika taintavata utu tuqantaa aqukero vi monuravata rantaupirima kero, ¹⁶ uviri nimiha monu vare vau vaiintikavata nitiharo tiharo, Ne vi haikara vi haikara maaqihai vare vevare

vuate. Ne kia ti Qora Naavu *maaketi* naavuqama taate, tiro.

¹⁷ Ihuva minti tuvaro vo uva Kotira vukuqi gara ntuvato uvava vira vaintinavu aatoqi ntuva vumanta irura. Vi uvava mintima tiro: *Te ai Naavuara noraiqaake iriqi vuarirava iha itaintema kero, tiqi ite vaivo, tura.* (Ihi 69:9)

¹⁸ Ihuva mintumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Aqao, tavave ariara tivarae are mintira iarao? Are nana nora kaiqa vo tinavu tivuqaa vara qovarama kairaqa tenavu vira tave, ariara viva ho mintianarove tirarave? ti.

¹⁹ Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Ne maa naavura rampai kaiqe te taaramo enta variqi vihama qaiqaa kaqa kararave, tiro.

²⁰ Minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Aqao, maa naavura kageha 46 ihi airi ihiaa kaqaqi vi vuru kaqa taiqakaa naavurave. Are hoe taaramo entaqai vi naavura qaiqaa kaqa taiqa kenarave? tura.

²¹ Vika minti tuvaro Ihuva kia vutukero qaqi naavuara tiraitiro, viva nai vaatara uva tuqantaakero tura. „Ne ti harukaiqe te taaramo enta varike qaiqaa qaqi himpirarave, tiro.”

²² Naantiara Ihuva qaiqaa qaqi himpi vau entara vi uvava vira vaintinavu aatoqi ntuva vumanta vika irura. Kotira vukuqi gara ntuvato uvaravata, Ihuva vi entara tu uvaravata, iriha vika Ihurara quqaave tura.

Ihuva ekaa vaiinti avu aatoqiraa okara iri tave vauva vaura

²³ Vehakuma Nimito Karara no entaraqaa Ihuva Ieruharemini vaumanta vaiinti nahenti airitahaa

vira kaiqa nora kaiqa taveha Ihurara ho quqaa vivave ti. ²⁴ Vaiinti nahenti virara quaheha minti ti vauvaro Ihuva vaiinti nahenti okarara kankoma kero iriharora tiro, viva kia vika turara noraiqaakero irura. ²⁵ Ihuva vaiinti nahenti vika nái aatoqi iru okarara kankoma kero irurara tiro, kia vovano qumina vika okarara vira tiva amiarirava vaura.

3

Nikotimaava Ihura oru tavora

¹ Parasi vaiinti vo vira autu Nikotimaara. Nikotimaava Iutaa vatanaaka vika nora vaiinti vovano vaura. ² Viva vo enta entaqi Ihura oru tavoro tiharo, Maara ti variara vaiintio, tenavu tavauraro Kotiva ai atitaivarara tira, are maara uva ti variarava anira iarao. Kia Kotiva ai kahaqiare titirio, are kiama ho nora kaiqa varaaraitirio, tiro.

³ Viva minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Te quqaa uva tiarirara iriane. Vaiinti noruqama vinara kia qaiqaavata vatatairera, viva kiama Kotiva raqikina vatukara ho tavaanarove, tiro.

⁴ Tuvaro Nikotimaava tiharo, Nantiakeroe noruqama vina vaiintira qaiqaa vatataanarove? Viva hoe qaiqaa nai nora auhaqi viqetairaroe vira qaiqaa vatataanarove? tiro.

⁵ Minti tuvaro Ihuva vira nai tiva amiro tiharo, Te quqaa uva tiarira iriane. Qumina namariqi vatatairava vairaro kia Kotira Maraquravano vira qaiqaa vatatairera, viva kiama ho Kotiva raqikina vatukaraqiqi vuanarove. ⁶ Vaata vataava vaata vataaraqaima vatate vairave. Kotira

Maraquravano maraqura vataaraqai vatate vairave.

⁷ Te ni qaiqaa qaraakaiqama kero vatataarire tuna uvara virara kia are ravuku vuane. ⁸ Te uva vo tuqantaake ai tiva amirerave. Uvaivano utiharo vona vona nai antuqaaqaa vi vairave. Uvaivano uti vaivara are kia vira tavaraitira, are vira uva *nontantaqai/otataqai* irianarave. Are viva viro aniro i okarara kia irira tavaarao. Ho Kotira Maraquravano vatatai okarara vohaa qaramakero vaivo, tiro.

⁹ Ihuva minti tuvaro Nikotimaava vira irero tiharo, Nantiakeroe mintianarove? tuvaro ¹⁰ Ihuva tiharo, Are Isareri vatanaaka maara uva tiva nimi variarava vaiharae vi uvara kia kankomakera iriarao? ¹¹ Te quqaama turo. Tenavu kankomake iri tavauna haikara ni tiva nimi vauramanta ne kia tinavu uvara quqaave tiarave.

¹² Te vataihainaa haikara ni tiva nimuramanta ne virara kia quqaa uvave tiarave. Ne minti tiavera te naaruvaihainaa haikara tiarira nantiakee ne vi uvara ho quqaave tivarave? ¹³ Kia vaiinti vovano Kotiva vainaini naaruvaini virave. Ti Vataini Vatataika teqaima naaruvainivata vari-avaurauka, te vihaima tuvuraukave.

¹⁴ Haaru ni kaivaqava Mosiva qumina vataini ni vau entara memaru maraqura *baraasi* oriqo-hairo autukero vira katariqaa arutero tuahera korave. _Vaiinti nahenti vira tave kia qutu vuate tiro, Mosiva minturave. (*Kaarantura 21:6-9*)_

Ho Te Vataini Vatataika te variarira haaru Mosiva memaru maraqura autukero tuahera kon-tema kema, tivata katariqaa tuahera kevarave. ¹⁵ Mintiramanta vaiinti nahenti tiriara quqaa vivave tika kia qutu vi taiqa viraiti, vika ekaa enta

ekaa enta qaqi variqi vivarave, tiro. Ihuva minti turama.

¹⁶ Variqa Kotiva vataini variakara voqamakero muntuka vateharora tiro, viva nai Maaqu vohaiqa vatataira tinavu timiro. Mintirara ti, vaiinti nahenti vira Maaquara quqaave tika kia qutuvi taiqa viraiti, vika ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vivara.

¹⁷ Kotiva nai Maaqu vataini atitovaro viva kia vaiinti nahentiqaa uva vatareva tuvitaraitiro, viva vika kuvantu kero ntitareva tuvura.

¹⁸ Vovano vira Maaquara quqaa vivave tirava, vivama kia uva varaanaro. Vovano vira Maaquara kia vivave ti vaiva, viva vaakama uva varaivo. Viva Kotira Maaqu vohaiqara kia quqaa vivave tira kaara, Kotiva *ko* tiva taiqakero viraqaa uva vatero.

¹⁹ Maa haikara kaara uva varianaro: Ovavano vataini tuvimanta vaiinti nahenti kia vira quahama amitaraiti, vika konkira ariraraqai quahe vai. Vaiinti nahenti kaiqavano qora kaiqa vaimantara ti, vika kia vi ovarara quahama amite.

²⁰ Qora kaiqa vare vaiva ova vira navutaiqiharoma kia ovavano vainaini viro. Ovavano iteharo te vaaqu kaiqa varaunara qovarama kaantorave tivakero, kia ovavano vainaini viro.

²¹ Viva mintimama vaivaro quqaa kaiqa vare vai vaiintiva kia qetaraitiro, ovavano vainaini viro. Viva vivaro ovavano iteharo vira kaiqa ataama amitaimanta vaiinti nahenti tavaavaro vi vaiintiva Kotira uva avataqiro viharo Kotira kaiqa vare vaira.

Ioniva namari nimi vauva Ihurara vaiinti nahenti tiva nimura

²² Viragaahai Ihuvavata vira vaintinavuvata ʼIeruharemi mini keʼ Iutia vata vo, qumina vataini vi. Ihuva nai vaintinavu vataakero oru mini vaiharo vaiinti nahenti namari nimi vaura.

²³ Namari nimi vauvaro Ionivavata vatuka vo, Salimi tataaqa Aiononini vaiharo namari nimi vaura. Ioniva nora namari vaunaini vaumanta vaiinti nahenti mini ruvaagumavi vauvaro Ioniva vika namari nimi vaura. ²⁴ Vi entara kia Ionira rumpa vare karapuhi naavuqi vuru kora.

²⁵ Vi entara Iutaa vaiinti vovano vaiharo Ionira uva iru vaiintika hampata namari hige okarara tirori vaura. Mintumanta vika Ioniva vaunaini orure tiha, ²⁶ Maara ti variara vaiintio, tota are Iotani Namari hini mantaraini vaiinti vontira vaiharama are virara vivave tunarave. Ho tavaane. Vi vaiintiva vivavata namari nimi vaimanta airitahaa viva inaini vi variavo, ti.

²⁷ Minti tuvaro Ioniva tiharo, Ho Kotiva naaruvaini vaiva vaiinti vo kia vo haika amirera, vi vaiintiva kiama ho vi haikara varaanarove. ²⁸ Nevata te tota tunarara iriarave. Te tiha, Kiama te *Mesaia*avanovauve vauro. Ti tititaimanta te naane vira avuni anuraukave, tunarave.

²⁹ Nahenti varaarirava vivama nahenti varairave. Vi vaiintira tontivano himpi vaiharo vira uva iriharo quahairave. Ho vi vaiintiva quahaintema kema, te Ihurara quahauro.

³⁰ Ihura autuvano uritarero voqavata noraiqama viraro ti hutuvano vataini qiarire, tiro. Ioniva minti turama.

Ihuva naaruvaihairo tuvuaina okarara tura

³¹ Ihuva mpeqavano virihairo tuvivara tiro, viva ekaa haika aatara kaivama vairo. Vataihainaava vataihairo anivara tiro, viva vataihainaa haikaraqai ti vaira. Ihuva naaruvaihairo tuvivara tiro, viva ekaa vataihainaa haika aatarakaivama vairo.

³² Viva nai tavai haikara nai iri haikara qoqaa tiva nimi vaimanta vaiinti nahenti vira uvara kia quqaave tiraiti, vira uva qoririma amite variara.

³³ Ho vaiinti vovano kia Ihura uva qoririma amitaraitiro, vira uvara quqaa uvave ti vai vaiintiva, viva minti tiharoma Kotira uvaravata quqaa uvama vaivo tiro.

³⁴ Kotiva Ihura atitaivaro viva Kotira uvaqai ti vaira. Kotiva vira atitareva iharo, nai Maraquara amiharo kياما inaaraiqa amiraitiro, viva no-raiqamakero amivarora tiro, ho viva Kotira uvaqai ti vaira.

³⁵ Vira Qova nai Maaquara voqamakero antuqa arivarora tiro, viva ekaa haika nai Maaqu amivaro viva vi haikaraqaa raqikiqiro vi vairo.

³⁶ Vovano vira Maaquara quqaave tirava kia ekaara qutu viraitiro, qaqi variqiro vuanaro. Vovano kia vira uvara quqaave tirava vairaro Kotira arara itairava viraqaa varianaro.

4

Ihuvu Sameria vatanaa nahenti hampata uva tura

¹ Vi entara Parasi vaiintinavu iruvaro Ihuva airi vaiinti nahenti ntitaqiro viharo namari vika nimiharoma Ionira aatara kora. ² (Ihuvu kيامa naivano vika namari nimiraitiro umanta vira vaintinavuvano vaiinti nahenti vika namari

nimura.) ³ Parasi vaiinti vi uvara iruvarora tiro, Ihuva viraqaahairo Iutia vata mini kero vetara Karirini viro.

⁴ Karirini vireva vu aarava vaireva Sameria vata avutana vauvarora tiro, ⁵ Ihuva vi aararaqaa viharoma inaara vatuka vo, vira autu Sikaave tunaini oru ntora. Vata vo, haaru Iekopiva nai maaqu Iohepira amu vatara vira tataaqa vaura.

⁶ Haaru Iekopiva namari nareva quvitova mini vauvaro Ihuva niara aara ani kovaro popohovaro viva namariara quvitora vira tataaqa oquviro vaura. Oquviro vauvaro kuarivano qiataaqa uri vauvaro ⁷ Sameria nahenti vovano namari kaqareva anuvaro Ihuva namariara naataa uvaro vi nahentirara tiharo, Namari kaqa timirage naare, tiro.

⁸ Ihura vaintinavu vaakama kara varareka vatukaini vuvaro ⁹ Ihuva viraqaa vaiharo minti tuvaro Sameria nahentivano aqao tiro, Are Iutaa vaiintivano variaramanta te Sameria nahentima vauro. Are nantivarae tiriara namari kaqa timirage naare tiarao? tiro. Iutaa vatanaakavata Sameria vatanaakavata nai toma amite nai toma amite i vaurara tiro, nahentivano minti tura.

¹⁰ Minti tuvaro Ihuva nahenti vira nai tiva amiro tiharo, Are Kotiva ai amireva iaina haikaravata, ti okaravata, kankomakera irianaravauve, are ti irairage te qaqi variqi vina namarira ai amirarave, tiro. *„Vi vatanaaka ruvu namariara qaqi vai namarirave tura.*

¹¹ Ihuva te qaqi variqi vina namarira ai amirarave tuvaro vi nahentiva kia kankoma kero vira uva iriraitiro, viva ruvu namariarave tivo tiro. *„Viva tiharo, Nora Vaiintio, namari vevantoma*

vaivara are kiama namari taquvata vatera iarao. Taraqihairae qaqi variqi vi namarira are tianara kaqenarave?

¹² Tinavu kaivaqava Iekopiva nora vaiintivano vaurave. Are vo? Vira aatara kaaravae variarao? Viva naivata nai vaintinavuvata nai purumakau sipisipi vataakero maa namarira ne vaurave, tiro.

¹³ Minti tuvaro Ihuva tiharo, Vovano maa namarira neharo viva qaiqaa qaiqaavata namari naataa iraro naanarove. ¹⁴ Ho vovano te amiaina namarira nairaro kiama qaiqaavata namari vira naataa iraro varianarove. Te namari amiariraro vi namariva vaiinti avutaqihairo ruvu voqaara nteharo iraro vi vaiintiva kia qutu viraitiro, qaqi variqiro vuanarove, tiro.

¹⁵ Ihuva minti tuvaro vi nahentiva tiharo, Nora vaiintio, ho vi namarira timiraqe te naariraro kia qaiqaa namari naataa iraqe kia qaiqaavata maaqihai kaqake naare, tiro.

¹⁶ Tuvaro Ihuva tiharo, Ho are nena vaativata oru aarama varera orurantera maini tuvuaane, tiro.

¹⁷ Minti tuvaro nahenti viva tiharo, Aqao, te kia vaatiqama vuraukave, tiro. Tuvaro Ihuva tiharo, Are quqaama tihara, Te kia vaatiqama vuraukave, tiarao. ¹⁸ Are kauquru tataa vaatiqama vuaravave. Vate are vaiinti vo varatera variarava, viva kiama ai vaati tanava vaivo. Are quqaama tiarao, tiro.

¹⁹ Minti tuvaro nahentivano tiharo, Nora vaiintio, te irurara are paropeti vaiintivano variarao. Kotiva ai kahaqivara minti ti variarao.

²⁰ Ho tinavu Sameria vatanaa kaivaqaukavara maa aiqinaraqaa vaihama Kotira autu tuahere

vaurave. Minti ti vaumanta ne Iutaa vatanaaka aqao tiha, Ieruharemi miniqaima vaiha Kotira autu tuaheraataarave, ti variarave. Ne Sameria vatanaaka tinavuara minti ti variarave, tiro.

²¹ Nahenti viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Are ti uvara quqaave tiane. Enta vo anintaira ne vi entaraqaa ti Qora autu tuaherareka iha, kiama maa aiqinaraqaa uru vaiha Kotira aarevarave. Kiama Ieruharemihai Kotira aarevarave.

²² Ne Sameria vatanaaka Kotira okarara kia kankomake iriraiti, ne hampiqama keha vira aare variarave. Vaiinti nahenti kuvantu nimitaarira vaiintiva Iutaa vatanaakaqihairo qovaraiqiainarara ti, tenavu Kotira okarara kankomake irihama, vira autu tuaherehama vira avuquvuqama keha aare vaunarave.

²³ Enta vo aniarirava vate vi entava qovarama vivo. Vi entaraqaa Kotira MaraQuravano vaiinti nahenti kahaqiramanta vika kankoma keha Kotira okarara irihama vika quqaigama keha vira autu tuahera kevarave. Mintima vai vaiinti nahentika ti hutu tuahera kaate tiro, ti Qova vikarama rante vaivo.

²⁴ Kotiva vaireva viva MaraQuravano vairave. Viva MaraQuravano vairara ti, vira MaraQuravano kahaqi vai vaiinti nahentika vikaqaima Kotira okarara kankomake iriha, quqaigama keha vika ho Kotira autu tuahera kevarave, tiro.

²⁵ Minti tuvaro nahenti viva tiharo, Kotiva atitaaina vaiintiva *Mesaia*avano aniaina uvarara tiamanta te irunarave. Vi entava anintairaro viva ekaa haika okarara tinavu tiva timianarove, tiro.

²⁶ Tuvaro Ihuva nahenti vira tiva amiro tiharo, Ho ainti uva ti vaurauka te maa vikave, tiro.

²⁷ Ihuva vi uvara minti ti vaumanta Ihura vaintinavu vatukaihai orurante ani tavovaro Ihuva Sameria vatanaa nahentintiro uva ti vau-manta vika virara ravukuvi.

Vika mintimake ravukuvi uvaro, vikaqihairo kia vovano vi nahentirara tiharo, Are nana haika vararevae aniarao? tiro. Vikaqihairo kia vovano Ihurara tiharo, Are nantiharae vikantira uva ti variarao? ti.

²⁸ Kia vinavuka minti tiraiti, vinavuka qaqi-rake uvema vauvaro nahentivano himpiro nai namari taqu mini kero, anirantero vatukaini vai-
²⁹inti nahenti vuru tiva nimoreva oruntero tiharo, Vaiinti vo ani tavaate. Viva te varauna okarara ekaa qovarama kero ti tiva timivo. Quqaae viva Kotiva atitare i vaiintiva *Mesaiia*avano vaivo? tiro. ³⁰ Minti tumanta vaiinti nahenti vika nai vatuka mini ke, Ihuva vaunaini vurama.

³¹ Nahentivano nai navunaaka tiva nimoreva anirantero vumanta Ihura vaintinavu virara tiha, Maara ti variara vaiintio, ho maa karara vara kera naane, tuvaro ³² viva tiharo, Te kara vo vataunara ne virara kia iriavo, tumanta ³³ vira vaintinavu nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Vovanoe vaaka kara vuru vira amivaroe viva minti tivo? tuvaro ³⁴ Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Te ti „Qova” ti tititaira vira antuqa vai kaiqara vare vuru taiqa kaarirava, vi kaiqava ti karama vaivo, tiro.

³⁵ Minti tivakero Ihuva vikara tiharo, Ne tiha, Erakaimantema tora aitarairaro karavano mpe-qaiqiraqe ho qantu varaainarave, tiarave. Ho kara ututaraqi aitutiha tavaate. Maa entara karavano mpeqaiqamama vivo. Ne ho qantu varevarave.

³⁶ Kara qantu varaiva nai kaiqa vara tairaqaahairo koqaa varairave. Viva qantu vate vai karava ekaa enta ekaa enta qaqi variqiro vuanarove. Kara utiravavata, kara qantu vara vatairavavata, vitanta vohaa vaihatanta quaheha vaivarave.

³⁷ Uva vovata tiava quqaa uvama vaivo: Vaiinti vovano kara naahoqi utu taivaro vaiinti vovano kara qantu vare vairave. ³⁸ Te ni nititehama tiha, Vovano kaiqa varakero ututai karara, ne vi karara oru qantu varaate, turo. Vokiaka vukaari utiha kara ututaara, ne vi karara ho qaqi qantu varevarave turo, tiro.

Sameria vaiinti nahenti airitahaa Ihurara quqaa vivave tura

³⁹ Ihuva nai vaintinavuara minti ti vauvaro nahentivano anirantero nai navunaaka vaunaini orurero tiharo, Viva te haaru autuna okarara ekaama ti tiva timivo, tiro. Nahenti viva minti tumantara ti, Sameria vaiinti nahenti vi vatukaraqihainaaka airitahaa Ihurara ho quqaa vivave ti.

⁴⁰ Vika minti tivake Ihuva vaunaini anire Ihurara mpo tiha, Kia are vaaka vuane. Tinavu hampata voqavata varikera vuane, tuvaro Ihuva vika hampata taara enta vaitakero vurama.

⁴¹ Ihuva vika hampata taara enta vaiharo nai vakaaka vika tiva nimumantara ti, vi vatanaaka vonavuvata airitahaa Ihurara ho quqaa vivave ti tura.

⁴² Vika vi nahentirara tiha, Kia vaaka are *Ihurara*, tinavu tiva timianaraqaaivaive, tenavu virara quqaave turo. Tentanavu ani vira uva irihara ti, vate tenavu kankomake iruraro Kotiva vira atitaivaro viva ekaa maa vataraqaa vaika

kuvantu nimitaariravama vaivo, ti. Vika minti turama.

Ihuva kamaanira kaiqa vaiinti vo vira vainti koqema kora

⁴³ Ihuva mini taara enta vaitero viraqaahairo nai maaqa Karirini viro. ⁴⁴ Ihuva nai tiharo, Paropeti vaiintivano nai maaqa vaivaro vira autuvano kia nora autuma vaivo, tura.

⁴⁵ Ihuva Karirini vumanta vi vatanaaka vira quahama amite vaura. Vikavata Vehakuma Nim-ito Karara No Entaraqaa Ieruharemini oru vaiha Ihuva nora kaiqa varora tavorara ti, vira quahama amite vaura. ⁴⁶ Vira quahama amite vauvaro Ihuva qaiqaa Kenaani viro. Viva mini tota vaiharo qaqi namari varakero *uaini* namariqama kora.

Viva mini anuvaro *kamaan* ira kaiqa vaiinti noravano vauvaro vira maaquvano nora rovava vareharo Kapenaumini vaura. ⁴⁷ Ihuva Iutiaihairo Karirini anivo tura iriro, vi vaiintiva Ihuva anunaini orurero virara tiharo, Hoe are anira ti maaqu tavera viva rovava varainara taiqa kairaro koqema variarire? tiro. Vira vaintivano qutu vuarirava aumanto vauvaro viva minti tura.

⁴⁸ Minti tuvaro Ihuva virara tiharo, Ne kia nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa tavaraiti, kiama ne tiriara quqaa vivave tivarave, tiro.

⁴⁹ Minti tuvaro *kamaanira* kaiqa vaiinti viva tiharo, Noravauvo, ti maaquvano qutu vuan-torave. Vaaka aniane, tuvaro ⁵⁰ Ihuva tiharo, Ho nena maaqaini vuane. Ai maaquvano kia qutu viraitiro, qaqima varianarove, tiro. Tuvaro *kamaanira* kaiqa vaiinti viva Ihuva uva tiva

amurara quqaa uvave tivakero, nai maaqaini ururantero vurama.

⁵¹ *Kamaanira* kaiqa vaiinti viva aaraini vi vau-manta vira kaiqa vaiintinavu maqaihai uru vira vitake viha vira tiva ami tiha, Ai maaquvano koqemama vivo, ti.

⁵² Tuvaro viva vinavuka irero, Nana kuari avuqaae vira vaatavano koqema vivo? tumanta vinavuka tiha, Enta eraivaro 1 *kirok* ima vira vaata iha itaiva taiqa vivo, ti.

⁵³ Minti tuvaro vira qova iruvaro vi kuari avuraqaa Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ai maaquvano kia qutu viraitiro, qaqima varianarove, tura. Minti turara tiro, *kamaanira* kaiqa vaiinti vivavata vira navunaakavata Ihurara quqaa vivave turama.

⁵⁴ Ihuva Iutiaihairo ani Karirini vaiharo vi kaiqara avuni varovavata, maa kaiqara varovavata, taara kaiqaiqama vura.

5

Ihuva maaraqaa vaiinti vo koqema kora

¹ Viraqaahairo Iutaa vatanaaka ovata no entaya vo anirovaro Ihuva Ieruharemini viro.

² Ieruharemini vaantaavura qenti vo, Sipsisipi Qentive tuva vaura. Vira tataaqa varuva namari vo vira autu Betesata Namari vaura. Namari auvahianta haraara naavu kauqurunavu vauvaro

³ haraara naavu vinavuraqi rovara varoka airitahaa viraqi vaura. Avu qimpa vukave, aiqu qoraiqama vukave, aiqu kauqu tapara vukave, vika vika vaiha namarivano qakaa qakaa iainara vira vekama vaura. ⁴ [Vohaa enta vohaa enta *enseli* vovano tuvunteharo namari qaki qaki umanta

rovara varokaqihairo vovano naane avuni namariqi otu vuvaro viva nana nana rovarae varova taiqa vura.]

⁵ Ho vaiinti vovano airi ihi 38 ihia ra rovara varo vaiintiva vivavata haraara naavuqi vaura.

⁶ Viraqi vauvaro Ihuva vira taveru iruvaro vi vaiintiva airi ihi rovara varaqiro vuvaro vira irero, Ai vaatavano koqema vuanarove? tiro.

⁷ Tuvaro rovara varo vaiintiva viva tiharo, Nora Vaiintio, namarivano qakaa qakaa ivaro vovano ti kahaqama varero muntu namariqi kaarirava kia vaimanta, te naane avuni otu virare turamanta vokiaka naane otu vi variarave, tiro.

⁸ Tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Himpira nena taari utu varera nena aikutantaqaahaira nuane, tuvoro vaakama vira vaata koqema vuvaro ⁹ vi vaiintiva himpiro nai taari utu varero nai aikutantaqaahairo niro. Vi entara Iutaa Maara Entaqaqa Ihuva mintima kora.

¹⁰ Ihuva Iutaa Maara Entaqaqa mintima korara ti, vira kaara Iutaa vaiinti noranavu vaiinti koqema vura vira atiha tiha, Vate Maara Entaqaave. Are nena taari utu varera vuanarara tinavu maara uvavano qioqama tairave, ti.

¹¹ Vika minti tuvoro viva tiharo, Aqao, vaiinti vovano ti koqema kaiva tiriara nena taari utu varera nuane tiverama te minturo, tiro.

¹² Minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Ta vaiintivae ariara himpira nena taari utu varera nuane tivo? Vira autu raane, tuvoro ¹³ vaata koqema vu vaiintiva kia vira autu irura. Mini airi vaiinti nahenti vauvaro Ihuva vaakama vuvorora tiro, vi vaiintiva kia Ihura autu ho irura.

14 Vira autu kia iriraitiro vauvaro, Ihuva naantiara vaiharo tavovaro vi vaiintiva Kotira Naavuqi vauvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ho tavaane. Ai vaata koqema vivo. Vo haika qora haikavano avuni vai rovarara vira aatarairava ai aruantorave tira, kia qaiqaavata qora kaiqa varaqira vuane, tiro.

15 Tuvaro vi vaiintiva viraqihairo vevarero viro Iutaa vaiinti noranavu vuru tiva nimiro tiharo, Vira autu Ihurave. Vivama ti tivaata koqema kaivo, tiro.

16 Tumanta vika iruvaro Ihuva Maara Entaqaa vira koqema korara ti, vira kaara vi entaraqaahai Ihura qoraiqama amite vaura.

17 Mintuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Ti Qova ekaa enta kaiqa varaqiro vi vaimanta tevata kaiqa varaqi vi vauro, tiro.

18 Tumanta vi uvara kaara Iutaa vaiinti noranavu voqamake vira arukareka auti vaiha tiha, Tota Ihuva tenavu Maara Entara tuna uvara raqa kaivo. Ho vira naantiara viva Kotirara ti Qorave tivo. Viva qumina vaiintivano vaiharo viva variqa Kotikantiro vohaa vaireva auti vaivo, ti.

Ti Qova varai kaiqarama tevata varauro tura

19 Iutaa vaiinti noranavu minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Te quqaa tiari iriate. Te vira Maaquvano vaiha kiama tenta irike vi kaiqara vi kaiqara ho varaainarave. Ti Qova kaiqa vare vaimanta te tavaunara, te vi kaiqaraqaima vare vauro. Ti Qova minti minti i vaimanta te vira Maaquvanovata minti minti i vauro.

²⁰ Ti Qora muntukavano ti nai Maaquara vaivarora tiro, viva nai vare vai kaiqara ekaa kaiqa ti humiqaiivo. Naantiara ti Qova humiqairage te maa kaiqara aatara kaaina kaiqarama varaainarave. Te vi kaiqara vi kaiqara varaari ne vira tavema voqamake ravuku vivarave.

²¹ Ti Qova qutu vuaka qaiqaa qaqi vara himpimake vaivave. Ti Qova mintinantemake, te vira Maaquvanovata vaiha tinta muntukavano vaina vaiinti nahentika qaqi vara himpima kaari vikavata qaiqaa qaqi variqi vivarave. ²² Ti Qova kiama vaiinti nahenti avateharo *ko* tianarove. Viva vi kaiqara ti timimanta te vira Maaquvano vaiha tentavano *ko* tirerave. ²³ Viraqaahai vaiinti nahenti ti Qora autu tuaherentemake, vika ti vira Maaqu hutuvata tuaherevarave. Vovano kia ti vira Maaqu hutu tuaherairava kiama ti Qova ti tititaira vira autuvata tuaheraanarove.

²⁴ Te quqaa tiari iriate. Vovano ti uva iriro quqaama Kotiva vira atitairave tirava, vivama ekaa enta ekaa enta qaqi variqiro vuanarove. Viva kiama uva varaanarove. Viva maa entara kiama ekaara qutu viraitiro, viva ekaa enta qaqi variqiro vuariravama varianarove.

²⁵ Te quqaa tiari iriate. Vo enta qovaraiqiari-rava aumantoma vaivo. Vi entaraqaa qutu vika, vika ti Kotira Maaqu uva irivarave. Ti uva iriaka homa qaqi variqi vivarave.

²⁶ Qaqi variqi vi okarava ti Qoraqima vaivo. Ho ti Qova nai ti vira Maaqu noraiqama kaivaro qaqi variqi vi okarava tiqivatama vaivo. ²⁷ Ti Vataini Vatataikara tiro, ti Qova ti noraiqama kaimanta

te vataini vai vaiinti nahentika vika *ko* tirerave. ²⁸ Ne kia te tiaina uvarara ravuku vuate. Enta vo anintairaqe te vika naaraari vataqi quntamate vaiinti nahentika ti uva iri, ²⁹ náí quntama teraqihai himpivarave. Hini kika koqe kaiqa vareka himpi qaqi variqi vivarave. Hini kika qora kaiqa vareka himpi nora uvama varevarave.

Vaiinti vokuka Ihura okarara tura

³⁰ Kia te tenta irike vo kaiqa vo kaiqa ho varaainarave. Te ti Qora muntukavano vai kaiqarama vare vaunarara ti, te avuqavuqamake vaiinti nahenti uva avateha ti vauro.

³¹ Te tentavano tenta okarara tiarera, vovano ti uvara kia quqaa uvave tianarove. ³² Ho ti okarara tiva nimi vaiva vovano vaivo. Te kankomake iruraro viva tiriara tiva nimi vai uvava quqaa uvama vaivo. ³³ Ne tota vaiintinavu nititomanta vika otu Ionira ti okarara irovaro Ioniva ti okarara vutu kero vika tiva nimurave. ³⁴ Qaqi vaiintivano ti okarara tiainarara kia te virara noraiqaake iruro. Kotiva ni kuvantukero ntitaarire ti, te vi uvara ni tiva nimuro.

³⁵ Ioniva vaiharo ova voqaara ite vaumanta ne vaiha vi ovava ataa iainarara vahuqaqai quahama amitorave. ³⁶ Ioniva vaiinti nahenti tiriara tiva nimurave. Ho vo haikavanovata Ionira uva aatarakero vutukero tiriara ni tiva nimi vaivo. Ti Qova kaiqa timimanta te vi kaiqara vare vaurava, ho vi kaiqava ti okarara ni numiqe vaivo. Vaiinti nahenti te kaiqa vare vaunara tavehama, homa ti Qova ti tititairara kankomake irivarave. ³⁷ Ho ti Qova ti tititaiva, vivama ti okarara ni tiva nimi vaivo. Ne kiama vira uva iri, vira virivata tavaarave. ³⁸ Viva ti tititaimanta te tuvuramanta

ne kiama tiriara quqaa vivave tiavarora tiro, Kotira uvavano kiama ni avu aatoqi vaimanta variavo.

³⁹ Ne tiha, Kaiqe Kotira vukuqi aitutumake tave ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vuare, ti variarave. Ho vi vukuraqi vai uvava ti okarara ni tiva nimi vaimanta ⁴⁰ ne kia te vaunanaini aniamanta te qaqi variqi vi okarara ni nimuro. Ne aniataara vaimanta kia aniavo.

⁴¹ Kiama te vaiintiqaaahai nora autu varaainarave. ⁴² Te ni kankomake tavauro. Kia ni muntukavano Kotirara vaivo. ⁴³ Kotiva ti Qova ti tititaimanta te tenta Qora autu vare anuramanta ne ti quahama timitaataara vaimanta ne kia ti quahama timitaavo. Ho vovano nai irikero nai nora autu varero anintairera, ne vaakama vira quahama amitevarave. ⁴⁴ Ne nenta nai autu nai autu tuahererara noraiqamake iriha, kia Kotiva ni nutu tuaheraainarara noraiqamake iriavo. Mintihama nantiakee ne tiriara quqaa vivave tivarave? 〔Vira kaara ne kia ho minti tivarave.〕

⁴⁵ Naantiara tenta qora avuqaa vaiha kiama tevano niqaa uva vataainarave. Mosiva ni kaivaqava, vivama niqaa uva vataanarove. Ne Mosirara viva tinavu kahaqianarove tiarave. Ho naantiara vivama niqaa uva vataanarove. Mosiva qara ntuvato uvava tiriara timanta ne virara kia quqaave tiarave. ⁴⁶ Ne Mosira uvara quqaa uvave tiatirio, ne ti uvaravata quqaavema tiatirio. ⁴⁷ Ne vira uvara kia quqaa uvave tivakeha, nantiakee ne ti uvaravata quqaa uvave tivarave? Ne kia ho mintivarave, tiro. 〔Ihuva vi uvara Iutaa nora vaiintinavu tiva nimura.〕

*Ihuva kara airiqama kero raira nimura
(Matiu 14:13-21; Maaki 6:30-44; Ruki 9:10-17)*

6

¹ Viraqaahairo Ihuva oru Kariri Varuva, vira autu vo Taiberiasi Varuva vara mini kero, votuqi namari taqa varero hini mantaraini oru vaura.

² Oru mini vaumanta vaiinti nahenti airitahaa tavovaro Ihuva aihavuka koqema komanta virara iriha Ihura avataqi vuvaro ³ Ihuva nai vaintinavu hampata oru aihaini oquviro vaura.

⁴ Vi entara Iutaa vatanaaka Vehakuma Nimito Karara ovata no entava aumanto vaura.

⁵ Ihuva nai vaintinavu hampata oquviro vaiharo tavomanta vaiinti nahenti airitahaa vira avataqi anuka, ani uki vauvaro Ihuva Piripira irero tiharo, Tenavu taihaie monuqohai kara koqaamake vi vaiinti nahentika nimiari nevarave? tiro.

⁶ Ihuva naivano vika kara nimiaina okarara iriharo, viva Piripira qaqi avateharo tavareva minti tura.

⁷ Minti tuvaro Piripiva tiharo, Aqao, 200 kinaa aqukeha kara varake rairake nimiari vika inaaraiqa inaaraiqaqaima varevarave. Airi vaiinti nahentima maini variavo, tiro.

⁸ Tuvaro Ihura vainti vovano Entaruva Saimoni Pitaara qatavano tiharo, ⁹ Quvaaraa vainti vovano maini vaivo. Viva *baaliqohai* untataa mparetira kauqurunavu vatero havuka taaraqantavata vataivo. Airi vaiinti nahentima variavo. Nantiakeroe vi karava ho varianarove? tiro.

¹⁰ Minti tuvaro Ihuva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Ne vaiinti nahenti timanta vata

kanta oquvi variate, tiro. Minti tuvaro mini koqe ukau vaunaini vaiinti nahenti oquvi vaura. Vaiinti vika vaireka 5,000navu airitahaa oquvi vau-manta „nahentivata airitahaavano mini oquvi vaura„.

¹¹ Vika oquvi vauvaro Ihuva mpareti varakero Kotirara koqema iarao tivakero, vaiinti nahenti oquvi vauka rairakero nimiro, havukavata varakero vohaa qaramakero oquvi vauka raira nimumanta vika varake ho ne. Vika naataa untemake, vi karara ho nora.

¹² Vika ho nomanta Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Vika kara neha ataara qaqirakera nuntu ruvaaquate. Karavano quminaiqiantorave, tumanta ¹³ vira vaintinavu vaiinti nahenti *baali* mpareti kauqurunavuqaahai neha ataara aqukora nuntu vareha rutantuto utara 12navu nora utanavu mpiqa kora.

¹⁴ Mpiqa komanta ho vaiinti nahenti mini vauka tavovaro Ihuva nora kaiqa vara komanta tiha, Paropeti vaiintivano vataini tuvuanarove tiava, ho quqaa maa vi vaiintivave, ti. ¹⁵ Vika minti ti vauvaro Ihuva kankomakero irumanta vaiinti nahenti virara tiha, Kaiqe vira noraiqama kaariraro viva tinavu Avuhainaa Vaiintivano variarire, tiha Ihura ravaaqavu kareka auti vauvaro Ihuva vi uvara iriro, vika mintivorave tivakero qaqira mini kero tuvurantero qaiqaa aiqinaqaa nariaraa oru vaireva vura.

Ihuva varuva mare/turu vaura aiq ntavaqiro vura

(Matiu 14:22-33; Maaki 6:45-52)

¹⁶ Ihuva mini vauvaro enta ire umanta vira vaintinavu namari auvahini otire ¹⁷ votuqi

vaarire anirante Kapenaumini vi. Mini vuvaro anoma entuvaro ¹⁸ Ihuva kia tuvumanta vika varuvaqaa vi vauvaro aaronavano voqama kero utiharoma varuva namari ventaqiro vi ani vaura.

¹⁹ Ventaqi vi ani vaumanta vira vaintinavu namariqaa viha, namari rairaqi rairaqi viha 5 *kilomitave* 6 *kilomitave* varake varuva namari tavaarana viha, tuqantaavi tavovaro Ihuva varuva vaura aiqūqaahairo ntavaqiro aniro votu aumanto aniromanta vika vira tave, vira aatu voqamake qete vaura.

²⁰ Voqamake qete vauvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Kia qetaate. Tema anuro, tiro.

²¹ Tumanta vika Ihurara ho votuqi vaariraane tuvaro viva vaari rovaro votuvano vaakama vika vire unaini orurora.

Vaiinti nahenti Ihura rantareka vi vaura

²² Vira qararaa vaiinti nahenti varuva namari hini auvahini vauka tavovaro votu vohaiqavano vaumanta vika iruvaro Ihuva kia vihairo nai vaintinavu hampata votuqi vaarirero vumanta vira vaintinavu kia Ihuravata vita vararaiti, vika náiqai votuqi vura.

²³ Vika mintiake iri vaumanta Taiberiasi vatukaihai votu vonavu ani tota Ihuva karara koqema iarao tivakero, raira nimumanta nonaini vira aumanto anumanta ²⁴ vo vaiinti nahentinavu mini vauka tavovaro Ihuvavata vira vaintinavuvata kia vaumanta vika vi votunavuraqi vaarire Kapenaumini Ihura rantareka vura.

Ihuva naaruvaihainaa mparetiara tura

²⁵ Vika Ihura rantareka vi, oru varuva namari hini auvahini Ihura rantake tiha, Maara ti variara

vaiintio, are taireve maini anira iarao? tuvaro²⁶ Ihuva tiharo, Te quqaa tiari iriate. Ne mpareti ho naarara irihama ti rante variavo. Ne kia ti kaiqa okara kanko kaankomake tavaara virara irihavauve ti rante variavo.²⁷ Ho kiama ne nteraaaina karara varareka kaiqa varaate. Vi karara qaqirakema ekaa enta ekaa enta qaqi variqi vuaina karara vira vararekama kaiqa varaate. Vi karara te Vataini Vatataika vaiha ni homa nimirarave. Kotiva ti Qova vivama ti noraigama kaivera, te homa mintirarave, tiro.

²⁸ Ihuva minti tumanta vika vira irema, Tenavu Kotira kaiqa vararera iha nantima kehae varaainarave? ti. ²⁹ Tuvaro Ihuva vika tiva nimitiro tiharo, Kotiva niara maa kaiqara varaate ti vaivo. Viva atitai vaiintira virara quqaa vivave tiate tiha vira kaiqa varaate tivo, tiro.

³⁰ Ihuva minti tumanta vika tiha, Ho nana kaiqae humiqairage tenavu vira tave ai okarara quqaave tirarave? ³¹ Are nana kaiqae nora kaiqa vara timitairage tenavu tavaare? Tinavu kaivaqauka haaru qumina vatani vaiha naaruvaihainaara *manaa* kara norave. Virarama Kotira vukuqi qara ntuva tova mintima tivo. Viva naaruvaihainaa kara nimivo, turave, ti.

³² Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Te quqaa tiari iriate. Vi entara kiama Mosiva quqaa naaruvaihainaa kara vika nimurave. Ti Qova, vivama naaruvaihainaa kara quqaa nimiarirava vaivo.

³³ Vatani variakara vika qaqi variqi vuata tiro, naaruvaihairo vatani tuvu vai vaiintiva, vi vaiintivama Kotira karavano vaivo, tiro.

³⁴ Ihuva minti tumanta vika tiha, Nora Vaiintio, ho vi karara ekaa enta ekaa enta tinavu timiane,

ti. ³⁵ Minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Vaiinti nahenti ti namaqi viha qaqi variqi vuate ti, te maa vi karaukama vauro. Te variainanaini anirava kiama karara antuqa aruanarove. Tiri-ara quqaa vivave tirava kiama namariara antuqa aruanarove.

³⁶ Te vaaka tiha, Ne ti tavehavata, kia tiri-ara quqaa vivave tiavo, tunarave. ³⁷ Ti Qova ti kaama timitaaina vaiinti nahentika, vika te iainanaini anivarave. Vika te iainanaini aniqe kiama te vika qoririma nimitararave. ³⁸ Te naaruvaihai kia tenta irike varaataaina kaiqara vararera tuvuraukavauve. Te ti tititaira muntuka vai kaiqara vararera tuvuraukave. Ti tititaira Kotira muntuka mintimama vaivo: ³⁹ Viva vaiinti nahenti ti timitairaukaqihai te vonku kakakima kaarorave. Te vikaqaa raqikiqi vivi, ekaara entaqaa vika vara himpima kaarira qaqi variqi vivarave.

⁴⁰ Qaiqaa ti tititaira muntuka mintimama vaivo: Ekaa vaiinti nahenti ti vira Maaqu tave quqaa vivave tika, vikama qaqi variqi vivarave. Te ekaara entaqaa vika vara himpima kaari vika qaqi variqi vuate. Ho ti Qora muntukavano mintimama vaivo, tura.

⁴¹ Ihuva vaaka turara tiharo, Te naaruvaihai tuvura mparetikave, tura kaara Iutaa vaiinti noranavu vira toma amiteha nuntu nauntu tiha, ⁴² Aqao, viva Ihuva Iohepira maaquve. Vira noka qoka tenavu tavaunarave. Ho nantivaroe viva te naaruvaihai tuvuraukave tivo? ti.

⁴³ Vika minti ti vauvaro Ihuva tiharo, Eqate. Ne kia vi uvara tunarara nuntu nauntu tiate. ⁴⁴ Ti

Qova ti tititaiva kia vaiinti vo vitairera, vi vaiintiva kiama te iainanaini ho anianarove. Ti Qova ntitairaukaqaima te iainanaini anivarave. Ho vika anige te ekaara entaqaa vika vara himpima kaari vika qaqi variqi vivarave. ⁴⁵ Haaru paropeti vaiinti vovano mintima gara ntuva tero tiharo,

Naantiara Kotiva ekaa vaiinti nahenti numige vaira vika vira kaiqa tavevarave, turave. *(Aisaiaa 54:13)*

Ti Qova kaiqa numiqaarirauka ti Qora uva irika, vikaqaima te iainanaini anivarave. ⁴⁶ Ho kiama vaiinti vovano ti Qora tavaiva vairave. Te ti Qova Kotiva vainaihai tuvuraukara ti, teqaima vira tavaunarave.

⁴⁷ Te quqaama turo. Tiriara quqaa vivave tira vaiintiva qaqi variqiro vuanarove. ⁴⁸ Qaqi variqi vuate ti, te vaiinti nahenti vika karama vauro.

⁴⁹ Ni kaivaqauka gumina vataini vaiha naaruvaihainaa kara, *manaave* tu karara namaqi viha vuru qutu vurave. ⁵⁰ Ho kara vovano naaruvaihairo tuvirave. Vi karara naarirava kiama ekaara qutu vuanarove.

⁵¹ Ho tema vi karaukama uro. Te qaqi variqi vi karauka naaruvaihai tuvuraukave. Vovano maa karara nairava, viva qaqi variqiro vuanarove. Te kara amihama tenta mative tenta vaatave amirarave. Vataini vaika qaqi variqi vuate ti, vi karara vika nimirarave, tiro.

⁵² Ihuva minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu náiqai tiroriha tiha, Viva nantiakeroe nai mative nai vaatave tinavu timirage nararave? ti.

⁵³ Tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Te quqaama turo. Te Vataini Vatataika te variarira

ne kia ti mativata ti naarevata naivera, ne kia qaqi variqi vivarave.

⁵⁴ Ti mativata ti naarevata nairava, viva qaqi variqiro virage te ekaara entaqaa vira qaqi vara himpima kararave.

⁵⁵ Ti mativano kara tanara vaivaro ti naarevanovata namari tanarama vaivo. ⁵⁶ Ti mativata ti naarevata nairava viva tiqi vairage te viraqima vairarave.

⁵⁷ Ti Qova viva qaqi variqiro vi vaiva vaiharo viva ti tititaimanta te viva qaqi variqiro viraqaahai tevata maini tuvuu qaqi variqi vuro. Ho vira aanarero vaiintivano ti namaqiro virava tiqaahairo qaqi variqiro vuanarove.

⁵⁸ Ho te vi karauka naaruvaihai tuvuraukave. Ni kaivaqaukavara kara vo *mana* namaqi vi, qumina qutu vurave. Ho kia te vi karara voqaaravauve vauro. Maa karara ti kara nairava ekaa enta qaqi variqiro vuanarove, tiro.

⁵⁹ Ihuva Kapenaumini maara naavuqi vaiharo vi uvara minti tura.

Ihura avataqi nuka vonavu vira qaqirake vura

⁶⁰ Ihuva minti tumanta vira avataqi nuka vonavu vaiha vi uvara iri aqao ti, Vi uvara maara rai uvarama ti vaivo. Tavave vi uvara ho irianarove? Kiama tenavu vi uvara ho irirarave, ti.

⁶¹ Vika evaara minti ti vauvaro Ihuva kankoma kero irumanta vira avataqi nuka virara nuntu nauntu tiha vira ati vauvaro Ihuva tiharo, Te tuna uvara kaarae ne tiriara nuntu nauntu ti variavo?

⁶² Ho te Vataini Vatataika vaiha te naantiara tuvurante qoqaraanaini naaruvaini oru variarira, ne te tuvurante oru vuainarara tavamake, vi entara ne nantie ivarave?

⁶³ Vaiintivano maraqura vataava vaivaro vira maraquravano viraqi vaivarora tiro, vi vaiintiva qaqima vaivo. Vira maraquravano kia vaivaro vira vaatavano kia ho vira kahaqiraro qaqi variqiro vuanarove. Ho te vaaka tunarara kia te qumina vaataravauve turo. Te maraqura okarara ni tiva nimuro. ⁶⁴ Te qaqi variqi vi okarara vaaka ni tiva nimunarave. Te minti turamanta ne hininavu kia ti uvara quqaa uvave tiavo, tiro.

Ihuva hoqarenaa entaqaahairo vaiharo kankoma kero irumanta vaiinti vonavu naantiara virara kia quqaa vivave tika vaura. Ihuva qaqi enta iruvaro vaiinti vovano vira navutaaka vuru tiva nimiariravama vaura.

⁶⁵ Vika minti minti i okarara kankoma kero iriro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Te virara irihama avuni niara tiha, Kia ti Qova hove tirera, vovano kia te iainanaini ho anianarove, tunarave, tiro.

⁶⁶ Minti tumanta Ihuva tu uvara kaara vira avataqi nuka airitahaa toma amiteha vira qaqirake anirante vi. Vika kia qaiqaavata vira avataqi nura.

⁶⁷ Mintuvaro Ihuva nai vainti 12navu irero, Nevata vo? Ne ti qaqirake anirante virekave iavo? tiro.

⁶⁸ Tuvaro Saimoni Pitaava tiva amiro tiharo, Nora Vaiintio, tenavu ta vaiintiva inainie virarave? Arema qaqi variqi vi okarara ti variaravave.

⁶⁹ Tenavu ariara quqaama vivave tihama, kankomake tavaurara are Kotira takuqira vaiintivano Kotiva inaihaira tuvuaravave, tiro.

⁷⁰ Minti tuvaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Ho tema ni 12navu naaramake ntita varaunar-

ave. Niqihairo vaiinti vonkuvano vaanavano viraqi vaivo, tiro.

⁷¹ Ihura vainti 12navuqihairo Iutaasiva Saimoni Ikeriotira maaquvano naantiara Ihura qovarama kaainarara iriharo Ihuva minti tura.

7

Ihura qatanavuara tura

¹ Viraqaahai Iutaa vaiinti noranavu vira arireka auti vauvarora tiro, Ihuva kia Iutia vatani niraitiro, qaqira kero Kaririniqai ni vaura.

² Vi entara ovata no entava vovano aumanto vairo. Vira autu *Haraara Naavu* ovatave tura. «Haaru vira kaivaqaukavara qumina vatani vaihama haraara naavuqiqai vau entarara irihama vi ovatara nora.» (*Wkp 23:33-43; Lo 16:13-15*)

Ovata no entava aumanto anintomanta ³ Ihura qatanavu tiha, Ho maa vatara maini kera vetara Iutiaini oru viramanta ai avataqi nika ai kaiqa tavaate. ⁴ Vovano nai autu viriniqiarire tiro, kia nai kaiqa kukeqa kairave. Are quqaa vi kaiqara vi kaiqara vare vairera, homa orurera qoqaa vaihara vi kaiqara vi kaiqara varaira vika ekaa ai tavaate, ti. ⁵ Vira qatanavu Ihurara kia quqaa vivave tihara ti, minti tura.

⁶ Minti tuvaro Ihuva vinavuka tiva nimiro tiharo, Ti entavano kiama qovariqivo. Ne homa qaqi qumina enta vivarave. ⁷ Vatani variaka kia ni navutaiqivarave. Te vika kaiqara qora kaiqave ti vauramantara ti, vika ti navutaiqamaqi vi variavo. ⁸ Ne ovata nare inaini vuata. Te mini vuaina entava kia anintaimantara ti, te vate kia mini virerave, tiro.

9-10 Ihuva minti tivakero Karirini mini vau-manta vira qatanavu ovata nare unaini vuvaro Ihuva variro ho vivavata mini viro. Viva kiama qoqaa viraitiro, kukeqa viro mini vura. ¹¹ Mini vumanta ovata nonaini Ieruharemini Iutaa vaiinti noranavu virara aitutiha tiha, Viva tantoe vaivo? ti vaura.

¹² Minti ti vaumanta qaqi vaiinti nahenti uve uve Ihurara vo uva vo uva ti vaura. Hini kuka virara tiha, Koqe vaiintive, tumanta hini kuka virara tiha, Aqao, viva vaiinti nahenti hampi aaraqai numiqe vai vaiintivave, ti.

¹³ Iutaa vatanaaka nora vaiintinavu naatu geteha vika kiama qoqaa Ihurara minti tura. Vikaqihairo kia vovanovata qoqaa vutukero tiraitiro, evaara evaaraqai ti vaura.

¹⁴ Mintuvaro ovata no entava hininavu taiqa vuvaro Ihuva orurero nora naavu Kotira Naavuqi oru vaiharo nai vakaaka vaiinti nahenti tiva nimitiro. ¹⁵ Tiva nimi vaumanta Iutaa vaiinti noranavu vira uva iri ravukuvi tiha, Viva kia tinavu hampata *sikuru* tivave. Nantiakeroe viva vo uva vo uva okara ho ti vaivo? ti.

¹⁶ Minti tuvaro Ihuva tiharo, Kia te tenta uyavauve ni tiva nimi vauro. Kotiva ti tititaira vira uvama ni tiva nimi vauro, tiro. ¹⁷ Ihuva minti tivakero viva vika irama nimitero tiharo, Kotira muntuka vairara iriharo vira kaiqa varaataa iari-rava, vivama ti uva ho rairakero tiharo, Viva Kotira uvama ti vaivo, viva nai uvama ti vaivo, tianarove.

¹⁸ Vovano nai irikero uva ti vai vaiintiva, viva nai autuaraqai iriharo vaivo. Vovano viva atitairara iriharo vira autuqai tuahera amite vaiva,

vi vaiintiva quqaa uva ti vaivaro kiama una uva-vanovata viraqi vaivo. ¹⁹ Ho quqaae ni kaivaqava Mosiva Kotiva uva maara minti mintiate tu uvara ni tiva nimurave? Ho kia niqihairo vonku-vanovata vi uvara avataqi vi vairave. Viraqaahai ne nantihae ti haru kareka auti variavo? tiro.

²⁰ Ihuva minti tumanta mini ruvaqumavi vauka tiha, Are vueraiqaa vuarao. Tavave ai aru kareva auti vaivo? ti.

²¹ Tuvaro Ihuva tiharo, Te „Maara Entaqaa„ nora kaiqa vohaiqa vara kauramanta ne virara ravukuvi tiriara qorahaama autuarao tiarave.

²² Ni kaivaqava Mosiva maara uva tiharoma qorainti vaintiara vira vaata toqa kaate. „Qorainti vainti vatatairaro 8 enta aitarairara vira vaata toqa kaane„ turave. Ho kiama Mosiva hoqarero vi uvara turave. Vira kaivaqaukavara vi uvara avuni tiva torave. Ho ne vi uvara irihama 8 entanavu aitarairaqaa kaiqa entaqaave, Maara Entaqaave, qorainti vainti vaata toqake variarave.

²³ Mosira uva raqa kaarorave tihama ne Maara Entaqaa qorainti vainti vaata toqa nimite variarave. Minti variamanta te Maara Entaqaa aihavi vaiintira kogema kauramanta ne nantihae vira kaara ti titi variavo?

²⁴ Ne tiqaa uva vatareka iha, kiama paparuqama keha nenta uva okarara irihama tiqaa uva vataate. Ne quqaa uva okarara avuqavuqamake irihama tiqaa uva vataate, tiro.

Ihuva quqaa Kotiva atitai vaiintivae vaivo? tura

²⁵ Ihuva minti ti vaumanta Ieruharemi vatanaaka hininavu Ihurara tiha, Vi vaiintirae

vika arukareka auti variavo? ²⁶ Ho tavaate. Viva qoqaa vaiharo uva ti vaimanta vika kia ani virara vo uvavata tiva amitaavo. Quqaae vika Ihurara viva *Mesaiaave* tiavo? ²⁷ Ho tenavu Ihuva ani vatukara kankomake iruro. Viva Nasaretihairo anivave. *Mesaiaavano* qovarama viraro kiama tinavuqihairo vonkuvano viva taihairoe aniaina okarara ho irianarove, ti.

²⁸ Vika minti ti vauvaro Ihuva Kotira Naavuqi vakaaka tiya nimi vaiharo naveraitiharo vika irama nimitero tiharo, Quqaae ne ti kankomake tavaavo? Quqaae ne te vihai anuna okarara iriavo? Ho kiama te tenta irike anuro. Ti tititaiva viva quqaa kaiqa vare vaivave. Ne kia virara kankomake iriarave. ²⁹ Te vira kankomake iri tavaunarave. Vivama ti tititaimanta te viva inaihai tuvuraukave, tiro.

³⁰ Ihuva minti tumanta vi uvara kaara vira ravaaqavu karare tihavata, kia ho ravaaqavu kora. Vira aruke entava kia aniromantara ti, vika kia ho vira ravaaqavu kora.

³¹ Mintumanta vaiinti nahentiqihai airitahaa Ihurara quqaa vivave ti. Vika mintima ti: Ihuva nora kaiqa vare vaivo. *Mesaiaavano* aniarirava viva Ihura kaiqa hoe aatara kaanarove, kiae ho aatara kaanarove? «Kia ho vira aatara kaanarove.» Ihuva naivano *Mesaiaavanoma* vaivo, ti.

Parasi vaiintinavu náí kiripunavu nititora

³² Parasi vaiintinavu vaiha irumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi vaiha Ihurara evaara minti ti vaumanta Parasi vaiintinavuvata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, vika náí kiripunavu nititomanta vika Ihura ravaaqavuke karapuhiqama kareka vi.

³³ Vika mini vuvaro Ihuva vaiinti nahentiara tiharo, Te ni hampata inaaraiqakaa varikema, viraqaahai ti tititaiva inaini virerave. ³⁴ Vi entara ne ti rantareka ihavata, kiama ho ti ranta kevarave. Te oru variainanaini ne kia ho vivarave, tiro.

³⁵ Minti tumanta Iutaa vaiintinavu nai ire iha tiha, Viva tainie virage tenavu kia ho vira ranta kararave? Viva Giriki vatuka vonavuqi Iutaa vatanaaka hininavu varianaini minie uva vika tiva nimoreva virevave? ³⁶ Viva nariara tiharo, Ne ti rantareka ihavata, kiama ti ho ranta kevarave. Te oru variainanaini ne kia ho vivarave, tivo. Viva nana uvae tivo? Kiama tenavu vi uvara okara kankomake iruro, ti.

Qaqi variqi vuaina namariva ni muntukaqihairo ravaqiro vuanarove tura

³⁷ Minti ti vauvaro ovata no entava ekaara entavano anirora. Vi entarara nora entave tura. Ekaara entavano anirovaro Ihuva vi entaraqaa vaiharo oru himpiro naveraitiro tiharo, Namari naataa irava te variainanaini homa anianarove.

³⁸ Kotira vukuqi qara ntuvato uvava tiriara mintima tivo:

Tiriara quqaa vivave tirava vairaro vira muntukaqihairo ruvu namari voqaa qaqi variqi vuaina namariva voqamakero raanarove, turave, tiro. *(Aisaiaa 44:3)*

³⁹ Ihuva himpi vaiharo uva tuqantaakero Kotira Maraqura nimiainarara iriharo tiva nimiro. Vaiinti nahenti Ihurara quqaa vivave tika Kotira Maraqura varerara ti vaura. Vi entara Ihuva kia qutu viro qaiqaa qaqi himpiro naaruvaini vurara tiro, kia Kotira Maraqura nimiaina entava vaura.

Vaiinti nahenti tuqavuvi vaura

⁴⁰ Ihuva minti tumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka airitahaa tiha, Ho quqaama Ihuva paropeti vaiintivano vaivo. Kotiva vira kahaqi vaivaro viva vira uva ti vaivo, ti.

⁴¹ Tumanta vonavu tiha, Viva *Mesaiaavanove*. tumanta vonavu aqao ti, *Mesaiaavano* kia Kariri vataihairo qovaraiqianarove. ⁴² Kotira vukuqi *Mesaiaarara* qara ntuva tova mintima tivo: *Mesaiaavano Devitira vohaa anku vairaro Betarihemini Devitira vatukaqima vira vatataanarove*, turave, ti. *(Maika 5:2)*

⁴³ Minti tiha vaiinti nahenti ruvaaqumavi vauka hininavu Ihurara quahe vaumanta hininavu kia virara quahe vaura. ⁴⁴ Hininavu vira karapuhigama kareka auti vaura. Ho vi entara kia vikaqihairo vonkuvanovata Ihura utu varora.

Kiripunavu qaqi orurante anura

⁴⁵ Kiripu vaiintinavu vaaka nititoka anirante Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Parasi vaiintinavuvata unaini vi oruromanta vika tiha, ⁴⁶ Ne nantihae qaqi anivo? Ne vira vita vare aniataarave, ti. Tumanta kiripunavu tiha, Kia qumina vaiintivano uva tintema kero viva uva ti vaivo, ti.

⁴⁷ Tumanta Parasi vaiintinavu tiha, Ho nevata vira una uvara quqaa uvave tiavo? ⁴⁸ Tavave tinavu nora vaiintinavuqihairoe, Parasi vaiintinavuqihairoe, Ihurara quqaa viva *Mesaiaavano* vaivo tivo? Kiama tinavuqihairo vovanovata minti tivo.

⁴⁹ Qaqi vaiinti nahenti ruvaaqumavi variaka kia Mosira uva maara ho iriarara ti, vira kaara Kotiva vika qoraiqama nimitaanarove, ti.

⁵⁰ Parasi vaiintinavu minti ti vauvaro Parasi vaiinti vonkuvano Nikotimaava, viva entaqi Ihura oru tavova, viva aqao tiro, ⁵¹ Tenavu tentanavu uva maarara irihama kia *ko* tiraiti, qumina vaiintiqaa uva vataarorave. Tenavu *ko* naane tiataarave, tiro.

⁵²⁻⁵³ Minti tumanta vika tiha, Arevo? Are Kariri vataihairae aniaravave? Are Kotira vukuqi tavaane. Are viraqi tavairaro kiama Kariri vataihairo paropeti vaiintivano ho anianarove, ti. [Minti tivake nai naavu nai naavuqi vuvaro Ihuva Orivi Aiqinaqaa oru vaura.

8

Hampi nu nahentirara tura

¹⁻² Vira qararaa vaaka toqaqi Ihuva orurantero Kotira Naavuvano vau vatukara avutaqi vumanta vaiinti nahenti airitahaa viraqi oru ruvaaqumavi vauvaro Ihuva oquviro vaiharo uva tiva nimi vaura.

³ Tiva nimi vaumanta maara okara ti vau vaiintikavata, Parasi vaiintinavuvata, vika nahenti vo vita vare anura.

Vi nahentiva vaati varatova vo vaiintintiro ni vaumanta vika vira tavamake vira ravaaqavu vare Ihuva vaunaini vuru vaiinti nahenti nivuqaa vira vara himpimate Ihurara tiha, ⁴ Maara ti variara vaiintio, maa nahentiva vaati varataiva vo vaiintintiro ni vaimanta vira ravaaqavu vare are iananaini anuro. ⁵ Mosira maara uvavano mintima tivo: Nahentivano mintirera, ne ori varake oriqohai vira ruqutuqi vivaro qutu vuarire, turave. Ho arevo? Nana uvae virara tinarave? ti.

⁶ Ihurara hampi uva tiraqe tenavu Ihuraqaa uva vataare tiha vika minti tuvaro Ihuva kia uva tiraitiro, kankankaama viro nai vuqaqohairo vataqaa qara ri vaura. ⁷ Qara ri vaumanta vika himpi vaiha, vo uva vo uva Ihura ire vauvaro Ihuva vaaviarama viro vikara tiharo, Niqihairo vovano kia qora kaiqavata varairava, viva naane ori varakero vira ruqutuarire, tiro.

⁸ Ihuva minti tivakero viva qaiqaa kankankaama viro vataqaa qara ri vaumanta ⁹ vika vi uvara iri vohaiqa vohaiqavano viraqihai qaquirake vura. Naampainavu naane avuni vumanta qaraaka vaiintinavu vika naantiara vi. Vika Ihura mini ke vuvaro Ihuva nariaraa vairo.

¹⁰ Ihuva vaaviarama viro tavovaro nahentivano nai konaini nariaraa himpimatero vauvaro Ihuva tiharo, Vika tantoe variavo? Kiae vovano ariqaa uva vataarirava vaivo? tuvaro nahentivano tiharo, ¹¹ Nora Vaiintio, kia voqavanovata maini vaivo, tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ho tevata kia ariqaa uva vatarerave. Ho are vuane. Are virava oru vaiharama kiama qaiqaa-vata qora kaiqa varaqira vuane, tiro. Turama.]

¹² Ihuva vaiharo qaiqaa vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Ovavano ataa intemake, te maa vataraqaa varia vaiinti nahentika ataama nimate vauraukama vauro. Ti tivataqiro anirava kiama konkiraiqinaraqi niraitiro, viva aatitainaraqaa niharoma quqaama qaqi variqiro vuanarove, tiro.

¹³ Ihuva minti tumanta Parasi vaiintinavu tihama, Ho are nena autu tuahere variarao.

Minti ti variararo ai uvavano qumina uva una uvaqaima vaivo, ti.

¹⁴ Vika minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Te vaiha tenta kaiqara tihama kiama qumina una uva turo. Te tenta vihai anuna okarara kankomake irunarave. Te tenta vuaina okararavata kankomake irunarave. Mintunarara tiro, ti uva quqaa uvama vaivo. Te vihai anuna okararave, te maihai vuaina okararave, ne kia kankomake iriavo. ¹⁵ Ne *ko* tihama ne qaqi vaiinti avu aato vaintema keha *ko* ti variarave. Vate te kia *ko* tivakeha vaiintiqaqa uva vatauro. ¹⁶ Te *ko* tiarera, homa ko avuqavu tirarave. Te *ko* tiha kiama tentaraa *ko* tirarave. Te *ko* tiariraro ti Qova ti tititaiva, viva tintiro vaiharo ti kahaqi vairage te avuqavu koqai tirarave.

¹⁷ Ni maara uva qara ntuva tova mintima tivo: Vaiinti taaraqanta uva tihama vohaa uva tivera, ho vitanta uvavano quqaa uvama varianarove, turave. ¹⁸ Ho te tenta uvara quqaa uvave tiariraro ti tititaiva ti Qova, vivavata ti uvara quqaa uvaveqaima tianarove, tiro.

¹⁹ Ihuva minti tumanta vika tiha, Ai qova tantoe vaivo? tuvaro Ihuva tiharo, Ne kia ti okarara kankomake iriakara ti, ne kia ti Qora okaravata kankomake iriakave. Ne tiriara kankomake iri-atirio, ne homa ti Qoraravata kankomake iri-atirio, tiro.

²⁰ Ihuva Kotira Naavuqi monu vate vau *rum* uraqa vaiharo vi uvara tiro. Tuvaro vira aruke entava kia anirovarora tiro, kia vovano vira karapuhiqama kora.

Ihuva nai qorara tura

²¹ Ihuva qaiqaa vika tiva nimito tiharo, Ho te vuari ne qumina ti rantaqi vihama, ne nenta qora kaiqa airante qutu vivarave. Te vuainanaini ne kia ho vivarave, tiro.

²² Minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Viva nana uvae tivo? Viva nai tiharo, Te vuainanaini ne kia ho vivarave, tivo. Viva naivano nai arukarevae autiharo minti ti vaivo? ti.

²³ Minti tuvaro Ihuva tiharo, Ne miahainauka variamanta te virihainaukama vauro. Ne maa vataragaahai aniakave. Te kia maa vataragaahai anuraukavauve.

²⁴ Te vaaka niara tiha, Ne nenta qora kaiqa airante qutu vivarave, tunarave. Te qaqi variqi vuraukama turo. Ne kia te tunara vi uvarara quqaave tivera, ne qora kaiqa vare uvava qaqima niqi vairamanta ne vira airante qutu vivarave, tiro.

²⁵ Minti tumanta vika Ihura ireha tiha, Ho are ta vaiintivave? tuvaro Ihuva vika tiva nimito tiharo, Te hoqare ni tiva nimitauka te maa vikama uro. ²⁶ Te niqaa vataarira uvava, vo uva vo uva vaimanta kiama te vi uvara tirerave. Ti tititaiva uva vo ti tiva timimanta iruna uvara, te vi uvaraqai vaiinti nahenti vatani vaika tiva nimirerave. Ti tititaiva quqaa uvaqai ti vaivave, tiro.

²⁷ Ihuva nai qorara minti tumanta vika kia kankomake irura. ²⁸ Vika kia vira uva kankomake iruvaro Ihuva qaiqaa vikara tiharo, Te Vatani Vatatai Vaintika vaiha, te variari ne ti ,katariqaa, tuahera kaivaro viraqaahairo ni aatovano kenko tiramanta ne ti okarara ho kankomake irihama, tiriara ho viva qaqiqai variqiro

vivave tivarave. Ne vi entara te kiama tenta irike kaiqa vare vauna uvara ni tiva nimunara kankomake irivarave. Vi entara te tenta qora vira noqai iriha ni tiva nimuna uvara ne kankomake irivarave. ²⁹ Ti tititaiva tintiro vaiharo viva kia ti qaqira kaanarove. Ti tititaiva tintiro vaimanta te vira muntukavano vai kaiqara vare vauraro viva tiriara quaheharoma kia ti qaqira kaivo, tiro.

³⁰ Ihuva minti ti vaumanta hinikuka airitahaavano Ihurara quqaa vivave ti.

Quqaa uvavano ni kuvantu kaanarove tura

³¹ Iutaa vaiinti hininavu virara quqaa vivave tuvaro Ihuva vikara tiharo, Ho ne ti uva iriqi nivera, ne quqaama ti tivataqi nika vaivarave. ³² Ne mintiaqi viha quqaa uva kankomake iriqi vivaro quqaa uvavano ni kuvantu kaira ne ho variate, tiro.

³³ Ihuva minti tumanta vika aqao ti, Tenavu tentanavu kaivaqara Eparahaamira naintivarama vauro. Kiama vo vaiintivano tinavu kantaruma taimanta vira kaiqa vare vaurauka vauro. Ho nantivarae are tinavuara ni kuvantu kaarira ne ho qaqi variate tiarao? ti.

³⁴ Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Te quqaama turo. Ne vaaqu kaiqa vare variavaro ni vaaqu kaiqavano ni rumpa taimanta ne vira kaiqaqai vare variarave.

³⁵ Naavu qova vairaro qumina kaiqa vaiintivano kiama ekaa enta vikantiro variqiro viraro nai vira maquvanoqaima vikantiro maahotama variqiro vuanarove. ³⁶ Ho te vira Maquvano ni kuvantu kaarira ne quqaama qaqi variqi vivarave. ³⁷ Ne Eparahaamira naintivara variamanta

te virara irunarave. Ne mintima vaihavata, ne ti uvara qumina uvave tihama ti harukareka auti variavo.

³⁸ Te tenta Qokanti vaiha vi haikara tavaunara ni tiva nimi vauro. Ne nenta qora vataake vaiha tavaa kaiqara, ne vi kaiqarama vare variavo, tiro.

³⁹ Ihuva minti tumanta vika tiha, Tinavu qova Eparahaamivave, ti. Tuvaro Ihuva tiharo, Ne quqaa Eparahaamira vaintinti variare tiatirio, ne vira kaiqa varaatirio. ⁴⁰ Kotiva quqaa uva timanta te vi uvara irunara ni tiva nimuraman-tavata, ne ti haru karekaqai auti variavo. Epara-haamiva kiama ne iante urave. ⁴¹ Ne nenta qova varai kaiqaraqai vare variavo, tiro.

Minti tumanta vika tiha, Kia tenavu aarana-hainaa vaiintivauve. Tinavu qova Kotiva vi-vaqaive, ti.

⁴² Tuvaro Ihuva tiharo, Kotiva ni qova variare titirio, ne te Kotiva inaihai tuvu maini vaunarara irihama tiriara muntuka vataatirio. Kia te tenta irike tenta kaiqa vararera tuvuraukavauve. Ko-tiva ti tititaimanta te vira kaiqa vararera tu-vuraukave. ⁴³ Ne nantihae te tuna uvara kia kankomake iriavo? Kaiqe te ni tiva nimiare. Ne kia ti uvara antuqa arimanta ne ti uva kia irireka auti variavo.

⁴⁴ Sataaniva ni qova vaimanta ne vira muntuka vai kaiqaraqai vare variarave. Hoqarenaa entaqaahairo Sataaniva vaiharo vaiinti aruke vauva vairave. Quqaa haikavanove, quqaa kaiqavanove, kia viraqi vaivarora tiro, viva kiama quqaa uva ti vairave. Viva ekaa una haika vira qova vaiharora tiro, viva uva tiharo una uvaqai ti vairave. ⁴⁵ Ne Sataanira vainti

variamantara ti, te quqaa uva turamanta ne ti uvara kia quqaa uvave ti variavo.

⁴⁶ Niqihairo tavave tiriara qora kaiqa varaivo tianarove? Ne kiama tiqaa qora uva ho vatevarave. Te quqaa uva ti vauramanta ne ti uvara quqaave tiataara vaimanta, ne kia ti uvara quqaave ti variavo. Nantihae tiriara minti ti variavo? Kaiqe te ni tiva nimiare. ⁴⁷ Kotiva vatatai vaintika vira uva iri variarave. Ne kia vira vainti vaihara ti, ne vira uva kia iri variavo, tiro.

Eparahaamiva kia vau entara te variavaunarave tura

⁴⁸ Ihuva minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Tenavu ariara Sameria vataihainaava vueraiqaa vivo tuna uvava, vi uvava quqaa uvama vaivo, ti.

⁴⁹ Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Kiama te vueraiqaa vuro. Te tenta qora autu tuahere vauramanta ne ti hutu qoraiqama timite variavo.

⁵⁰ Ho kia te tenta hutuara noraiqamake iruro. Ti hutu tuaheraiva vovano vaivo. Viva avuqavu ko ti vaivave. ⁵¹ Te quqaa tiari iriate. Ti uva iriqi nirava kiama qutu vuanarove, tiro.

⁵² Ihuva minti tumanta Iutaa vaiinti nora vaiintinavu tiha, Minti tiaramanta tenavu tavaurara are vueraiqaa vuarao. Tinavu kaivaqava Eparahaamiva qaqi variqiro viro vuru qutu vurave. Paropeti vaiinti vovano vovano qaqi variqi vi vuru ekaa qutu vurave. Vika ekaa mintima qutu vuvara are nantiharae tihara, Ti uva iriqiro nirava kiama qutu vuanarove, tiarao?

⁵³ Tinavu kaivaqava Eparahaamiva nora vaiintivano variqiro viro, vuru qutu vurave. Are

kia ho Eparahaamirara tihara, Te vira aatara kauraukave, tinarave. Paropeti vaiinti vikavata variqi vi, vuru qutu vi vaurave. Are nena ta vaiintivae variarao? ti.

⁵⁴ Minti tuvaro Ihuva tiharo, Te tenta hutu tuaherake variararovauve ti hutuvano gumina varianarove. Ti hutu tuahera kaiva, viva ti Qovave. Ne virarama Kotira tinavu Variqave tiavo. ⁵⁵ Ne kia vira iri tavaarave. Te tiha, Kia vira iri tavaunarave tiararovauve, ti uvavano ni uva aanarero una uvaqai varianarove. Ho te vira iri tavaunarave, te vira uva iri vauraukave. ⁵⁶ Te vatani tuvire una entara ni kaivaqava Eparahaamiva ti quahama timitorave. Te vatani tuvire unara viva tavovaro vira muntukavano koqe uvaro vaurave, tiro.

⁵⁷ Ihuva minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu tiha, Aqao, are kiama airi ihi 50 ihi varakaraitira, qaraaka vaiintivano vaiharama are tihara, Te ni kaivaqara Eparahaamira tavauraukave, tiarao, ti.

⁵⁸ Tuvaro Ihuva tiharo, Hoqare kia ni kaivaqava Eparahaamiva govarama vu entara te qaqi variqi vuavauraukave, tiro. ⁵⁹ Ihuva minti tumanta vika ori utu vare vira aru kareka auti vauvaro Ihuva kukeqa viro Kotira Naavuqihairo vevarero vurama.

9

Ihuva avu qimpavu vaiintira rampai amitora

¹ Ihuva aaraini oru viharo tavovaro vaiinti vovano nai nora auhaqihairo avu qimpavu vai-intira vatatova vaura.

² Viva vaumanta Ihura vaintinavu Ihura ireha tiha, Maara ti variara vaiintio, tavave Kotira uva raqa kovaroe vira kaara maa vaiintira avu nai nora auhaqihairo qimpa virave? Naie, vira noka qokae mintiakaavo? ti.

³ Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Kia nai Kotira uva raqa kora kaaravauve vira avu qimpa vurave. Kia vira noka qoka Kotira uva raqa kora kaaravauve vira avu qimpa vurave. Ne vi vaiintiraqaahai Kotira kempuka kaiqa varaainara tavaate tiro, vira avu qimpa vurave.

⁴ Ti tititaira vira kaiqa tenavu aatitainaraqaa varaqi virelave. Entama viraro kia vovano ho kaiqa varaanarove. ⁵ Ovavano itaintemake, te vatani vaiha itaqi vuari vatani vaika ho tavevarave, tiro.

⁶ Minti tivakero Ihuva vataqaa taara vihikero taaraqohairo vata vira horaiqama kero, viti avu qimpa vura vira avuqaa taatau amitero tiharo, ⁷ Otu *Siromi Varuvaqi—Atitai Varuvaraqi*—muntu nena viri hiqaane, tiro. Minti tuvaro vi vaiintiva Ihuva tunte iro muntu nai viri hiqama kovaro vira avu rampai vuvaro viva vihairo oturantero ho tavamaqiro uriro.

⁸ Viva ho tavamaqiro uri vaumanta vira tataaqa naavuqi vauka tavovaro aarana oquviro vaiharo airaira ti timiate ti vau vaiintiva ho qaqi tavamaqiro uri vaumanta vika vira tave tiha, Maa ta vaiintivave ivo? Aarana oquviro vaiharo airaira ti timiate ti vai vaiintiva, maa vivave ivo? ti.

⁹ Vika minti tumanta vokuka tiha, Ho maa vivave, ti. Tumanta vokuka aqao ti, Vovanove.

Vira viri voqaara vaiva urivo, tuvaro vi vaiintiva naivano ururero tiharo, Ho te maa vikave, tiro.

¹⁰ Minti tumanta vika vira ireha tiha, Nantia kaivaroe ai avu rampai vivo? ti.

¹¹ Tuvaro viva vika tiva nimitiro tiharo, Vaiinti vo vira autu Ihurave. Viva vataqaa taara vihikero horaiqama kero ti tivuqaa taatau timitero tiriara tiharo, Siromi Varuvaqi muntu nena viri hiqaane, timanta te muntu vi namariraqi tenta viri hiqama kauraro ti tivu rampai vimanta te ho tavamaqi ururo, tiro.

¹² Minti tumanta vika vira qaiqaa ireha tiha, Viva taini vivarae are uruarao? ti. Tuvaro viva tiharo, Nai viva tainie vivo? Kiama te tavauro, tiro.

¹³ Tumanta vika tota avu qimpavu vaiintira vita vare vuru Parasi vaiintinavu vaunaini kora. ¹⁴ Ihuva Maara Entaqaa hora taatau kero vi vaiintira avu rampai kora. ¹⁵ Vika Parasi vaiintinavu vaunaini vira vuru komanta Parasi vaiintinavu vi vaiintira ireha tiha, Nantia kaivaroe ai avu rampai vivo? tuvaro viva tiharo, Viva hora varakero ti tivuqaa taatau timitaimanta te muntu tenta viri namariqi hiqama kauraro ti tivu rampai vimanta te ho tavauro, tiro.

¹⁶ Viva minti tumanta Parasi vaiinti hini kuka tihama, Oho, vi kaiqara varaiva Maaraqaa tinavu uva raqa keharo varaivara tiro, viva kia Kotiva inaihairo tuvivave, ti.

Tumanta hini kuka tihama, Aqao, nantiakeroe qora vaiintivano vi kaiqara nora kaiqa ho varaanarove? ti. Minti tivake hininavu vo uva tumanta hininavu vo uva ti vaura.

¹⁷ Qaiqaa Parasi vaiintinavu vira ireha tiha, Are tihara, Viva ti tivu rampai kaivo, tianarave. Vi vaiintirara are nana uvae tiarao? tuvaro vaiinti viva tiharo, Viva paropeti vaiintivanove, tiro.

¹⁸ Minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu kia vira uvara quqaave tiraiti, vi vaiintirara tiha, Are unahaa tiharama ti tivu tota rampai vurave tiarao. Haaru kia ai avu qimpa vurave, ti. Minti tivake vi vaiintira vira noka qoka naarora. ¹⁹ Naaromanta vitanta anumanta vika vitanta ireha tiha, Quqaae maa vaiintira nitanta maaquve? Quqaae vira nai nora auhaqihairo avu qimpa vurave? Nantia kaivaroe vira avu rampai vivaroe ho tavaivo? ti.

²⁰ Tumanta vira noka qoka tiha, Maa vaiintira quqaama titanta maaquve. Vira avu haaru auhaqihairo qimpa vurave. ²¹ Nai nantia kaivaroe vira avu rampai vivo? Nai tavave vira avu rampai kaivo? Viva noruqama virave. Ne homa vira nai ireha tavaate. Viva naivano homa ni tiva nimianarove, ti. ²² Vitanta Iutaa vaiinti noranavu naatu qetehama minti tura. Iutaa vaiinti noranavu tota avuni uva vate tihama, Vaiinti vovano Ihurara *Mesaiaavano* tinavu kahaqiari-rava anivave tiantorave. Vovano minti tirera, vira kaara vira atitama kaariraro maara naavuqihairo ekaarama vevarero vuanarove, tura.

²³ Minti tivakeha uva tivatorara ti, vira noka qoka Iutaa vaiinti noranavu naatu qetehama tiha, Viva noruqama virave. Nentavano vira nai ireha tavaate, ti.

²⁴ Vitanta minti tumanta vika qaiqaama haaru avu qimpavu vaiintira aaramake virara tiha, Are Kotira avuqaa vaihara quqaa uvaqai tiane.

Tenavu tavauraro Ihuva Kotira uva raqakai vai-intivave, ti.

²⁵ Tuvaro vi vaiintiva tiharo, Ihuva nai Kotira uva raqakai vaiintivae koqe vaiintie te kiama vira okara irunarave. Ti tivu qimpa vura rampai kaira te viraraqaima irunarave, tiro.

²⁶ Tumanta vika vira ireha tiha, Ihuva ai nantie ivo? Viva nantiakeroe ai avu rampai kaivo? ti.

²⁷ Tuvaro viva tiharo, Te vi uvara ni vaaka tiva nimuramanta ne kia vi uvara irireka auti variavo. Nantihae ne vi uvara qaiqaa irirekave? Nevata vo? Nevata vira vainti vairekae qaiqaa qaiqaa vi uvara ti ire variavo? tiro.

²⁸ Minti tumanta vika vira noraiqamake atiha tiha, Arema vira vainti vaihara vira uva iriar-avave. Tenavu tentanavu kaivaqara Mosira uva iriqi vi vauraukave.

²⁹ Kotiva Mosiraqaa uva tiva taatautora vira tenavu iriqi vunarave. Tenavu Ihurara vi vaiin-tiva qumina vaiintive tunarave. Tenavu kiama viva vihairo ani okarara irunarave, ti.

³⁰ Vika minti tuvaro viva kauqu runkinkiri iharo tiharo, Ike, ti tivu rampai timitai vaiintiva, viva vihairo ani okarara ne kiae iriavo? ³¹ Tenavu iruraro Kotiva kiama qora vaiinti uva iri vairave. Kotiva nai uvaqai iriha ni varia vaiintika vika uvaqai iri vairave. Vira autu tuahere variaka Ko-tiva vika uvaqai iri vairave. ³² Haaru maa vatara hoqaramato entaraqaaheiro kia vaiinti vovano nai nora auhaqihairo avu qimpa vura rampai amitorave. ³³ Ihuva kia Kotiva inaiheiro tuvua-re titirio, kiama ti tivu ho rampai timitaitirio, tiro.

³⁴ Vi vaiintiva minti tumanta vika virara ti-hama, Ai vatatoraqaahaira are qora vaiinti-vanoqai variqira aniaravave. Are vo? Are tinavu-vatae maara uva tiva timinarave? ti. Minti tivake vika vaiinti vira rarau vare maara naavuqihai veva vahaagaini aqukora.

³⁵ Vira vahaagaini vara veva aquko uvara iriro Ihuva vi vaiintira ranta kero virara tiharo, Are Vataini Vatatai Vaintirarae quqaa vivave tiarao? tiro.

³⁶ Tuvaro vaiinti viva Ihura irero tiharo, Nora Vaiintio, viva ta vaiintivave? Are ti tiva timirage te virara quqaa vivave tiare, tiro.

³⁷ Tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Are tave variana vaiintika, te maa vikama ariara ti vauro, tiro.

³⁸ Minti tuvaro viva tiharo, Nora Vaiintio, quqaama are vivave, tiro. Tivakero viva Ihura avuqaa tori kauru araviro vira quahama amite vaura.

³⁹ Vira quahama amite vauvaro Ihuva tiharo, Te vaiinti nahenti raira karera vataini tuvuraukave. Avu qimpa vika tavaatera tuvuraukave. Qaqi avu auti vaika avu qimpa vuatera tuvuraukave, tiro.

⁴⁰ Minti tumanta Parasi vaiintinavu vi uvara iri Ihura ireha tiha, Tinavu tivuvatae qimpa vivo? ti.

⁴¹ Tuvaro Ihuva vika tiva nimitiro tiharo, Ni nivu qimpa vuare titirio, kia niqaa uvavano vitirio. Ne Kotira okara kia tavaraiti, viraqaahai ne tiha, Tenavu Kotira okara ho tavaunarave, ti variarave. Ne minti ti variarara tiro, vira kaara niqaa uvama vaivo, tiro. Ihuva minti tura.

10

Ihuva sipisipiara uva tuqantaakero tura

¹ Ihuva uva vo tuqantaa kero tiva nimiro tiharo, Te quqaa uva tiari iriate. Vaiinti vovano sipisipi avutaqi vireva kia sipisipi qentiana oriqetaraitiro, qaqirakero hohaa vona vaatirero vi vaiva, vi vaiintiva muara autuarira vaiintivave, vaiinti ruqutiharo vi haikara varaarira vaiintivave.

² Vaiinti vovano sipisipi qentiana oriqetero vi vaiva, vi vaiintiva quqaa sipisipi qovama vaivo.

³ Qentiqaa raqiki vaiva vira tavero ho qenti qantua amitaivaro viva nai sipisipinavu naareharo vika autu ravaqiro vimanta vira sipisipinavu vira uva viraagamake iriha vira avataqi vi variarave.

⁴ Mintiavaro viva aaqaini nai sipisipinavu ntita vuru kero viva avuni vi vaimanta vira sipisipinavu nai qora vira uva viraagamake irihara ti, vira avataqi vi variarave. ⁵ Vira sipisipinavuvano kia vo vaiinti avataqi vivarave. Vika vo vaiinti vira uva kia viraagamake irihara ti, vi vaiintira aatu qetake vi variarave, tiro.

⁶ Ihuva minti tivakero uva tuqantaakero tiva nimumanta vika vi uvara okara kia iriraiti vaura.

Ihuva te koqemake sipisipi qaa raqikuraukave tura

⁷ Vika kia iriraiti vauvaro Ihuva qaiqaa vika tiva nimiro tiharo, Te quqaama turo. Tema sipisipi vika qentivano vauro. ⁸ Ti tivuni ania vaiintika vika muara autuakavata, vaiinti ruqutiha muara varaakavata, variamanta sipisipinavu kia vika aunta iriarave. ⁹ Avutaqi vi qentira te

maa vi qentikama vauro. Tiqaa vaatirero uritaraaina vaiintira ti Qova vira vitaanarove. Tiqaa uritare tuvitare irava homa kara ranta naanarove. ¹⁰ Muara varai vaiintiva muara vareharo sipisipi aru taiqa kareva anirave. Te sipisipiarao tiha sipisipi vika qaqi variqi vihama koqemake variate ti, te anuraukave.

¹¹ Te sipisipi goka koqekave. Sipisipi gova koqeva vaiharo nai sipisipi arukevorave tiharo antuaqiro viro, kai te vikara irihama qutu vuare tivakero qutirave. ¹² Vovano kia sipisipi gova tanava, viva qaqi kaiqa vaiintivano vaiharo tavaivaro qaakau vairivano ani vaivaro viva qetakero qaqira kero kantama vivaro, qaakau vairivano vira sipisipi vo arukero hini kiaka raantaupirima kairave. ¹³ Vira kaiqa vaiintivano qaqi kaiqa vaiintivano vaiharora tiro, viva kia sipisipi vikara noraiqaakero iriraitiro, qetakero virave.

¹⁴ Te sipisipi goka koqeka vaiha te tenta sipisipi viraaqamake tavauramanta ti sipisipinavu tivata viraaqamake tavaarave. ¹⁵ Vira aanarero ti Qova ti kankoma kero tavaimanta tevata vira kankomake tavaunarave. Ho ti sipisipi arukevorave ti, te vikara irihama qutu virerave.

¹⁶ Sipisipi vonavu vika kia maa avutaraqi vaika, vikavata te una sipisipikave. Vika ti uva iriqe te vika ntita vare vuru kaarira ti sipisipinavu hampata vohaaraqi variate. Vika vohaaraqi vaiqe te vika goka vohaiqavanoqai vairerave.

¹⁷ Te vikara irihama qutu vi qaiqaa qaqi himpirerave. Te mintiainarara tiro, ti Qova tiriara muntuka vataivo. ¹⁸ Te kia hove tiariraro kiama vovano ti ho haru kaanarove. Te tenta qutu

vuataa iraqe te qutu virerave. Te qutu vuaina okararave, te qaiqaa qaqi himpuaina okararave, ti kaiqama vaivo. Ti Qova tiriara minti mintiane ti uvara, te vi uvara vararerave, tiro.

¹⁹ Minti tumanta qaiqaa Iutaa vaiinti noranavu vi uvara iri rairavi hininavu vo uva tumanta hininavu vo uva tura.

²⁰ Airitahaa tiha, Vueravano viraqi vaivaro minti tivo. Viva vueraiqaa vivo. Nantihae ne vira uva iriavo? „Kia vira uva iriate„ tumanta ²¹ vonavu tiha, Aqao, vueraiqaa viva kiana vi uvara ho tianarove. Vueravano kia ho avu qimpa vira rampai kaanarove, ti. Minti turama.

Iutaa vaiinti noranavu qaiqaa Ihura arireka auti vaura

²² Ieruharemini haaru Kotira Naavu Quahama Amito Entarara iriha ovata no entava anirovaro vi entara kuarivano kia noraiqaakero ite vaura.

²³ Vi entaraqaa Ihuva Kotira Naavu vau-naini vaiharo Soromonura Haraarave turaqi ni vaumanta ²⁴ Iutaa vaiinti noranavu viraqi ru-vaaqumavi Ihurara tiha, Are uva vo vaaka tinavu tiva timiataarave. Tavakae tinavu tiva timinarave? Are quqaa *Mesaiaavano* vairera, vutukera tinavu tiva timiraqe tenavu iriare, ti.

²⁵ Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Te vaaka ni tiva nimuramanta ne kia ti uvara quqaave tiavo. Ti Qova ti noraiqama kaimanta te vira kaiqa vare vaunarave. Ho te varauna kaiqava ti okarara ti vaivo. Ne ti kaiqa tavaarara irihama ne ti okararavata iriataarave. ²⁶ Ne kia ti sipisipinavu vaihara ti, ne kiana ti uvara quqaave tivarave.

²⁷ Te tenta sipisipinavu viraaqamake tavaunarave. Vika ti uva viraaqamake irihama ti avataqi ni variarave. ²⁸ Te ekaa enta qaqi variqi vira vika nimiari vika kia qutu vivarave. Kiama vovano ti kauquqihairo ti sipisipinavu raqiakero varaanarove.

²⁹ Ti Qova ti sipisipi timitaiva, viva mpeqavano ekaa haika aatarakaiva vaiharo ti sipisipiqaa raqiki vaivarora tiro, kia vovano vira kauquqihairo ho raqiakero varaanarove. ³⁰ Tetanta Qoka vohaama vauro, tiro.

³¹ Ihuva minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu vi uvara kaara Ihura aavata ruqutu kaare ti, ori utu varovaro ³² Ihuva vikara tiharo, Ti Qora koge kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa te ni numiqaunarave. Te nana kaiqa varaunara kaarae ne oriqohai ti haru kareka auti variavo? tiro.

³³ Minti tumanta Iutaa vaiinti noranavu Ihurara tiha, Kia tenavu ai kaiqa koqera kaara oriqohai ai aru kareravauve. Are vi uvara tiharama Kotira qora uva tiva amite variarao. Are qaqi vaiintivano vaiharama are Variqa Kotikantira vohaa vaireva auti variarao. Are mintianara vira kaarama tenavu ori varake ai aru karerave, ti.

³⁴ Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Ne Kotira vuku vataaraqi uva vo qara ntuva tova vaivo. Ne kiae vi uvara kankomake tavaavo? Kotiva vaiinti vokukara mintima tivo: Ne variqa vaiintinavuve, turave.

(Ihi 82:6)

³⁵ Tenavu iruraro Kotira uva kia una uva-vata vairave. Kotiva nai uva ti vau vaiintinavukara qaqi qumina vaiintinavuara variqa vaiintinavuve turave. ³⁶ Ho Kotiva tiriara vataini

vuane tivakero ti tititaimanta te vataini tuvu vaihama, niara te Kotira Maaquvanove turamanta ho ne nantihae tiriara tiha, Are Kotirama qora uva tiva amite variarao, tiavo?

³⁷ Te kia tenta Qora kaiqa varaariravauve ne kia tiriara quqaa vivave tivarave. Te tenta Qora kaiqama vare vauro.

³⁸ Ne kia tiriara noraiqaake irivera, ne te kaiqa vare variainarara noraiqaake irihama tiriara quqaa vivave tiate. Ne minti tivaro ni aatovano kenko tira irihama ti Qova tiqi vainaravata ne kankomake irivarave. Te viraqi variainarara ne kankomake irivarave, tiro.

³⁹ Minti tumanta vika qaiqaa vira karapuhigama kareka auti vauvaro Ihuva vika kauquqihairo ruqemakero qaqi tuvitarero viro.

⁴⁰ Ihuva tuvitarero viro otu Iotani Namari hini mantaraini, Ioniva tota vaiharo namari nimunaini viro, otu mini vaura.

⁴¹ Ihuva mini otu vaumanta airi vaiinti nahenti viva vaunaini anire tiha, Ioniva kia nora kaiqa varo vaiintiva vaiharo Ihurara tinavu tiva timurave. Ho tenavu tavauraro Ioniva ekaa uva maa vaiintirara tinavu tiva timuva quqaa uvaqaima vaivo, ti. ⁴² Minti tivakema mini vauka airitahaa Ihurara quqaa viva tinavu kahaqiarira vaiintivave tura.

11

Rasarusiva qutu vura

¹ Vaiinti vovano vira autu Rasarusiva Betanihainaava nora aiha viraara varero vaumanta vira auratanta Mariaka Mataaka vitantavata

mini vaura. ² (Mariava koqe *ueri* vahavera Ihu-raqaa agu amitero nai qiata kaahiqohairo vira aiqun nunka amitaarirava vaura.)

³ Ho vitanta vakaava rovara varomanta vitanta Ihuva vaunaini uva varake mintima ti: Nora Vaiintio, ai muntukavano vai vaiintiva nora rovara varaivo, ti.

⁴ Minti tivaketanta uva vara kovaro Ihuva vi uvara iriro tiharo, Rasarusiva noraiqaakero aiha vivo. Ho viva kiama qutu vuanarove. Ne Kotira mpeqa kaiqa tavamake vira autu tuahera kaate tiro, vi rovarava vira arivo. Ne ti Kotira Maaqu mpeqa okara kankomake tavaate tiro, vi rovarava vira arivo, tiro.

⁵ Ihuva Mataararavata, Mariararavata, Rasarusiraravata, voqamakero antuqa aruvaro vaiharo ⁶ vi uvara iriro, viva kiama vaaka viraitiro, qaqira kero taara entavata mini vaura.

⁷ Mini varikero viraqaahairo nai vaintinavuara tiharo, Ho varaiqenavu Iutiaini vuare, tiro.

⁸ Minti tumanta vira vaintinavu aqao ti, Maara ti variara vaiintio, ninau Iutaa vaiinti noranavu ori varake ai aavata ruqutu kareka auti variarave. Are mini qaiqaa virevae auti variarao? ti.

⁹ Minti tuvaro Ihuva tiharo, Vo enta vo enta kuarivano aatitairaqaa ho itairave. Vaiintivano aatitairaqaa ni vaiva kuarivano itairaqaa niharora tiro, ho taveharo kia kuntavaivaima varero kaavu nti vairave. ¹⁰ Kuarivano kia itaivaro entaqi ni vaiva kuntavaivaima varero kaavu nti vairave, tiro.

¹¹ Ihuva minti tivakero qaiqaa tiharo, Tinavu tonti Rasarusiva vaitama vivo. Te vira oru vau-raqama karerave, tiro.

¹² Minti tumanta vira vaintinavu tiha, Nora Vaiintio, viva qaqi vaitavi vairera, viva koqemama vuanarove, ti.

¹³ Minti tivake vika kia kankomake iruvaro Ihuva uva tuqantaakero Rasarusiva qutu vurara tura. Vika tiha, Ihuva Rasarusirara qaqi vaitema vaivo tivo, ti.

¹⁴ Vika mintima aato iruvaro viraqaahairo Ihuva vutukero vika tiva nimiro tiharo, Rasarusiva qutuma vivo. ¹⁵ Ho te niarao ti, ne tiriara quqaa vivave tiate ti, te Rasarusira kia vaaka oru tavaunarara quaheha vauro. Ho varaiqenavu viva qutu vinaini oru vuare, tiro.

¹⁶ Minti tuvaro vira vainti vovano Tomaasiva, vira vara autu Taapiva, viva nai kena vaintinavua tiharo, Ho varaiqenavu maara ti vai vaiintira vataake vuare. Iutaa vaiinti noranavu vira arukaiqe tenavuvata vira vataake qutu vuare, tiro.

Ihuva Betani vatukaini vura

¹⁷ Minti tuvaro Ihuva oru viro orureru irumanta Rasarusira qutu vumanta quntama tovaro erakaimaante enta aitarora. ¹⁸ Betani vatukavano Ieruharemi aumanto 3 *kilomita* vira voqaaraqai vauvaro ¹⁹ Ieruharemihairo vi vatanaaka airitahaa Mariaka Mataaka muntuka kuquqama nimitaha Rasarusirara iqi rata amitareka anura.

²⁰ Ani vauvaro Mataava iruvaro Ihuvavata vihairo aaraini ani vauvaro viva Ihura vita kareva viharo Mariara naavuqi mini kero oru viro orureru ²¹ Ihurara tiharo, Nora Vaiintio, are maini variare tiaraitirio, ti vakaava kiama qutu vitirio. ²² Ho vate are Kotirara nana

nana haikarae naarihara timiane tinara Kotiva vi haikara homa ai amianarove. Te virara irunarave, tiro.

²³ Tuvaro Ihuva Mataara vira tiva amiro tiharo, Ai vakaava qaiqaa qaqima himpuanarove, tuvaro ²⁴ Mataava tiharo, Ho ekaara entaqaama viva ekaa vaiinti nahenti hampata qaiqaa qaqi himpuanarove. Te viraravata irunarave, tiro.

²⁵ Tuvaro Ihuva tiharo, Vaiinti nahenti qutu vuakaqihai qaiqaa qaqi vara himpimake vaurauka, te maa vikama vauro. Vaiinti nahenti qaqi variqi vi varia okarara nimi vaurauka te maa vikama vauro. Tiriara quqaave tira vaiintiva, viva qutu viro naantiara qaiqaa qaqi himpiro variqi vuanarove. ²⁶ Qaqi variqi viro viharo tiriara quqaa vivave tirava kiama qutu vuanarove. Ho are virara quqaave tiarao? tiro.

²⁷ Tuvaro Mataava tiharo, Ho Noravauvo, quqaama tiarao. *Mesaiaavano* Kotira Maaquvano vataini tuvira iarava, are quqaa maa vivave, tiro.

Ihuva Rasarusirara iqi ratora

²⁸ Minti tivakero Mataava anirantero nai aura aarama kero evaara vira tiva amiro tiharo, Maara ti vai vaiintiva aniraivo. Viva ariarama iraiivo, tiro. ²⁹ Tuvaro Mariava vi uvara iriro himpiro kantero oru Ihura vita kareva vura.

³⁰ Ihuva Mataava vaaka vira vitakonaini viharo kia vatukaini vaaka aniraitiro vauvaro ³¹ Mariava vira vita kareva vumanta Iutaa vatanaaka vira muntuka kuquqama amitareka anuka tavovaro Mariava naavu qihairo vevarero kantamaqi vumanta vika tiha, Ho Rasarusira

quntama taanaini iqi ratareva vivo, tivake vikavata himpi Mariara avata vare vi.

³² Vira avata vare vuvaro Mariava oru viro Ihuva vaunaini orurero, Ihura taveru oru vira aigutaraini hiqiri viro vaiharo tiharo, Nora Vaiintio, are maini variare tiaraitirio, kiama ti vakaava qutu vitirio, tiro.

³³ Tuvaro Ihuva tavovaro viva iqi rate vaumanta Iutaa vaiinti nahenti vira vataake anuka, vikavata iqi rate vauvaro Ihura muntukavano qoraiguvaro viva mpo ike tiro tiharo, ³⁴ Vira taraqie quntama te iavo? tumanta vika Ihurara tiha, Anira oru tavaane, tuvaro ³⁵ Ihuva iqi rate vaura.

³⁶ Iqi rate vaumanta vaiinti nahenti tiha, Ho tavaate. Viva voqamakeru Rasarusirara antuqa arivaro iqi rate vaivo, ti.

³⁷ Tumanta vonavu tiha, Viva avu qimpa vura ho rampai kaivave. Ihuva vi entara maini variare titirio, Rasarusiva qutue vitirio, kiae qutu vitirio? ti.

Ihuvu Rasarusira qaqi vara himpima kora

³⁸ Minti tuvaro Ihuva qaiqaa mpo ike tivaqiro viro vira quntama tonaini orurora. Vika oriqira vira veta vate, ori vo varake qentiana tinta tonaini orurero Ihuva tiharo, ³⁹ Ho ori vira qaqini vara kaate, tuvaro qutu vura vira auravano Mataava aqao tiro, Noravauvo, vira quntama taavaro erakaimaante enta aitaravaro vira vaata ntera viro untama ivo, tiro.

⁴⁰ Tuvaro Ihuva Mataarara tiharo, Te vaaka ai tiva amuna uvara iriane. Are tiriara quqaa vivave tirera, are Kotira mpeqa okara takuqi

vainara tavenarave, tunarave. Kiae te vaaka ariara minti tunarave? tiro.

⁴¹ Ihuva minti tumanta vika ori qaḡini vara kovaro Ihuva virini taveharo tiharo, Ti Qo, are tiriara ekaa enta ekaa enta iri varianara te virara irihama ariara koḡema iarao turo. ⁴² Are tiriara ekaa enta ekaa enta iri varianarara irunarave. Are ti tititaanarara vaiinti nahenti kankomake iriate ti, te vikara irihama ai aarauro, tiro.

⁴³ Ihuva minti tivakero viva naveraitiro tiharo, Rasarusio, himpira vevaraane, tuvaro ⁴⁴ Rasarusiva qutu vuva qaiḡaa qaḡi himpiro, vira aiḡu kauḡu uḡuramate vira ḡiatavata tau-riḡohai apuḡamatova viraḡihairo vevarero. Viva vevarovaro Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Vira kuvantu kaivaro ho variarire, tura.

Iutaa vaiinti noranavu Ihura aruke uvara tura (Matiu 26:1-5; Maaki 14:1-2; Ruki 22:1-2)

⁴⁵ Minti tumanta Iutaa vatanaaka Mariara tavareka anuka airitahaa vi kaiḡara tave Ihurara quḡaa vivave ti. ⁴⁶ Tumanta hininavu qaḡirake Ihura kaiḡara vuru Parasi vaiintinavu tiva nimumanta ⁴⁷ Parasi vaiintinavuvata, Kotira kaiḡa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, vika *kansoru* vaiintinavuvata naaramake vohaaraḡi ruvaaḡumavi vaiha vika tiha, Vi vaiintiva nora kaiḡa, vo kaiḡa vo kaiḡa vare vaivo. Tenavu vira nantimae kaainarave? ⁴⁸ Tenavu vira qaḡi kaarera, viva mintiaḡiro viramanta vaiinti nahenti ekaa virara quḡaa vivave tivarave. Minti tivaro tinavuḡaa raḡiki variaka Romeni vatanaaka tinavu vataake raḡiha Kotira Naavu rampai aḡuke, tinavu vaiinti nahenti ekaa aru vehi autu kevorave, ti.

⁴⁹ Minti tuvaro vi vaiintinavukaqihairo Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti Kaiapaasiva himpiro. Vi ihiraqi viva qiata vaiintivano vaiharo viva himpiro tiharo, Ne kia avu aatovata vaikave. ⁵⁰ Romeni vatanaaka tinavu Iutaa vatanaaka ekaa ruqutu vehi autu kevorave ti, koqemama ne qaqi kaivaro vaiinti vohaiqavanoqai qutu viramanta ekaa vaiinti nahenti ho variate, tiro.

⁵¹ Kaiapaasiva vi ihiraqi qiata vaiintivano vaiharo vi uvara tiharo te tenta irikema turo tiro. Viva kia kankomake iruvaro Kotiva vira kahaquvaro viva Ihuva Iutaa vatanaa vaiinti nahentiara iriharo qutu vuainarara tura. ⁵² Ihuva kiama Iutaa vatanaakaraqai iriharo qutu vuarirava vauravauve. Kotira vainti ekaa raumpirimavi vaika, vikavata ntita varero vuru vohaaraqai ruvaaquma tareva Ihuva qutu vuarirava vaura.

⁵³ Kaiapaasiva tiharo, Koqemama ne qaqi kaivaro vaiinti vohaiqavanoqai qutu viramanta ekaa vaiinti nahenti ho variate tumanta, vi entaraqaahai Iutaa nora vaiintinavu Ihura aruke uvarara ti vaura. ⁵⁴ Minti ti vauvarora tiro, Ihuva Iutia vatani kia qoqaa niraitiro, qaqira mini kero oru Efaraimu vatuka qumina vata tataaqa mini oru nai vaintinavu hampata vaura.

⁵⁵ Mini vauvaro Iutaa vatanaaka Vehakuma Nimito Karara ovata no entava aumanto vaumanta hihai hihai vaiinti nahenti verara Ieruhareminiqai oru vi. Mini oru vaiha vi entara veka vaiha, vika nai maara okarara iriha namari tuntuke utavaaqa hiqamake vaura.

⁵⁶ Vika vaiha Ihurara aitutumaqi niha oru Kotira Naavuqi ruvaaqumavi nai ire nai ireha

tiha, Ihuva hoe uru ovata naanarove, viva qeteharo kiae uruanarove? ti.

⁵⁷ Minti ti vaumanta Parasi vaiintinavuvata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, vika vaiinti nahenti tiva nimi tiha, Ne tavaivaro Ihuva urirera, viri tinavu tiva timiqe vira karapuhiqama kaare, tura.

12

Mariava Ihuraqaa untavu vahaverara aqu amitora

(Matiu 26:6-13; Maaki 14:3-9)

¹ Vehakuma Nimito Karara ovata no entava aumanto vauvaro 6 entanavuqai qaqi vauvaro Ihuva qaiqaa Betanini tota vaiinti vo Rasarusiva qutuvura qaqi vara himpima kovaro vaunaini vura. ² Mini vumanta vi vatanaaka Ihura kara unta amitovaro Mataava vi karara vara vuru nimumanta Rasarusivavata vo vaiinti nahentivata Ihura hampata kara tainta tataaqa oquvi vaura.

³ Vika mini oquvi vauvaro Mariava vahavera taqu vo varero anura. Vahavera taqu vira nora monu aquko *ueri* vahaverara vira autu *naadi* vauvaro Mariava taqu vira varero vi vahaveraraqohairo Ihura aiqūqaa aqu amitero viraqaaahairo nai qiata kaukiqohairo vira aiqū nunka amitovaro vahavera unta koqeva naavu vira ekaa mpiqa kora.

⁴ Naavu vira mpiqa kovaro Ihura vaintinavuqihairo vovano Iutaasi Ikeriotiva Ihura qovarama kaarirava, viva aqao tiro, ⁵ Vi vahaverara vokika nimiharo 300 *silvaa* monu varakero vi monura vira vehi vaiinti nahenti nimiataara vaivaroma, quminama ai aiqūqaa aqu amitaivo, tiro.

⁶ Iutaasiva kia vehi vaiinti nahentiara ike mpo tiva nimitaraitiro, viva muara vaiintivano vaiharora tiro, minti tura. Viva Ihura vaintinavu monu utaqaa raqikiharo vi utaraqihairo kukeqa keharo vinavuka monu muara vare vaura.

⁷ Iutaasiva tiharo, Monu vira vehi vaiinti nahenti nimiataara vaivaro quminama ariqaa vahavera aqu amiteharoma taiqa kaivo, tuvaro Ihuva tiharo, Kia vi nahentira atiane. Viva vahavera tiqaa aqu timiteharo, ti quntama te entarara qerama timite vaivo.

⁸ Vehi vaiinti nahenti vo enta vo enta ni hampata variqi virarave. Ne qaqi entaqaa vika homa kahaqivarave. Te kiama ni hampata vo enta vo enta variqi virarave, tiro.

Nora vaiintinavu Rasarusiravata arukareka auti vaura

⁹ Ihuva minti tivakero vaumanta Iutaa vatanaaka airitahaa iruvaro Ihuva Betanini vaumanta vika Ihuravata Ihuva qaqi vara himpimako vaiintira Rasarusiravata tavareka otu Betanini ruvaaqumavi vaura.

¹⁰⁻¹¹ Iutaa vatanaaka airitahaa Ihuva Rasarusira qaqi vara himpima korara irihama, nai nora vaiintinavu mini qaqirake, otu Ihurara quqaa vivave ti vaumanta vira kaara Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu Rasarusiravata aruke uvara ti vaura.

Ihuva donki tauvaqaaqaa Ieruharemini vura

(Matiu 21:1-11; Maaki 11:1-11; Ruki 19:28-40)

¹² Vira qararaa vaiinti nahenti airitahaa Vehakuma Nimito Karara nareka anuka iruvaro Ihuva Ieruharemini aaraini uri vaura. ¹³ Uri vaumanta vika vira quahama amitareka toqera

mare voqaara teqa vare, vira vita kareka vihama naveraitiha,

Kaiqenavu vira autu tuahera kaare. No-ravano nai autuqaa ani vai vaiintira koqema amitaivo. *(Ihi 118:26)*

Tinavu Isarereri vatanaakaqaa raqikiaina vai-intira Kotiva koqema amitaivo, ti.

¹⁴ Vika minti tivaqi vuvaro Ihuva *donki* qaraaka rantakero Kotira vukuqi tuntema kero, vira tauvaqaaqaa oquvi vaiharo Ieruharemini vura.

Haaru Kotira vukuqi virara mintima qara ntuva tova vaura:

¹⁵ O Saioni vatukaihainaakao, kia qetaate. Ho tavaate. Niqaa raqikiarirava aniharoma, viva qaraaka donki tauvaqaaqaa oquvi vaiharo ani vaivo, tura. *(Sek 9:9)*

¹⁶ Vi uvava vukuqi vaumanta vi entara Ihura vaintinavu kia vi uvara okara kankomake irura. Naantiara Ihuva gutuviro qaiqaa qaqi himpuaina entaraqaa vi uvava vika aatoqi ntuva vimanta irike tiha, Vi uvava Ihuva *donki* tauvaqaaqaa Ieruharemini vuainarara turave, ti tura.

¹⁷ Ihuva Rasarusira oriqi quntama toraqihairo aarama kero vira qaqi vara himpima komanta vaiinti nahenti mini Ihura vataake vauka vi kaiqara tave, viti viri voka voka tiva nimumanta

¹⁸ viraqaahai vaiinti nahenti airitahaa Ihuva nora kaiqa varorara irihama, Ihura otu vita kora.

¹⁹ Vika Ihura quahama amitareka mini vumanta Parasi vaiintinavu nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Ho tavaate. Tenavu vira qoraiqama amitaarira aarava kiama ho vaivo. Ekaa vaiinti nahenti vira avataqi vi variavo, tura.

Giriki vatanaaka vonavu Ihura oru tavora

²⁰ Giriki vatanaaka vonavuvata vi ovatara nehama Kotira autu tuaherareka Ieruharemini vi oru vaura. ²¹ Oru vauvaro Ihura vainti vo Piripira Besaida vatuka Kariri vataihainaarara tiha, Ti vaiintio, tenavu Ihura tavarerave, tuvaro ²² Piripiva vuru Entaruravata tiva amiro vitanta Entaruka vuru Ihura tiva amura.

²³ Tiva amuvaro Ihuva tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintikave. Ti hutu noraiqiaina entava aniraivo.

²⁴ Te quqaama tiari iriate. *Uiti* auru kiama vataqi ututaivaro auru viva nariaraa vohaiqavano vairave. *Uiti* auru vataqi ututaivaro auruvano takavu viro turu verakero viraqaahairo auruvano taiqa virave. *Uiti* auruvano mintima kero taiqa vinarqaahairo homa airi tava qovaraiqianarove.

²⁵ Ho vaiintivano maa vataraqaa nai qaqi variqiro vuainararaqai noraiqama kero iriqiro virava, viva ekaarama qutu vuanarove. Vaiinti vovano kia nai qaqi maa vataraqaa variqiro vuainarara noraiqaakero iriqiro virava, vi vaiintiva ekaa entama qaqi variqiro vuanarove.

²⁶ Taukae ti kaiqa varaataa irauka, hauri vika qumina qaqi varaqi vivorave. Vika ti avataqi aniate. Vika mintihama te variainanainima vikavata ho vaivarave. Vika mintimake ti kaiqa vara timite vaivaro ti Qova vika nutu noraiqama kaanarove.

Ihuva nai qutu vuainarara tura

²⁷ Ho maa entara ti muntuka qoraiqimanta vauro. Tenta Qorara te nana uvae tirarave? Ti Qo, vi entara aniraantorave. Vi entara qaqira kaane. Mintie tirarave? Aqao, te kia minti tirerave. Te

vi entarara irihama tuvuraukave. Vi entaraqaa antura ruvaqi vuare tivakeha te tuvuraukave.

²⁸ Ti Qo, nena autu noraiqama kaane, tiro. Minti tuvaro naaruvaihairo uvavano tiharo, Te tenta hutu noraiqama kauro. Te tenta autu qaiqaavata noraiqama karerave, tiro.

²⁹ Minti tumanta vaiinti nahenti ruvaaqumavi mini himpite vauka vi uvara iri tiha, Naaruvavanoma uva tivo, tumanta hini kuka tiha, Aqao, *enselivanoma* virara uva tivo, ti.

³⁰ Tuvaro Ihuva tiharo, Kia viva tiriarao tirovauve uva tivo. Viva niarao tiroma uva tivo. ³¹ Ho maa entava vataini vaika *ko* tiaina entavave. Maa entara vataini variakaqaa raqiki vaira Sataanira mpeqa raqa kaaina entarave. ³² Vatatai ti tuahera kaiqe te vaiha ekaa vaiinti nahenti rarauru kaari vika te variainanaini anivarave, tiro. ³³ Ihuva vi uvara tiharoma nai qutu vuaina okarara vika tiva nimura.

³⁴ Minti tumanta mini ruvaaqumavi vauka aqao ti, Kotira vukuqi qara ntuva tova tiharo, *Mesaiavano* Kotira mpeqavano ekaa enta qaqi variqiro vuanarove turave. Are nantiharae nena tihara, Ti Vataini Vatatai Vaintika tuahera kevarave, tiarao? «Are nena qutu vinarara tianara tenavu vi uvara kia ho iruro.» Are tihara, Ti Vataini Vatataikave, tianarave. Are ta vaiintivave? ti.

³⁵ Tuvaro Ihuva tiharo, Inaaraiqaqai ovavano ni hampata vaiharo itaqiro vuanarove. Konkiraqi ni vaiva kia nai tainie vuaina aarara kankomakero irirara ti, ne konkira ariraqi nuarorave ti, ne ovavano qaqi ite variainaraqaa niha variate.

³⁶ Ovavano qaqi vaina entaraqaa ne vi ovara quqaa vivave tivake virara iriqi vihama nuate. Minti tihama ne ova vaintivara vaihama, nevata ovavano itaainantemake itaqi vivarave, tiro.

Ihuva vi uvara tivakero viraqaahairo kia vika nivuqaa vairaitiro, kukeqaviro vaura.

Iutaa vaiintinavu Ihurara kia quqaa vivave tura

³⁷ Ihuva vika nivuqaa vaiharo nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa varomanta vika tavevata vira qaqirake kia virara quqaa vivave tura. ³⁸ Vika virara kia quqaa vivave tuvarora tiro, vi entara Aisaiaava haaru uva tivatova quqaa vivau vaura. Haaru Kotiva vaiinti vo Aisaiaara kahaquvaro Aisaiaava paropeti vaiintivano vaiharo, qumina enta vaiharo vi uvara qoqaa tiva nimitiro tiharo,

Nora Vaiintio, tavave tinavu uvara quqaave tivo? „Kia vovano quqaave tivo.” Nora Vaiintivano nora kaiqa vara kaivaro tavave vira kaiqa kankoma kero tavaivo? „Kia voqavanovata vira kankomakero tavaivo,” tura. (*Aisaiaa 53:1*)

³⁹ Aisaiaava minti turara ti, vika kia Ihurara quqaa vivave tura. Aisaiaava qaiqaa *Mesaiaarara* tiharo:

⁴⁰ Vi vaiintika qora aara qaqirake tiriara tinavu kahaqiane tivorave tivakero, Kotiva vika avu aato tinta kaimanta vika kia avuqohai ho tave, vika kia aatoqihai ho iriavo, tura. (*Aisaiaa 6:10*)

⁴¹ Aisaiaava haaru vaiharo *Mesaiaara* mpeqa okara takuqi vaira taveharora tiro, viva virara tiva nimura.

⁴² Vi entara Iutaa nora vaiintinavuqihai vokuka tiha, Quqaama Ihuva vivave, ti. Minti tiha vika Parasi vaiinti naatu qetake qaquirake kia qoqaa vaiha vi uvara tiraiti, Maara naavuqihai tinavu ekaara tititama kevorave ti, vika kia vi uvara qoqaa tura.

⁴³ Vika kia Kotiva vika quahama nimitaainarara noraiqaake iriraiti, vika qaqi vaiintivano quahama nimitaainararaqai noraiqaake iri vaura. Ho vika viraraqai irihara ti, vika kia qoqaa Ihurara quqaa vivave tura.

Ihura uvavano ko tianarove tura

⁴⁴ Ihuva naveraitiharo tiva nimiro, Tiriara quqaa vivave tirava kياما tiriaraqai quqaave tianarove. Viva ti tititaira viraravatama quqaave tianarove. ⁴⁵ Vaiintivano ti taveharo ti tititairavatama tavaanarove.

⁴⁶ Tiriara quqaa vivave tirava konkiraqi nuan-torave ti, te ova voqaara vira ataama amitarera vatani tuvuraukave. ⁴⁷ Te kia vatani variaqaqaa uva vatarera tuvuraukavauve. Vatani vaika ho variate ti, te tuvuraukave. Ti uva iriro raqa kairava viraqe kia tevauve viraqaa uva vatararave. ⁴⁸ Ti qoririma timitaaina vaiintiraqaave, ti uva raqa kaaina vaiintiraqaave, vovano viraqaa uva vataanarove. Te tiva tauna uvava ekaara entaqaa viraqaa uva vataanarove.

⁴⁹ Te kياما tenta irike uva ni tiva nimuro. Ti Qova minti minti tiane tivakero ti tititaimanta te vira uva muntu ni tiva nimuro. ⁵⁰ Te kankomake iruraro ti Qora no irirava ekaa enta qaqi variqiro vuanarove. Ho ti Qova minti minti tiane ti uvara, te vi uvara ni tiva nimuro, tiro. Ihuva minti tura.

13

Ihuva nai vaintinavu aiku hiqama nimitora

¹ Vehakuma Nimito Karara ovata no entava vohaa entaqai qaqi vauvaro Ihuva vaiharo iruvaro nai vataihairo tuvurantero nai Qova vaunaini oru vuaina entava aumanto vaura. Mintima vauvaro Ihuva vaiharo nai vaiinti nahenti vataini vaukara voqamakeru antuqa aruvaro iriharo vaura. Viva vikara antuqa aruvaro iriqi viviro, vuru qutu vura.

² Entama vuvaro Ihuva nai vaintinavu hampata kara ne vauvaro vira vainti vovano Iutaasi Ikeriotiva Saimonira maaquvano vauvaro Sataaniva Ihura qovarama kaarire tiro, Iutaasira vira aatoqi qora uva vatovaro Iutaasiva Sataanira uva irura. ³ Iutaasiva mintimakeru iri vauvaro Kotiva ekaa haika Ihura kauquqi vatora virara Ihuva kankoma kero iriro. Ihuva Kotiva unai-hairo tuvuva, viva qaiqaa Kotiva unaini tuvurantero vuainara viraravata kankoma kero irura.

⁴ Ho viva vaiharo kara no taintaraqahairo himpiro nai utavaaqa hini ravaqaakeru *tauri* avuni rumpa varero oru ⁵ tanuqi namari qihia varero oru nai vaintinavu aiku hiqama nimitaharo *tauri* rumpa toraqohairo namari aikuqaa nunkakero aaharaiqama nimitero.

⁶ Mintiaqi viharo Saimoni Pitaava vaunaini anirovaro Pitaava aqao tiro, Nora Vaiintio, are ti hiquvatae hiqama timitareva auti variarao? tuvaro ⁷ Ihuva tiharo, Vate te maa kaiqara varaurara are kiama virara kankomake iriarao. Naantiara are virara kankomakera irinarave, tiro.

⁸ Tuvaro Pitaava tiharo, Aqao, are nora vaiintivano vaihara mintina kaiqara vara timiterorave. Are kiana ti hiqum ho higenarave, tiro.

Pitaava minti tuvaro Ihuva tiharo, Kia te ai aiqum hiqama amitaarera, are kiana ti vainti vainarave, tiro. ⁹ Minti tuvaro Saimoni Pitaava tiharo, Nora Vaiintio, are mintirera, kia ti hiqumqai hiqama timitaraitira, ti kauquvata ti qiatavata hiqama timitaane, tiro.

¹⁰ Tuvaro Ihuva tiharo, Namari tuntukero vairava qaiqaa qumina tuntuatorave. Viva nai aiqumqai hiqama kaarira, tiro. Ne ekaa homa variavaro vohaiqavanoqai niqihairo kia ho vaivo, tiro. ¹¹ Ihuva nai vainti vovano navutaaka tiva nimaiana vaintirara iriharo minti tura. Ne ekaa ho variavaro niqihairo vohaiqavanoqai kia ho vaivo, tiro.

¹² Ihuva minti tivakero vika aiqum hiqama nimitero qaiqaa oru utavaaqa ravaqaakora nonkuteru nai vaura qoqaraaraqaa oquviro vaihara vika tiva nimiro tiharo, Ho te maa kaiqara ni vara nimitaunarara ne hoe vira okarara iriavo? ¹³ Ne tiriara Nora Vaiintive, maara ti vai vaiintirave tiavo. Te mintima vaunarara ti, ne homa tiriara minti tivarave. ¹⁴ Ho te ni Nora Vaiinti, maara ti vaura vaiintika vaiha, te ni paanaa kaiqa vara nimatehama ni aiqum hiqama nimitauro. Nevata ti aanare vaiha nai aiqum hiqama amite nai aiqum hiqama amite iate. ¹⁵ Ne te iainante iate ti, te ni paanaa kaiqa vara nimitauro.

¹⁶ Te quqaa tiari iriate. Kaiqa vaiintivano viva kia nai nora vaiinti aatara kairave. Vo haikara

atitaivaro oru vi vaiintiva, viva kia nai atitai vai-intira vira aatarake vairave. ¹⁷ Ne vi uvara okara kankomake iriqi vihama vi kaiqara mintimake varaqi vivera, ne quahehama variqi vivarave.

¹⁸ Ho kia te ni ekaukara turo. Te tenta kaama tauna vaintika te vika viraagamake tavaunarave. Vika okaravata irunarave. Maa entara Kotira vukuqi haaru uva vo gara ntuva tova vate vi-vauma varianarove. Mintima tiro:

Vaiinti vovano tintiro vaiharo ti kara nero viraqaahairo tuqantaa viro ti qoraiqama tim-itaanarove, turave. *(Ihi 41:9)*

¹⁹ Niqihairo vaiinti vovano ti qoraiqama tim-itaainarara te vate ni tiva nimi vauro. Viva naantiara ti qoraiqama timitaira ne vaiha, vate te tiva nimunarara irihama ho tiriara quqaa vivave tivarave.

²⁰ Te quqaa tiari iriate. Vaiinti vovano te atitaaina vaintira quahama amiteharo viva ti-vata quahama timitaanarove. Viva ti quahama timiteharo Kotiva ti tititairavata quahama ami-taanarove, tiro.

Vovano Ihura nai navutaa kauquqi kaainarara tura

(Matiu 26:20-25; Maaki 14:17-21; Ruki 22:21-23)

²¹ Ihuva minti tivakero vauvaru vira muntukavano qoraiquvaro viva uva vutukero tiva nimitiharo, Te quqaa tiari iriate. Niqihairo vovano ti harukaate tiro, vuru tiriara navutaaka tiva nimitaanarove, tiro. ²² Minti tumanta vira vaintinavu airi aato iriha vika nai tave nai tave iha tiha, Ihuva ta vaiintirarae vi uvara tivo? ti.

²³ Minti ti vauvaro Ihura voqamakero antuqa aru vaiintiva viva Ihura tataaqa oquviro vaura.

²⁴ Oquviro vauvaro Saimoni Pitaava virara kauqu katu riharo tiharo, Are Ihura irehara tavaane. Ta vaiintivae mintianarove, tiane, tuvaro ²⁵ vi vaiintiva Ihuraqaa muntuvi vaiharo Ihura irero tiharo, Nora Vaiintio, viva ta vaiintivave? tiro.

²⁶ Tuvaro Ihuva tiva amiro tiharo, Te mpareti viti tanuqi vaati quntamake vaiinti vo amiaina vaiintira, ho vi vaiintiva vivave, tiro. Tivakero mpareti viti varakero tanuqi vaati quntama kero Iutaasi Ikeriotira amiro.

²⁷ Amuvaro Iutaasiva kara viti varovaro Sa-taaniva Iutaasira avu aatoqi viqetovaro Ihuva Iutaasirara tiharo, Ho kantera nena vararera tina kaiqara varaane, tiro. ²⁸ Minti tumanta vira vaintinavu hininavu kara taintaqa oquvi vaukaqihairo kia vovanovata vira uva okara ho irura. ²⁹ Vika tiha, Iutaasiva monuqaa raqiki vaiva vaivaro Ihuva hura ovata naaina karara iriharo oru varaarire tiharoe tivo? Viva vehi vaiinti monu muntu nimiarire tiharoe tivo? ti.

³⁰ Vika minti ti vauvaro Iutaasiva mpareti viti amura varero vevarero viro. Viva entaqi vura. (Ioni 9:5, 11:9-10, 12:35-36 tavaane.)

Ihuva qaraaka maara uva tiva nimura

³¹ Iutaasiva vevarero vuvaro Ihuva tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintikave. Vate ti mpeqa okaravano takuqi vaiva qovarama vivo. Vate te Kotira mpeqa okara takuqi vaira qovarama kauru. ³² Te Kotira mpeqa okara takuqi vaira qovarama kaarera, Kotiva viva ti mpeqa okara takuqi vairavata qovaramama kaanarove. Viva vaakama mintianarove.

³³ Ho ti vaintinavuvauvo, te ni hampata inaaraiqaqai varike vuarira ne naantiara qumina nama tiriara rantevarave. Te Iutaa vaiinti noranavu tiva nimunantemake, nivata vi uvaraqa tiva nimuro. Te vire iainanaini ne kia ho vivarave, tunarave.

³⁴ Te vate qaraaka maara uva ni tiva nimiari ne iriate. Ne voqamake nariara nariara antuqa arira variate. Te niara muntuka vataainantemake, ne nariara nariara muntuka vateha variate. ³⁵ Ne nariara nariara antuqa arira vaimanta vaiinti namenti ni tavehama vika niara tiha Ihura vaintive tivarave, tiro.

Pitaava te Ihura kia tavaunarave tiainarara Ihuva tura

(Matiu 26:31-35; Maaki 14:27-31; Ruki 22:31-34)

³⁶ Ihuva minti tuvaro Saimoni Pitaava vira irero tiharo, Nora Vaiintio, are taini virevave tiarao? tuvaro Ihuva tiharo, Te vire iainanaini maa entara are kia ti tivataqira ho vinarave. Varikera naantiarama ti tivataqira vinarave, tuvaro Pitaava tiharo, ³⁷ Nora Vaiintio, nantihae te kia maa entara ai avataqi ho virarave? Te ariarao tiha, homa qutu virarave, tiro.

³⁸ Tuvaro Ihuva tiharo, Quqaae are tiriarao tira, qutu vinarave? Te quqaa tiarirara iriane. Koko-raaravano kia uva tirara are taaramo tataama tiriara kia vira tavaunarave tinarave, tiro.

14

Kotiva inaini vua aarava Ihuvama

¹ Ihuva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Kia tiriara irivaro ni muntukavano qoraiqiarire. Ne

Kotirara kempukaiqamake iriqi vintemake, tiri-aravata kempukaiqamake iriqi vuate. ² Ti Qora maaqaini airi vo naavu vo naavu vaimanta te niara iriha oru qerama nimitarera vuro. Kia mintima vaitirio, kiama te ni tiva nimuraitirio. ³ Te oru ni qerama nimite orurante tuvu ni ntitake, tenta vairera variainanaini vuru ni kaari, nevata te variainanaini vaivarave. ⁴ Te virera una aarara ne kankomake iriarave, tiro.

⁵ Tuvaro Tomaasiva aqao tiro, Nora Vaiintio, kiama tenavu are vireva iana aarara kankomake irunarave. Ho nantiakee tenavu are vireva ina aarara ho kankomake tavararave? tiro.

⁶ Tomaasiva minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Kotiva inaini vi varia aarava vaireva, te maa vi aaraukama vauro. Quqaa okaravano vaireva, te maa vikama vauro. Vaiinti nahenti qaqi variqi vi okarava vaireva, te maa vikama vauro. Vaiintivano kia vo aaraqaa rantero ti Qova inaini ho vuanarove. Teqaima ti Qova inaini vi varia aaraukama vauro. ⁷ Ne ti kankomake tavaakara ti, ne ti Qoravata kankomake tavevarave. Vate maa entaraqaahai ne ti Qoraravata kankomake iri tavaakama variavo, tiro.

⁸ Minti tuvaro Piripiva tiharo, Nora Vaiintio, ho nena Qora humiqairage tenavu tave ho tavauro tiare, tuvaro ⁹ Ihuva vira tiva amiro tiharo, Piripio, te ni hampata vukai enta vaurara are kiae ti kankoma kera tavaarao? Ti tavaiva ti Qoravatama tavaivo. Are nantiharae tiriara nena Qora tinavu humiqaane tiarao?

¹⁰ Piripio, te tenta Qoraqi vauraro ti Qova tiqima vaivo. Are kiae vi uvarara quqaave tiarao?

Te ni tiva nimuna uvara kia tenta aatoqihai irikehavauve ni tiva nimuro. Ti Qova tiqi vaiharoma nai kaiqa vare vaivo. ¹¹ Te tenta Qoraqi vauraro ti Qova tiqima vaivo. Vi uvararama quqaave tiate. Ne kia tiriara irivera, ne te kaiqa varaunara virara iriha tiriara quqaa vivave tiate.

¹² Te quqaa tiari iriate. Tiriara quqaa vivave tivakero iriqiro virava, viva vaiharo te kaiqa varaunantema kero kaiqa varaanarove. Te tenta Qova inanaini vuainarara tiro, vira kaiqavano ti kaiqa aataanarove. ¹³ Ne ti kaiqarao tiha homa ne vi haikarave, vi kaiqarave, ti iraiqe te ni nimirarave. Ne ti Qora mpeqa okara takuqi vaira tavaate ti, te vira Maaquvano mintirerave. ¹⁴ Ne ti kaiqarao tiha vi haikarave vi kaiqarave iraverava, te ni nimirarave.

Kotiva nai Maraqura vara kairaro tuvuarire tura

¹⁵ Ni muntukavano tiriara vairera, ne ti uvaqai iriqi vuata. ¹⁶ Ne mintiqe te tenta Qora iraariraro viva ni kahaqiainara Kotiva nai Maraqura quqaa uvaqai ti vaira varakairaro viva ni hampata ekaa enta ni airuqireva tuvu varianarove.

¹⁷ Qaqa vaiinti nahenti vataini variaka kia ho Kotira Maraqura tavevarave. Vira okaravata kia ho irivarave. Vika kia tavehara ti, vika kia vira ho varevarave. Ne vira tavaara maa entara viva ni hampatama vaivo. Naantiara viva niqirama varianarove.

¹⁸ Kia te ni maini ke vuari ne *iqa/viqa* vainti voqaara nentaraa vaivarave. Te ni kaainanaini qaiqaa orurante tuvirevarave.

¹⁹ Inaaraiqa te variarira qaqi vataini variaka kia ti ho tavevarave. Neqaima ti tavevarave. Te qaqi variqi vuarirauka vaunarara ti, nevata qaqi variqi vivarave. ²⁰ Vi entara te tenta Qoraqi vaunarave, ne tiqi variarave, te niqi vaunarave, ne virara virara kankomake irivarave.

²¹ Ti uva iroso viragaahairo kia qaqira karaitiro iriqiroqai virava, viva vairaro vira muntutavano tiriara quqaama varianarove. Tiriara muntuka vairava vairaro ti Qora muntutavanovata virara vairaro ti muntutavanovata vi vaiintirara varianarove. Te vaiha vi vaiintira tenta okara qoqaa umiqarerave, tiro.

²² Tuvaro Iutaasiva kia Iutaasi Ikeriotiva vo Iutaasiva, tiharo, Nora Vaiintio, nantiharae are nena okara kia vataini variaka numiqaraitira, tinavuqai humiqenarave? tiro.

²³ Iutaasiva minti tuvaro Ihuva tiharo, [Vataini variaka kiama tiriara muntuka vataavo.] Vaiinti vovano tiriara muntuka vatairava, viva ti uva iriqiro viraro ti Qora muntutavano viraravata vairage tetanta Qoka vi vaiintira vataake oru vairerave. ²⁴ Vaiinti vovano kia tiriara muntuka vaiva, vi vaiintiva kia ti uva avataqiro vuanarove. Te ni tiva nimuna uvara kia tenta irikevauve ni tiva nimunarave. Te ti Qoraqaahai vi uvara vare muntu ni tiva nimunarave.

²⁵ Te vate ni hampata vauna entara maa uvara ni tiva nimuro. ²⁶ Te vuariraro ti Qova ni kahaqiainara nai Maraqrura varakairaro viva ti kaiqara iriharo tuvu vaiharo, ekaa haikara ni numiqeharo ni avu aatovata kahaqira ne te tuna uvara kia taurukaraiti, ho irivarave.

²⁷ Te virerave. Te vihama niara muntuka paru ira variate turo. Maa vatanaaka nai uva mante nai uva mante iha tihama, muntuka paru ira variate ti variarave. Vika minti tiha qumina uvaqai ti variarave. Te niara muntuka paru ira variate tuna uvava kiama qumina uvave. Kiama nenta muntuka kaivaro qoraiqiramanta geteha variate.

²⁸ Te ni maini ke oru vi orurante tuvuainarara ni tiva nimuna uvava ne vaaka iriarave. Ti Qova ti haataraarirava vairara ti, ni muntukavano tiriara quqaa vairera, te tenta qova inanaini vuainarara ne quaheha vaivarave. ²⁹ Vi haikava vi haikava naantiara minti minti iainarara te vate ni tiva nimuro. Ho naantiara ne tavaivaro vi haikava vi haikava minti minti ira, ne tiriara viva ti uvava vate quqaa vivauma vaivo tivarave.

³⁰ Ho maa entara vatani variakaqaa raqiki vaiva, Sataaniva, ani vaimantara ti, vira kaara te kia ni hampata vukai uva tirarave. Vira kempukavano kia ti ho haatara kaanarove. ³¹ Ti muntukavano ti Qorara vainara vatani vaika vira tavaate ti, te ti Qora noqai iriqi virerave. Ho varaiqenavu maaqihai vevare vuare, tiro. Ihuva turama.

15

Ihuva uaini naaquntara uva tuqantaakero tiva nimura

¹ Ihuva uva vo tuqantaakero nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Te *uaini* naaqunta nora koqeka vauraro ti Qova *uainiqaa* raqiki vaiva vaimanta ne *uaini* naaqunta kaarama variavo.

² Ti Qova tavaivaro kaara vovano kia tava iraivaro viva vira teqa qaqira aqukero oru tavaivaro vo kaaravano kogema kero tava iraivaro voqavata iraarire tiro, viva vira ruhoqakero hiqama kero vatairave. ³ Ne vaaka ti uva iriakara ti, ne homa hiqama vuaka variavo.

⁴ Ne tiqi vaiqe te niqi variare. Naaqunta kaaravano qaqi kanta vairava kia ho tava iraanarove. Kaaravano noraqaa vairava homa tava iraanarove. Mintintemake, ne kia tiqi vaivera, ne kia ho koqe kaiqavata varevarave.

⁵ Tema *uaini* nora vauramanta ne mare kaarama variavo. Ti vataakero viraqe te vira vataake variarirava, vivama koqe tava airi tava iraanarove. Ne kia ti vataake taatauvi vairaiti ne nentaraa vaivera, ne kiana vo kaiqavata ho varevarave.

⁶ Naaqunta kaara qaqira teqa kaivaro aaharuqama vinantema kero, ti vataakero kia vaina vaiintira ti Qova qaqira kaanarove. Naantiara viva teqakero qaqira kaaina kaarara raupi varero ihaqira aqukairaro ita taiqa vuanarove.

⁷ Ne ti vataake vohaa vaivaro ti uvavano ni avu aatoqi vairera, ne Kotira aarehama nenta muntuka vainara iraivaro viva ni nimianarove. ⁸ Ne ti uva iriqi viha *uaini* naaqunta voqaara airi tava koqe tava iraivaro ti Qora autuvano takuqi vaiva noraiqiarire. Ne mintiaqi viha ne quqaama ti vaintima vaivarave.

⁹ Ti Qora muntukavano tiriara vaintemakero, ti muntukavanovata niara vaivo. Ti muntukavano niara variainarara iriha, ne ti uvaqai iriqi vuate. ¹⁰ Te ti Qora no iriqi vi vauraro vira muntukavano tiriara vaivo. Nevata te mintunantemake, ti uva

iriqi vivera, ti muntukavanovata niara variqiro vuanarove. ¹¹ Ti muntukaqihairo koqe inantemakero, ni muntukaqihairovata koqe iramanta anomake quaheha variate ti, te maa uvara ni tiva nimuro.

¹² Te uva vo tiari ne vi uvara iriqi vuate. Ti muntukavano niara vainantemake, nevata nariara nariara muntuka vateha variate.

¹³ Kia nai qaqi variainarara noraiqaakero iriraitiro, nai navunaakarao tiro qutu vina vaiintira muntukavano vaireva, nai noraiqaakero uritarero vaivo.

¹⁴ Ne ti uva iriqi vivera, ne ti navunaakama vaivarave. ¹⁵ Qaqi kaiqa vaiintivano vaiharo kiama nai nora vaiintivano minti minti iaina okarara irirave. Virara irihama kia te niara ti kaiqa vaiintive tivaqi virerave. Te niara ti navunaakave tivaqi virerave. Te ti Qora uva ekaa ni tiva nimunarara ti, te niara ti navunaakavema turo.

¹⁶ Nevauve ti kaama taavo. Tema ni kaama taunarave. Katarivano koqe tava irainantemake, nevata koqe tava mpeqa tava irate variate ti, te ni kaamate noraiqama kauro. Ne koqe tava iraqi viha nana nana haikarae ti hutuqaa irera, ti Qova ni nimianarove.

¹⁷ Te maa uvaravata niara kempukaiqamake turo: Ne vaiha nariara nariara muntuka vateha variqi vuate.

Vataini vaika ni navutaiqivarave tura

¹⁸ Vataini vaika qora kaiqa vareka ni navutaiqihama kia niara antuqa arira vaivarave. Ho iriate. Vika ti naane navutaiqama tokara ti, vika nivata navutaiqivarave. ¹⁹ Ne vataihainaa

vainti vaimantavauve vika niara tintanavu navu-naakave tivakeha niara antuqa arira vaivarave. Te vatani variakaqihai ni naarama kauramanta ne ti vaintinavu variavo. Vate ne kia vika vainti variamanta vika vira kaara ni navutaiqiha vika kia niara antuqa ntaihaimanta variavo.

²⁰ Te vaaka tunara iriate. Kia kaiqa vaiintivano nai nora vaiinti aatara kairave. Vatani variaka ti qoraiqama timitaakara ti, vika nivata qoraiqama nimatevarave. Vika ti uva irihavauve ni uvavata ho irivarave.

²¹ Ne ti vainti variamantara ti, vika vira kaara nivata qoraiqama nimatevarave. Ti tititairara kia kankomake iriarara ti, vika mintivarave. ²² Te kia muntu vika tiva nimuraitirio, vika qora kaiqa varaara kaara vikaqaa kia uva vaitirio. Te muntu vika tiva nimunarara tiro, viraqaahairo vika aqao kia are vi uvara tinavu tiva timianarave tiva kia ho varianarove.

²³ Vaiintivano ti navutaiqiharo ti Qoravata navutaiqianarove. ²⁴ Vo kaiqa kia vika ho varaa kaiqara, te vi kaiqara vika nivuqaa vaiha vare vaunarave. Kia te minturaitirio, kia vikaqaa uva vaitirio. Vika ti kaiqa tave „quqaave tiataara vaimanta,“ titanta Qoka navutaiqiavo.

²⁵ Vika mintima variavaro uva vo haaru qumina vaka qara ntuva tova vate vivauma vaivo. Mintima tiro: *Kia uva vaimanta vika qumina uva kaara ti navutaiqiavo*, turave.

(Ihi 35:19)

²⁶ Ho ni kahaqiarirava vovano tuvuraanarove. Viva Kotira Maraqravano quqaa uvaqai ti vaiva, viva Kotiraqaahairo tuvuraanarove. Te vira ti

Qoraqaahai atitaariraro viva tuvu vaiharo tiriara ni tiva nimianarove.

²⁷ Nevata tota enta ti vataake variqi vuakara ti, ne tiriara vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiate.

16

¹ Ni naantiara popohairamanta ti uva qaqira kevorave ti, te vi uvara vi uvara vate ni tiva nimuro.

² Naantiara vika ni nitihama maara naavuqihai nititama veva kevarave. Vo enta ani ntairamanta vika ni aruke tiha, Tenavu Kotira kaiqa vare vauro, tivarave. ³ Vika tiriavata ti Qoraravata kia kankomake iriakara ti, vika mintivarave.

⁴ Ho te vate maa entara naantiara ni qoraiqama nimiterara tiva nimi vauro. Naantiara vika minti minti imanta ne vi entara te maa uvara tunara aatoqi ntuva viramanta irivarave. Tota te ni hampata vaihara ti, kia te vi uvara vi uvara ni tiva nimunarave.

Ihuva Kotira Maraquravano varaaina kaiqarara tura

⁵ Ho inaraiqaqai varike te ti tititaiva inaini virerave. Te mini virerave turamantavata, kia niqihairo vovano tiharo, Are taini virevae auti variarao? tivo. ⁶ Ne te vaaka ni tiva nimunarara irihama ni muntuka qoraiqimanta variavo. ⁷ Ho te quqaama turo. Ne koqemake variate ti, te virerave. Te kia vuariraro ni kahaqiarirava kia ho tuvuanarove. Te oru vi vira varakaariraro viva ne vainaini tuvuarire.

⁸ Kotira Maraquravano tuvu vaiharo viva vatani vaika taaramo haikara vika tiva nimianarove:

(1) vika qora kaiqarave,

(2) koqe kaiqa okararave,
 (3) Kotiva ko tiaina okararave, tiva
 nimianaro.

⁹ (1) Vika qora kaiqara:
 Vataini variaka kia tiriara quqaa vivave tiarara
 tiro, Kotira Maraqravano vika náí vaaqu kaiqa
 okarama numiqaanarove.

¹⁰ (2) Koqe kaiqa okarara:
 Te tenta qova inanaini vuari ne kia ti qaiqaa
 taverara tiro, viva vaiharo koqe kaiqa okara ni
 numiqaanarove.

¹¹ (3) Kotiva ko tiaina okarara:
 Maa entara maa vataraqaa raqiki vaiva Sa-
 taaniva nora uva varairara tiro, Kotira Maraqrava-
 vano vaiharo Sataanira uva okara vataini vaika
 tiva nimianarove. [Kotira Maraqravano minti-
 makero taaramo haikara tiva nimianarove.]

¹² Te ni vo uva vo uva tiva nimiarirava vaiman-
 tavata, te vate kia vi uvara tirerave. Te vate vi
 uvara tiarera, ne kia vi uvara ho irivarave.

¹³ Quqaa uvaqai ti vaira Maraqrava tuvurero,
 viva vaiharo ni ntita varero koqe aara numiqe-
 haro quqaa okara ekaa okaravatama ni numiqaa-
 narove. Viva kia nai irikero ni tiva nimiraitiro,
 viva ti Qova tina uvaraqai ni tiva nimianarove.
 Naantiara vi haikava vi haikava minti mintima
 kero qovaraiqiainara, viraravata viva ni tiva
 nimianarove.

¹⁴ Viva te uva tiainara viravata ni tiva
 nimianarara tiro, ti hutuvano noraiqianarove.

¹⁵ Ekaa ti Qova i haikara te una haikaravatama
 vaimantara ti, te vaaka tiha, Kotira Maraqrava
 viva te una haikarara iroso vara kero ni tiva
 nimianarove, tunarave. ¹⁶ Ho inaraiqai ne

varike kia ti tavevarave. Viraqaahai inaaraiqaqai ne varike ti qaiqaa tavevarave, tiro.

Ne mpo ike tivaqi vi, viraqaahai ne qaiqaa quahevarave tura

¹⁷ Ihuva minti tumanta vira vainti hini kuka nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Viva nana uvae tivo? Viva tiharo, Inaaraiqaqai ne varike kia ti tavevarave, tivakero qaiqaa tiharo, Inaaraiqaqai ne varike ti tavevarave tivo. Minti tivakero viva nai qova inaini vuainararae tivo? ¹⁸ Viva tiharo, Ne inaaraiqaqai varikeve ti uvara, kia tenavu vi uvara kankomake iruro, ti.

¹⁹ Minti ti vauvaro Ihuva irumanta vika vi uvara vira irareka auti vauvaro viva tiharo, Te vaaka tunarara ne inaaraiqaqai varike kia ti tavevarave viraqaahai inaaraiqaqai varike ti qaiqaa tavevarave tunarave. Ne vi uvararae nai ire nai ire i variavo?

²⁰ Ho te quqaa tiari iriate. Ne iqi rataqi viha ke ke tivaqi vimanta vatani vaika quaheqaima vaivarave. Ni muntutavano qoraiqiramanta variqi vivaro viraqaahairo ni muntutavano koge i vairamanta vaivarave. ²¹ Nahentivano vainti vataarirava aumanto vaivarora tiro, viva ke ke tivaqiro virave. Ho vi nahentiva vainti vatakero viraqaahairo te vainti vatakauro tivakero, quaheharo nai ke ke tira taurukairave.

²² Nevata mintima ivarave. Maa entara ni muntutavano qoraiqira vaivarave. Ho naantiara te ni oru tavaariraro ni muntutavano koge ira ne ho vaivaro vovano kia ho ni qoraiqama kairaro ni muntutavano qoraiqianarove.

²³ Naantiara vi entara vaiha ne vo haikara ti ireva kiama varianarove. Te quqaama turo. Vi

entara ne ti Qora aarehama nana nana haikarae vira iraivaro viva ti kaiqarave, ti hutuarave, iriharoma ni nimianarove. ²⁴ Tota ne vaiha kia ti kaiqarave, ti hutuarave, iriha ti Qora irorave. Maa entaraqaahai ne ti Qora iraivaro ni nimiraro ni muntukavano koqe iarire, tiro.

Ihuva vata maaqaahainaa okara aatara kairara tura

²⁵ Te uva tuqantaakehama vo uva vo uva ni tiva nimunarave. Ho enta vo aniraiqe te vi entara kia uva tuqantaake ni tiva nimiraiti, te ti Qorara ni tiva nimirera uva vutuke ni tiva nimirerave.

²⁶ Vi entava anintaira homa ne ti hutu reha ti Qora iraivaro ni nimianarove. Kia tevano niara iriha tenta qora iraaingarave. „Ne nentavano vira homa irevarave.”

²⁷ Ti Qova niara muntuka vaivaro vairara ti, nentavano homa vira iraivaro ni nimianarove. Ne tiriara tiha, Are Kotiva vainaihaira tuvuaravave, tiavaro ni muntukavano tiriara vaimanta variarara tiro, ti Qovavata niara muntuka vaivo.

²⁸ Te tenta gova inaihai vatani tuvuraukave. Te inaraiqakaa maa vatara maini ke, tenta gova inanaini qoqaraanaini virerave, tiro.

²⁹ Minti tumanta vira vaintinavu hove ti, Vate are kia uva tuqantaa kera tinavu tiva timiraitira, are vutukera tinavu tiva timi variarao.

³⁰ Vate tenavu irurara are kankomakera ekaa haikara iriarava variararora tiro, kiama vovano uva vo ai irama amitaarirava varianarove. Vate tenavu tiha, Quqaama are Kotiva inaihaira tuvuaravave, tiro, ti.

³¹ Minti tuvaro Ihuva tiharo, Ho vateve ne ti okarara iriavo? ³² Enta vo aumanto vaira vi entara ni vara raumpirima kaimanta ne qetehama, nenta maaqa nenta maaqa vi anima vivaqe te tentaraa vairarave. Ho ti Qova tintiro vairara ti, vi entara kiana te quqaa tentaraa vairarave.

³³ Ne ti hampata vaivaro ni muntukavano qi-haaqamakero variarire ti, te vi uvara ni tiva nimuro. Ne vatani vaimanta vika ni qoraiqama nimatevarave. Ho tiriara iriha kempukaiqamake variqi vuate. Tema vatani vai okarara aatara kauraukave, tiro. Ihuva turama.

17

Ihuva Kotira aareharo tura

¹ Ihuva vi uvara tivakero viva virini naaruvaini taveharo Kotira aareharo tiharo, Qao, vate maa ti entama aniraivo. Ho are ti mpeqa okara takuqi vaira qoqaiqama timitairaqa te ai Maaqu vaiha, nina mpeqa okara takuqi vaira vaiinti nahenti numiqaare.

² Vaiinti nahenti timiarauka te vika kahaqamaqi vuari vika ekaa enta qaqi variqi vuate tira, are ti noraiqama kaaramanta te vaiinti nahenti ekaa vikaqaa raqiki vaihama te vika Noravano vauro.

³ Vaiinti nahenti ekaa enta qaqi variqi vi okarava mintima vaivo: Vaiinti nahenti ariara kankomake iriha tiha, Kotivaqaima quqaa Variqa vohaiqavano vaiharo viva Ihura atitaivo, tika, vikama qaqi variqi vivarave. ⁴ Te vatani vaiha kaiqa timianara vara vuru taiqa kauro. Mintima

keha te ai mpeqa okara takuqira vaiinti nahenti numiqauro.

⁵ Ho ti Qo, haaru kia maa vatava vau entara te ainti variqi vuavauraro ti mpeqa okaravano takuqi vaiva vaurave. Ho vate ti mpeqa okara takuqi vaira vika numiqaira vika tavaate. ⁶ Are vataihainaa vaiintinavu timiarauka, te vika ai okara numiqaurave. Vi vaiintika nena iarauka variavara are vika ti timiaramanta vika vaiha ai uva iriqi vi variarave. ⁷⁻⁸ Uva tiva timianara te vika tiva nimuramanta vika vi uvarara koge uvave tiarave. Vika iriamanta quqaama te are iananaihai tuvuramanta vika tiriara quqaa Kotiva vira atitaivo tiarave. Minti tiarara ti, vika kankomake iriavaro ekaa haika are ti timianara, vi haikava are iananaihairo tuvirave.

⁹ Ho te vika kahaqirera vikara irihama ai aare vauro. Kiama te ekaa vaiinti nahenti vataini variaka kahaqireravauve ai aare vauro. Are vaiinti nahenti ti timiaramanta vika nena iarauka variarara ti, te vikaraqai irihama ai aarauro.

¹⁰ Te uraukavata are iaraukavatama variavo. Are iarauka te uraukavatama variavo. Vika vaiha ti mpeqa okara takuqi vaira vokiaka numiqe variavo.

¹¹ Te kia maa vataraqaa vairaiti vuari, vikama maa vataraqaa vaivarave. Te are iananaini virerave. Ho ti Qo, kia ariqi qora okaravano vaivara are nenaraiqamakerava variaravave. Nena mpeqa autuara iriharama vaiinti nahenti timianaraqaa raqikiharama vika antuaraqira vira, vika tetanta vohaaraqai vaunantemake, vikavata vohaa variate.

¹² Te vika hampata vaihama are nena kempuka autu ti timianara vi kempukaraqohai te vika antuaraqī vuraro kia vikaqihairo voqavanovata kakakima vivo. Vaiinti vohaiqavanoqai kakakima vivo. Viva kakakima vuainarara haaru qaqi enta vovano virara qara ntuva torara tiro, maa entara vi uvava vivauma vaivo.

¹³ Ho te ainti oru vairera auti vauro. Ti muntukavano koqe inantema kero, vika muntukavanovata koqe iarire ti, te vataini vaiha maa uvara minti ti vauro.

¹⁴ Te ai uva vika tiva nimuramanta vika vataini variaka nua aarara qaqirake, vika ti aanare kia vataini varia vaiintika iantemake variavo. Vika mintima variamantara ti, vataini variaka vika iri qoraiqama nimate variavo.

¹⁵ Ho te ai aarehama ariara kia vika vataihaira ntitaaneravauve turo. Aqao, te ariara vikaqaa raqikiqi viraro qora kaiqa vare vaiva, Sataaniva vika kia ho qoraiqama nimitaarire, turo.

¹⁶ Vika ti aanare kia vataini varia vaiintika voqaantema variavo. ¹⁷ Are quqaa uvaqohaira vika kahaqira vika ai aaraqaaqai variqi vuate. Ai uva quqaa uvama vaivo. ¹⁸ Are vataini ti tititaara tuvunantemake, tevata tenta vaintinavu vo vatāini vo vatāini nititaari vika ai uva tiva nimiqi vuate.

¹⁹ Ho te vikara irihama te vo kaiqa vo kaiqa qaqirake vohaa kaiqaqai vararera vauraukave. [Te vikara irihama qutu vuataa iraqe qutu virera vauro.] Vika quqaama ai kaiqa vohaa kaiqaqai vareka variate ti, te mintirerave.

²⁰ Kia te vikaraqai irihama ai aarauro. Naantiara vokika vika uva tira irihama tiriara quqaa

vivave tika, vikaravata irihama ai aarauro. ²¹ Vikavata vohaa variate ti, te ai aarauro. Are tiqi variaramanta te ariqima vauro. Ti Qo, vika titanta voqaara variate tira, are vika kahaqira vikavata titantaqi variate. Vataini variaka tiriara quqaa Kotiva vira atitaivave tiate tira, are ti vaintinavu kahaqira vika vohaa variate.

²² Are ti hutu noraiqama kaaramanta te vohaa qaramake vika nutuvata noraiqama kauro. Vika titanta voqaara vohaa variate ti, te vika nutuvata noraiqama kauro. ²³ Are tiqima vairaqe te vikaqi variari vika vohaa vaihama anomake vohaa vaivarave. Vika mintima vaimanta qaqi vaiinti nahenti vataini variaka are ti tititaanarara kankomake irivarave. Ai muntukavano tiriara vainantema kero, ai muntukavano ti vaintinavuaravata variainara viraravata vika kankomake irivarave.

²⁴ Ti Qo, haaru kia maa vatava vau entara are tiriara muntuka vateharara tira, are ti noraiqama koraro ti mpeqa okara takuqi vauva vaumanta variavaunarave. Are vaiinti nahenti ti timiarauka vikavata ti mpeqa okara takuqi vaira tavaate ti, te tiha, Te variainanaini vikavata variate, turo. ²⁵ Mpo, ti Qo, are avuqavugama kera variaravave. Qaqi vaiinti nahenti vataini variaka kia ai okara iri tavaamanta teqaima ai okara iri tavaunarave. Are ti tititaanara virara ti vainti maanavuka ho iriavo.

²⁶ Te vika ai okara tiva nimunarave. Ai muntukavano tiriara variainantemake, vikavata vorara vorara muntuka vataqi vi vaiqe te vika hampata vohaa variqi vuare ti, te vika ai okarara

voqavata qaqi tiva nimiqi virerave, tiro. Ihuva nai qora aareharo minti turama.

Ihura ravaaqavu kora
(*Matiu 26:47-56; Maaki 14:43-51; Ruki 22:47-53*)

18

¹ Ihuva mintima kero nai qora aarama taiqakero nai vaintinavu vataakero oru viro Kitaroni Namari taqa varero oru *orivi* katari kaqava ututoraqi vaura.

² Ihuva airi enta nai vaintinavu hampata mini oru ruvaaqumavi vaurara tiro, Iutaasiva Ihura vira navutaaka kauquqi kaarirava virara kankoma kero irura.

³ Iutaasiva virara iriro vuru Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Parasi vaiintinavuvata, tiva nimumanta vika *kamaan* ira kiripunavuvata, nai kaiqa vaiintinavuvata Iutaasira amuvaro Iutaasiva vika ntita varero vumanta vika ovavata *raam* uvata qumpi vare, huru kaavuvata vare Ihuva vaunaini vivi orurora.

⁴ Mini orurovaro Ihuva vaiharo vika minti minti irara kankomakero iriharo vutu ntero vika irero, Ne tararae rante variavo? tiro.

⁵ Minti tumanta vika tiha, Tenavu Ihura Nasaretihaingarara rante vauro, ti. Tuvoro Ihuva vika tiva nimiti tiharo, Te maa vikama vauro, tiro. Minti tuvaro Iutaasiva vaaka vira navutaaka tiva nimuva, vivavata Ihura aruke vaiintika hampata himpi tero vaura.

⁶ Ihuva te maa vikave tumanta vika tukiari-make qetake vatakanta hiqirivi. ⁷ Vatakanta hiqiruvaro Ihuva qaiqaa vika irero, Ne tararae

rante variavo? tumanta vika qaiqaa tiha, Ihura Nasaretihaanaarave, tuvaro ⁸ Ihuva tiharo, Te vaaka ni tiva nimunarave. Ho te maa vikama vauro. Ne ti rantarera anivera, maa vaiintinavuka qaqi kaimanta vuate, tiro. ⁹ Tota Ihuva nai qorara tiharo mintima tiro: Vaiintinavu timianara kia te vonku kakakima kauro, tura. Vira uvavano quqaa vivauma variarire tiro, viva tiharo, Maa vaiintinavuka qaqi kaimanta vuate, tiro.

¹⁰ Minti tuvaro Pitaava nai iqoka paipe varero anura qaqini rarau varero viraqohairo Kotira kaiqa vara amito vaiintika qiata vaiinti vira paanaa vaiinti ruqutiharo vira aato kauqu tanaraini vaura teqa aqukora. Kaiqa vaiinti vira autu Malakusira.

¹¹ Pitaava vira aato teqa kovaro Ihuva Pitaarara tiharo, Nena iqoka paipe vara veva nai utaqi nonkutaane. Te ti Qova namari ti timiainara homa te vira nararave, tiro. [Ihuva vi uvaraqohairo uva tuqantaakero nai aihavina haikara varero vuru qutu vuainarara tura.]

Ihura vita vare vuru Anaasiva vaunaini kora

¹² Ihuva minti tumanta Romeni iqoka vaiintinavu nai qiata vaiinti vataake anumanta Iutaa kiripu vinavukavata anire, Ihura ravaaqavuke vira rumpake ¹³ vita vare Anaasiva vaunaini naane avuni vuru kora. Anaasiva viva Kaiapaasira airaaviva vauvaro Kaiapaasiva vi ihiraqi Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano vaura.

¹⁴ Tota Kaiapaasiva nai Iutaa *kansoru* vaiintinavu tiva nimiro tiharo, Koqemama ne qaqi

kaivaro vaiinti vohaiqavanoqai qutu viramanta ekaa vaiinti nahenti ho variate, tu vaiintivama vaura.

Pitaava Ihurara kia vira tavaunarave tura
(*Matiu 26:69-70; Maaki 14:66-68; Ruki 22:55-57*)

¹⁵ Ihura Anaasiva vaunaini vita vuru komanta Saimoni Pitaavavata Ihura vainti vovanovata vintanta Ihura avataqi vura.

Pitaara vataakero anu vaiintira viri Anaasiva viraagamakero tavo vaiintiva vaiharora tiro, viva Ihura avataqiro viharo Anaasira vatuka avutaqi oriqetora.

¹⁶ Vi vaiintiva naane avutaqi oriqetovaro Pitaava hohaa aqaini gentiana vauvaro Ihura vainti Anaasiva viraagamake tavo vaiintiva naavuqi oriqetero, vevarero vuru gentiqaa raqiki vau nahentira Pitaarara tiva amuvaro viva Pitaara otu vita varero vuru avutaqi kora.

¹⁷ Avutaqi Pitaara vuru kovaro vauvaro vi nahentiva gentiqaa raqiki vauva Pitaarara tiharo, Arevata vi vaiintira vaintie variarao? tularo Pitaava aqao kiave tiro. ¹⁸ Minti tivakero vaumanta kiripunavuvata Anaasira kaiqa vaiintinavuvata vaiha antomanta iha quarate iha taari vauvaro Pitaavavata mini vaiharo iha taari vaura.

Anaasiva Ihura irama amitora
(*Matiu 26:57-67; Maaki 14:53-65; Ruki 22:66-71*)

¹⁹ Pitaava mini iha taari vaumanta Ihura vita vare voqi vuru kovaro Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano Ihura vaintinavuaravata, Ihuva vaiinti nahenti tiva nimu

uvararavata irovaro ²⁰ Ihuva nai vira tiva amiro tiharo, Te goqaama vaihama vaiinti nahenti uva tiva nimunarave. Te ekaa enta vaiinti nahenti uva tiva nimirera Iutaa vatanaaka ukuvi vau-raqi, maara naavuqive, Kotira Naavuqive, vaiha te vika uva tiva nimunarave. Kia te kukeqavi vaiha vika uva tiva nimunaravauve. ²¹ Ho nana kaarae are ti ire variarao? Are ti uva iriaka vika iraataraave. Te uva vika tiva nimunara are vikama iraaane. Vika te tuna uvara iriakave, tiro.

²² Minti tuvaro kiripu vovano viraqi vauva Ihura auruvu ruteqa kero tiharo, Are kia mintima kera tinavu qiata vaiintiaara tiane, tiro.

²³ Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ti uvavano hampi uva vairaravauve are virara tiramanta ekaa vaiintivata irivarave. Ti uvavano avuqavu vaivara nantivarae are ti qumina ruqutira iarao? tiro.

²⁴ Ihuva minti tivakero vira naaquntaqohai rumpatova vauvaro, Anaasiva viraqaahairo vira atitomanta vika Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti Kaiapaasiva unaini vita vare vuru kora.

*Pitaava qaiqaa kia Ihura tavaunarave tura
(Matuu 26:71-75; Maaki 14:69-72; Ruki 22:58-62)*

²⁵ Ihuva mini vuvaro Pitaava voqi vaiharo iha taari vaumanta mini vauka vira ireha tiha, Arevata vira vaintie variarao? tuvaro Pitaava tiharo, Aqao, kiave, tiro.

²⁶ Pitaava minti tuvaro vaiinti vo, qiata vaiinti vira kaiqa vaiintivano Pitaava aato teqakora vira kena vaiintivano Pitaarara tiharo, Quqaae te ai

tavaurara are vikantira kaqava ututaaraqi vari-
arao? tiro.

²⁷ Tuvaro Pitaava qaiqaa aqao kiave tiro. Minti
tivakero iruvaro vaakama kokoraaravano uva
tura.

Ihura Pairaatava unaini vita vare vuru kora
(*Matiu 27:1-2, 11-14; Maaki 15:1-5; Ruki 23:1-5*)

²⁸ Vika Kaiapaasira mini ke, Ihura vita vare
nora vaiinti *kamaanira* naavuqi vuru kora. Vika
vaaka toqaqi mini vi orure vika Iutaa vatanaaka
vaihara ti, kia vira naavuqi oriqetaraiti, va-
haaqainiqai vaura. Vika nai tiha, Tenavu vo
vatanaa naavuqi oriqetaariraro tinavu tivaata
goraiqama viraqe kiama ho Vehakuma Nimito
Entaraqaa ovata ho nararave, ti. ²⁹ Minti tivake
vika vahaqaini vauvaro Pairaatava *kamaanira*
qiata vaiinti vika tavareva vevarero vikara ti-
haro, Nana uvavanoe maa vaiintiraqaa vaiman-
tae ne vira vita vare aniavo? tiro.

³⁰ Pairaatava minti tumanta vika tiha, Maa
vaiintiva kia qora kaiqa varaitirio, tenavu kiama
ho are iananaini vite anuraitirio, ti. ³¹ Vika minti
tuvaro Pairaatava aqao tiro, Nenta maa vira
vite nenta Iutaa vatanaa okarara irihama vira
ko amiate, tiro. Minti tumanta Iutaa vatanaaka
vika aqao ti, Tenavu qaqi qumina vaiinti vaiha,
vaiinti aruke vira kaara uva varaarorave. Arema
kamaaniva variarao. Are homa tiramanta vira
arukevarave, ti.

³² Vika minti tuvaro Ihuva vika maantimake ti
haru kevarave tu uvava quqaa vivauma vaura.

³³ Iutaa vaiinti noranavu minti tuvaro
Pairaatava nai naavu, *kamaanira* naavuqi
oriqetero, Ihura aarama kovaro viraqi oru

vuvaro vira irero tiharo, Quqaae are Iutaa Avuhainaa Vaiintivano variarao?

³⁴ Tuvaro Ihuva tiharo, Nena irikeræ vi uvara tiarao? Vo vaiintivanoe tiriara ai tiva amivarae are minti tiarao? tiro.

³⁵ Ihuva minti tuvaro Pairaatava tiharo, Te Iutaa vaiintivanovauve. Nina navunaaka Iutaa vatanaakavata, Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, vikama ai vite maini aniavo. Are nana haika vara kaaramantæ vira kaara ai vite aniavo? tiro.

³⁶ Minti tuvaro Ihuva tiharo, Te raqikiarirava kiama vataini vaivo. Vira maini vataini vaitirio, ti kaiqa vaiintinavu tiriara Iutaa vatanaa vaiinti vira rumpevorave tiha iqoka raquatirio. Ho te raqikiarirava kiama maa vataraqaa vaivo, tiro.

³⁷ Ihuva minti tuvaro Pairaatava tiharo, Ho quqaae are vaiinti nahentiqaa raqiki variaravave? tiro.

Tuvaro Ihuva tiharo, Quqaama te vaiinti nahentiqaa raqiki vauraukave. Te vikaqaa raqikirera uraro ti vataini vatataimanta vaunarave. Quqaa okara vaiinti nahenti tiva nimirera te vataini tuvuraukave. Quqaa uva iriataa irava ti uvama irianarove, tiro.

³⁸ Ihuva minti tuvaro Pairaatava tiharo, Quqaa uva vaireva vira nana uvæ vaivo? tiro.

Pairaatarara Ihura katariqaa arutaane tura

(Matiu 27:15-31; Maaki 15:6-20; Ruki 23:13-25)

Pairaatava minti tivakero viva vevarero Iutaa vatanaa vaiinti uki vauka tiva nimito tiharo, Te tavauraro kia vira aruke okarava voqavanovata viraqi vaivo, tiro.

³⁹ Minti tivakero viva tiharo, Ho ni okara vo mintimama vaivo: Ne Vehakuma Nimito

Karara ovata ne entaraqaa, te karapuhi vaiinti vohaiqa niara irihama vira kuvantu nimate vaunarave. Vi okarara irihama hoe te Iutaa vatanaaka avuhainaa vaiintie ni kuvantu nimitararave? tiro.

⁴⁰ Minti tumanta vika qaiqaa naveraitiha, Aqao, kia vi vaiintirave. Vo vaiinti vira autu Barabasira vira kuvantu timitaane, tura. Ho Barabasiva vaiinti ruqutiharo vika monu vare vau vaiintiva vaura.

19

¹ Vika minti tuvaro qaiqaa Pairaatava tiharo, Ihura vita vare vuru naaquntaqohai vira ruqutuate, tumanta vika vira naaquntaqohai ruqutuke vatora.

² Mintimake vate, viraqaahai Pairaatara vira iqoka vaiinti oru tauvera varake avuhainaa vaiinti tovaqa voqaara kahemake vira qiataqaa agu amite, naare tavunavata varake rumpa amite,
³ vika viva vaunaini orure vira vireraiqamake tiva amiteha tiha, Iutaa Avuhainaa Vaiintio, vaiharave? tivakema nai kauquqohai vira viri ruqemake vaura.

⁴ Vika vira mintima kovaro Pairaatava qaiqaa vevarero Iutaa vaiinti uki vaukara tiharo, Ho tavaate. Te tavauraro kiama viva qora kaiqa vare vaivama vaivo. Nevata vira tavaate ti, te vira vara veva vahaaqaini karerave, tiro.

⁵ Minti tuvaro Ihuva qiataqaa tauvera agu amite naare tavuna rumpa amitora airantero vevarovaro Pairaatava tiharo, Ho tavaate, maa vi vaiintirave, tiro.

⁶ Minti tumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, kiripunavuvata, Ihura tave vika naveraitiha, Vira kaira katariqaa arutaate. Vira kaira katariqaa arutaate, ti.

Minti tuvaro Pairaatava tiharo, Ho nenta vira vite vuru katariqaa arutaate. Te tavauraro viva kia qora kaiqa varaivera, te kiama viraqaa qumina uva vatararave, tiro.

⁷ Tumanta vika tiha, Aqao, viva tenavu uva vataunara vo raqakairave. Vira kaarama viva qutu vuariravama vaivo. Nai viva tiharo, Te Kotira Maaquve tirave, ti.

⁸ Minti tuvaro Pairaatava vi uvara iriro voqamakero qetero, ⁹ viva tuvurantero *opisi* naavuqi oriqetero Ihura irero tiharo, Are taihainaavae aniarao? tiro. Tuvaro Ihuva kia uva tiraitiro, uve vaura. ¹⁰ Uve vauvaro Pairaatava tiharo, Are nantivarae kia uva ti tiva timireva auti variarao? Arevo, kiae tiriara iriarao? Te nora autu vataukave. Te homa ai kuvantu kararave. Te homa tiari ai katariqaa arutevarave, tiro.

¹¹ Minti tuvaro Ihuva Pairaatara tiva amiro tiharo, Kotiva virini vaiva kia ai mpeqa amitirio, are kiama ho ti haatara kaaraitirio. Vaiinti vovano ti tivitero vuru ai kauquqi kai vaiintira vira qora kaiqavano ai qora kaiqa aatara kaivo. Vira kaara nora uvama vi vaiintiraqaa varianarove, tiro.

¹² Ihuva minti tuvaro Pairaatava viraqaahairo Ihura kuvantu kareva auti vaumanta Iutaa vaiinti uki vauka naveraitiha, Are vira kuvantu kairaro qaqi virera, are kiama avuhainaa vaiinti Sisaara tontivano vainarave. Vovano nariara

tiharo, Te avuhainaa vaiintima vauro, tirava, viva Sisaara navutaavama varianarove, ti.

¹³ Tuvaro Pairaatava vi uvara iriro oru Ihura vita varero vevarero *ko* iru taintaraqaa oru oquviro vaura. Vi taintara vau vatara autu rehama, *Ori Ravatairave*, tura. Iutaa vatanaa uvaqihai virara *Gabatave*, tura.

¹⁴ Vehakuma Nimito Karara nareka u entava vira qararaa vauvaro kuari avuvano qiataqaa vauvaro Pairaatava oru vi taintaraqaa oquviro Iutaa vatanaaka uki vauka tiva nimito tiharo, Ho nenta avuhainaa vaiinti tavaate, tiro.

¹⁵ Tumanta vika naveraitiha, Vira kaira arukaate. Vira kaira arukaate. Tiramanta vira katariqaa arutaivaro qutu vuarire, ti.

Minti tuvaro Pairaatava vika irero tiharo, Te tiari ni avuhainaa vaiintie katariqaa niriqohai aru taivaro qutu vuanarove? Virarae ni muntuka vaivo? tiro.

Minti tumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu tiha, *„Viva kia tinavu avuhainaa vaiintivanovauve vaivo.“* Ai noravano Sisaava vivaqaima tinavu Avuhainaa Vaiintivano vaivo, ti.

¹⁶ Minti tuvaro vika vira katariqaa arutaate tiro, Pairaatava Ihura vika nimumanta vira iqoka vaiintinavu vira vitora.

Ihura niriqohai katariqaa arutora

(Matiu 27:32-44; Maaki 15:21-32; Ruki 23:26-43)

Vira iqoka vaiintinavu vira vita vare vuvaro

¹⁷ Ihuva nai hirite katarira aqu varero vumanta vika Ihura vita vare maa uvaraqihai *Qiata*

Vuhaariqaave tunaini vi. Iutaa vatanaa uvaqihai *Gorogotave* tunaini oru ntora.

¹⁸ Mini orunte Ihura aiku kauqu niriqohai katariqaa arute katari vira vataqi vaavi aratora. Vira vaavi arate vaiinti votantavata katariqaa arute vitantavata hini hini aratovaro Ihuva vitanta avutana vaura.

¹⁹ Ihura katariqaa hiritovaro Pairaatava uva vo qara ntuva kero vuru Ihura aruto katarira qiataini arutora. Maantimake uva qara ntuva tora:

Ihuva Nasaretihainaava Iutaa Avuhainaa Vaiintive, tura.

²⁰ Ihura katariqaa hirito vatukava Ieruharemi vira tataaqa vaumantara ti, vi vatanaaka airitahaavano ani Ihura taveha vi uvaravata kaara riha tavora. Vi uvara taaramo uvaqihai Iutaa uvaqihaive, Romeni uvaqihaive, Giriki uvaqihaive, qara ruva tora.

²¹ Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu vi uvara tave, Pairaatarara aqao ti, Are kia virara Iutaa vatanaaka Avuhainaa Vaiintive tivakera qara ruataarave. Are maantima kera qara ruataarave: Vi vaiintiva nai tiharo, Te Iutaa vatanaaka Avuhainaa Vaiintive tirave. Minti tivakera qara ruataarave, ti. ²² Tuvoro Pairaatava tiharo, Te qara ruva taurava homa qaqi mintimakero varianarove, tura.

Ihura utavaaqa rairake varora

²³ Iqoka vaiintinavu Ihura katariqaa hirite viraqaahai vira utavaaqa vare erakaimaante-navuqaa raira vate, iqoka vaiinti erakaimaante-navuvano vaihara ti, vovano vota varovaro vovano vota varovaro mintiake vare, vira *sioativata*

tavovaro vira virinihai vohaanihai kutatora vaumanta iqoka vaiintinavu tiha, Maara qunahi kaarorave. ²⁴ Kaiqe virara *satu* ruhamaqi vuari-raro tinavuqihairo vonkuvano virauta varaarire, ti. Minti turara tiro, vo uvavano haaru gumina vaka qara ntuva tova vate vivauma vairo. Mintima tiro:

Ti utavaaqa rairake varevarave. Ti sioti vukainta varareka *satu* ruhamakehama varevarave, tiro. Minti turama. *(Ihi 22:18)*

Ho iqoka vaiintinavu mintima keha Ihura utavaaqa rairake varora.

Ihuva nai norara tura

²⁵ Ihura katarigaa hiritomanta nahentinavu ani vi katarira tataaqa himpите vaura. Ihura novavata, vira nora auravanovata, Kilopaasira naatavano Mariavavata, Mariava Makataaraihainaavavata, nahenti vinavuka Ihura hiritomanta katarira tataaqa ani himpите vauvaro ²⁶ Ihuva tavomanta vira novavata vira avataqiro nu vaiintiva vovano, virara voqamakero antuqa aru vaiintivavata vaura. Vitanta mini vauvaro Ihuva nai norara tiharo, ²⁷ Nahentivauvo, maa vaiintirara ti maaquve tiane, tiro. Tivakero nai kaiqa vaiinti virara voqamakero antuqa aru vaiintirara tiharo, Maa nahentirara ti norave tiane, tiro. Minti tuvaro vi entaraqaahairo vira kaiqa vaiintivano Ihura nora vitero nai naavuqi vuru kero viraqaata koqema kero raqikiharo vaura.

Ihuva qutu vura

(Matiu 27:45-56; Maaki 15:33-41; Ruki 23:44-49)

²⁸ Ihuva vi uvara tivakero viva iruvaro vira kaiqavano taiqa vura. Viraqaahairo vo uva haaru qumina vaka gara ntuva tova vivauma variarire tiro, viva tiharo, Ti namari naataama ivo, tiro.

²⁹ Minti tuvaro *uaini* hunka vura kureqi vauvaro namari nunko haikara varakero vi namari-raqi quntama kero katari vitiqaa rutaqukeru vira nona vuru taatau tovaro ³⁰ Ihuva hunka vu namarira vira nero viraqaahairo viva tiharo, Ho taiqama vivo, tivakero viva nai anu rorairama tero nai maraqura atitovaro vuvaro viva qutu viro.

Vaantaaraqohairo Ihura taaqeni ranteqa kora

³¹ Viva qutu vuvaro vira qararaa Maara Enta Vehakuma Nimito Karara no entava nora entama variainarara ti, Iutaa vatanaaka tiha, Hura vaiintinavu qutu vika vinavuka vaata katarigaa qaqi variantorave, tivake oru Pairaatarara tiha, Are tira vinavuka aiqum kinta kaira vinavuka vaaka qutu vimanta viqu vare vuru quntama taate, ti.

³² Tuvaro Pairaatava eo tumanta vira iqoka vaiintinavu anire vaiinti Ihura hini mantaraini hiritora vira aiqutanta naane kintake, vaiinti vo, Ihura hini mantaraini hiritora vira aiqutantavata kintake, ³³ oru Ihura aiqutantavata kinta karare ti, tavovaro viva vaaka qutu vumanta vika qaquirake kia vira aiqutanta kintakora.

³⁴ Iqoka vaiinti vovano oru vaantaaraqohairo Ihura taaqeni ranteqa kora. Ranteqa kovaro vaakama naarevanovata, qaqi namarivanovata viraqihairo reharo tuvura.

³⁵ Ho te maa qarara ruva taurauka vi entara vaiha te quqaama vi haikara vi haikara

tavaavaunarave. Ne vi uvarara quqaave tiate ti, te vi haikara quqaama tavaavaunara nivata tiva nimuro. ³⁶ Ihura aikutanta kia kinta kovarora tiro, haaru qumina vaka qara ntuvato uvava quqaa vivauma vaura. Haaru qara ntuva tova mintima tiro:

Vika kia vira vuhaari vonkuvata kinta kevarave, tura. *(Ihi 34:20)*

³⁷ Qaiqaa uva vo haaru qara ntuva tova tiharo:

Vika nai vaantaaraqohai ranteqate vaiintira tavevarave, tura. *(Sek 12:10)*

Ihura quntama tora

(Matiu 27:57-61; Maaki 15:42-47; Ruki 23:50-56)

³⁸ Mintuvaro vaiinti vovano vira autu Iohepiva viva Arimatiahainaava, viva tota Iutaa vaiintinavu naatu qeteharo kukeqa keharo Ihura avataqiro ni vau vaiintiva, viva oru viro Pairaatarara tiharo, Ihura vaata timirage quntama taare, tiro. Tuvoro Pairaataava tiharo, Ho vira oru varakera quntaane, tuvaro Iohepiva oru Ihura vaata viukero varora. ³⁹ Varovoro Nikotimaava, viva tota entaqi Ihura oru tavova, vivavata koqe vahavera katari koqera untavurvata vohaaraqiqi tuqantaake vatora varora. Vira maaravano vaireva 30 kilo vaura varero Iohepikantiro mini viro. ⁴⁰ Vitanta Ihura vaata viqu vare hanta tavuna varake koqe untavura vataake vira vaata apuqama kora. Iutaa vatanaaka vaiinti qunte okarava mintima vaurara ti, vitanta mintura.

⁴¹ Ihura hiritonaini kaqava ututova vauvaro viraqi qaraaka ori vaurutora vaiinti qunteva vo vaura. Vira qaraaka vaurutova vauvaro tota kia vaiinti vovata viraqi quntora.

⁴² Ho vira qararaa Iutaa vatanaa Maara Enta varianarove tivake, vi orira aumanto vaumantara ti, viraqima vitanta Ihura muntu quntama tora.

*Ihuva qaiqaa qaqi himpura
(Matu 28:1-8; Maaki 16:1-8; Ruki 24:1-12)*

20

¹ Ho Santeqaa toqaqi kia aatitovaro nahenti vovano Mariava Makataaraihainaava oru viro Ihura oriqi quntama toraqi orurero tavovaro ori qentiqaa tintatora qaqini vara kovaro vaura.

² Qaqini vara kovaro vauvaro vi nahentiva orurantero kantero Ihura vaintitanta Saimoni Pitaavavata, vo vaiinti Ihura virara voqamakero antuqa aru vaiintivavata, vitanta vaunaini anirero vitanta tiva nimitiro tiharo, Vika oriqihai Nora Vaiinti vara veva kaamanta tenavu kiama vira vaata vataara tavauro, tiro.

³ Minti tumanta Pitaavavata, vaiinti vo vivavata, Ihura oriqi vatonainiara vura.

⁴ Vitanta kantamaqi viha vovano Pitaara aatara kero viva naane oriqi Ihura quntama tonaini orurero. ⁵ Viva naane orurero kiama origetaraitiro, vahaacaqaini vaiharo kimaarama viro vera tavovaro oriqira vira uquramato tavunavaqai viraqi vaura.

⁶ Vi tavunavaqai viraqi vauvaro ho naantiara Saimoni Pitaava anirero viva kia vahaacaqaini

vairaitiro, viva vaakama oriqi oriqetero tavovaro vira uquramoto tavunavaqai vauvaro ⁷ vo tavunavata, Ihura qiata naavumatovavata, qaqi viraqi vairo. Vi tavunava kia vo tavuna vataakero vohaaraqaa vairaitiro, nariaraa vokanta vaura.

⁸ Mintima vauvaro vo vaiintivano vaaka anuva, vivavata oriqetero vi haikara tavamakero, viraqaahairo aato kenko tuvaro Ihura okarara kankoma kero iriro ho quqaa vivave tiro. ⁹ (Tota vitanta vaiha vukuqi Ihuva qutu viro qaiqaa qaqi himpuainarara qara ntuvato uvara kia kankomake irura. Kia kankomake iriqi vi ho vi entara virara kankomake irura.) ¹⁰ Ho vi haikara tave viraqihai vitanta Pitaaka anirante maaqaini vura.

*Mariava Makataaraihainaava Ihura tavora
(Maaki 16:9-11)*

¹¹ Vitanta maaqaini vuvaro Mariava Ihura quntama toraqi anirero vahaqaqaini vaiharo iqi rate vairo. Viva iqi rateharo kimaarama viro oriqi vera tavomanta ¹² *enseli* taaraqanta viraqi vaura. Vitanta hanta utavaaqa nonkutotanta vauvaro vovano tota Ihura vaata vuraqaa qiataini oquviro vauvaro vovano vira aiqutaraini oquviro vaura.

¹³ Vitanta Mariara ireha tiha, Nahentivauvo, nana kaarae iqi rate variarao? tuvaro viva tiharo, Vika ti Nora Vaiinti maaqihai varakaamanta te vika vira vuru tainie kaavo tima, virara iqi rate vauro, tiro.

¹⁴ Mariava minti tivakero viva tuqantaaviro tavovaro Ihuva vira naantiaraini himpi vauvaro viva kia vira viri viraqaqamakero tavaraitiro, vo vaiintivanove tuvaro ¹⁵ Ihuva vira irero tiharo,

Nahentivauvo, nana kaarae iqi rate variarao? tiro. Are tararae rante variarao? tiro. Ihuva minti tuvaro Mariava nai aatoqi iriro tiharo, Vi vaiintiva maa kaqavaraqaa raqiki vai vaiinti-vave, tiro. Tivakero virara tiharo, Are vira vara vuru kerava vairera, vira vuru kenanaini ti tiva timirage te oru varaare, tiro.

¹⁶ Minti tuvaro Ihuva virara tiharo, Mariaio, tiro. Tuvaro Mariava tuqantaa viro Ihura vi-raaqamakero tavero Ihurara nai Iutaa uvaqihairo tiharo, *Rabonaio*, tiro. Maa uvaraqihairo tireva, Maara ti variara vaiintio, tiro.

¹⁷ Mariava minti tuvaro Ihuva tiharo, Ho kia ti utu varaane. Te kiama tenta qova inaini tuvurante vuru, tiro. Minti tivakero viva vira tiva amiro tiharo, Are ti qatavaranavu vuru tiva nimiane. Tiriara minti mintima kerama tiva nimiane. Te virini ti Qovavata ni Qovavata, ti Variqavanovata ni Variqavanovata inanaini tuvurante virerave, tivo tiane, tiro.

¹⁸ Minti tuvaro Mariava Makataaraihainaa nahentivano orurero vuru Ihura vaintinavu tiva nimito tiharo, Te Nora Vaiinti vira tavauro. Viva tiriara minti mintimakera niara tiva nimiane tivo, tiro.

Ihuva nai vaintinavu nivuqaa qovarama vura
(*Matiu 28:16-20; Maaki 16:14-18; Ruki 24:36-49*)

¹⁹ Vi Santeraqaa entumanta Ihura vaintinavu Iutaa nora vaiinti naatu getehama vo naavuqi ruvaqumavi qentinavu kairimiqamate viraqi vaura. Vika viraqi vauvaro vaakama Ihuva vika nivuqaa qovarama viro vika nivutana himpitero

vaiharo vika uva manteharo tiharo, Ho ni muntukaqihairo paru i vaira variate, tiro.

²⁰ Minti tivakero viva nai kauqu niriqohai raqontatora vika numiqero nai taaqeni ranteqatoravata vika numiqora. Mintumanta vira vaintinavu vira tavovaro vika muntukaqihairo koge umanta vika virara quahe vaura.

²¹ Quahe vauvaro Ihuva qaiqaa uva mantero tiharo, Ni muntukaqihai qihaaqira variate. Ti Qova ti tititainantemake, te nivata nititarerave, tiro. ²² Minti tivakero viva vikaqaata nai aiho vuaqakero tiharo, Ho Kotira Maraaura varaate. ²³ Ne vo vaiinti qora kaiqa uva qaqira kaivera, vira qora kaiqa uvavano taiqama vuanarove. Ne vo vaiinti qora kaiqa uva qaqi iritaivera, vira qora kaiqa uvavano qaqima varianarove, tiro. Ihuva minti tura.

Tomaasiva Ihura tavora

²⁴ Ihuva nai vaintinavu unaini anirero viraqi vauvaro vi entara vira vainti vovano 12navuqihairo kia vikaravata vaura. Vira autu Tomaasira vira vara autu Taapirave tura. ²⁵ Ihuva vuvaro Tomaasiva vihairo aniromanta Ihura vaintinavu vokuka Tomaasira tiva ami tiha, Tenavu Nora Vaiinti Ihura tavauro, ti.

Tuvaro Tomaasiva aqao tiro, Te kia vira kauqu niri arutaara tave, te kia tenta kauqu viraqi vate, vira taaqeni raqonta tairaqivata te kia tenta kauqu viraqi vataraiti, te kia ni uvara quqaave tirarave, tiro.

²⁶ Tomaasiva minti tivakero vauvaro vohaa *uiki* aitaromanta Ihura vaintinavuvata, Tomaasivavata, vika qaiqaa naavuqi vaiha ekaa qenti

kairimiqamate viraqi vauvaro Ihuva qaiqaa qovarama viro vika nivutana himpitero vaiharo uva mantero tiharo, Ni muntukaqihai qihaaqira variate, tiro.

²⁷ Tivakero viva Tomaasirara tiharo, Ho nena kauqu rantutakera ti kauquqi veta kehara tavera, ti taagenivata ahukera tavaane. Kia taara aato iriraitira, tiriara kempukaiqama kera vohaa aatoqai iriqira vuane, tiro.

²⁸ Minti tuvaro Tomaasiva tiva amiro tiharo, Are ti Noravanove ti Variqavano variarao, tiro.

²⁹ Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Tomaasio, are ti taverama viraqaahaira tiriara quqaave tiarao. Ho taukae kia ti tavaraiti, tiriara quqaa vivave tika, vika quahehama vaivarave, tiro. Ihuva tura.

Maa vukura okarara tura

³⁰ Ho Ihuva nai vaintinavu nivuqaa vaiharo nai okara numiqareva nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vare vaura. Ho te Ionika Ihuva varai kaiqara hini kaiqaqai maa vukuraqi gara ntuva te.

³¹ Ne Ihurara quqaama viva tinavu kahaqiarirava vaivo, quqaama viva Variqa Kotira Maaquvano vaivo tivake virara kempukaiqaake iriqi viha ekaa enta qaqi variqi vuate ti, te Ionika maa uvara gara ruva taunarama.

21

Ihura vainti 7navuvano qaiqaa vira tavora

¹ Vo enta Ihura vaintinavu Taiberiasi Varuva namari Karirini vauvaro Ihuva qaiqaa vika nivuqaa qovarama vumanta vira vaintinavu vira tavora.

Maantimama vi uvava vairo:

² Vira vaintinavu Saimoni Pitaavave, Tomaasiva vira vara autu Taapivave, Kenaa vatuka Karirihainaa vaiinti Nataanivave, Sebedira maaqutantave, Ihura vainti votantavatave, vinavuka mini vohaaraq i vaura.

³ Saimoni Pitaava vinavukara tiharo, Ho te vahe varema havukara vuro, tumanta vinavuka tiha, Tenavuvata ai vataake mini virelave, ti. Minti tivake otu votuqi vaarire viraqi vaiha enta i havukara vahe quntamaqi viha kia havuka voqavata varora.

⁴ Mintiaqi vuvaro aatitareva umanta vika tavovaro Ihuva varuva auvahianta himpitero vau-manta vika kia vira viraagamake tavaraiti, vo vaiintive tuvaro ⁵ viva vikara tiharo, Ti vaintinavuvauvo, kiae havuka vare iavo? tiro.

Minti tumanta vika tiha, Kiama varauro, tuvaro viva tiharo, ⁶ Ho nenta vahe kauqu tanaraini aqukeha havuka varaate, tiro.

Minti tumanta vika vahe kauqu tanaraini aqukeha tavovaro havukavano airitahaa vaheqi mpiqa vuvaro nora maara romanta vika kia ho vahe mpaqi vaari votuqi vateva vaura.

⁷ Vika kia ho vahe votuqi vaari vatovaro Ihurara voqamakero antuqa aru vaiintiva viva Pitaara tiva amiro tiharo, Vi vaiintiva tinavu Noravanove, tiro.

Minti tuvaro Saimoni Pitaava vi uvara iriro nai *sio*ti qaqini varatora vara nonku varero votuqi-hairo vaavirero namariqi aquviro namari nako aru varero Ihuva vaunaini vumanta hini kuka votuqi vaura.

⁸ Varuva namari auvahini kia niaraini vairaitiro, aumanto 100 *mita* vaumanta vika votuqi vaiha havuka vahe mpiqa vura rarauqi vi, varuva auvahini orurora.

⁹ Varuva auvahini votu vuru vate votuqihai vaavinte vika tavovaro ihavano ite vauvaro vi-raqaata havuka ite vauvaro mparetivanovata mini vaura.

¹⁰ Mintima vauvaro Ihuva vikara tiharo, Havuka vara vataaraqihai vo kira vare aniate, tiro.

¹¹ Minti tuvaro Saimoni Pitaava votuqi vaarirero vahe vira rarau varero varuva namari auvahini vuru kero. Airi havuka 153navu vaheqi vauvaro vahevano ruqema vuataara vauvarovata, kia ruqema vura.

¹² Mintima vauvaro Ihuva vikara tiharo, Ho ani kara naate, tumanta vika vaaka Nora Vaiinti viraaqamake tavorara ti, vika qeteha kia virara are tavave tura.

¹³ Kia minti tiraiti vauvaro Ihuva mparetivata havukavata vika nimumanta nora.

¹⁴ Ihuva nai qutu vuraqaahairo qaiqaa qaqi himpiro nai vaintinavu nivuqaa qovarama vumanta vika vira tavora.

Vi entara taaramo tataa vika nivuqaa qovarama vura.

Ihuva Pitaarara tura

¹⁵ Vika kara nama kovaro Ihuva Saimoni Pitaara irero tiharo, Saimonio, Ionira maaquvauvo, quqaae are maa vaiintinavukaqihaira tiriara muntuka vataarava voqavata vaivo? tiro.

Minti tuvaro Pitaava tiharo, Nora Vaiintio, quqaave. Ti ariara hantuqa harira virara are irianarave, tiro.

Tuvaro Ihuva tiharo, Ho ti sipisipi naatinavu kara nimiane, tiro.

¹⁶ Minti tivakero Ihuva qaiqaa vira irero tiharo, Saimonio, Ionira maaquvauvo, quqaae ai muntukavano tiriara voqavata vaivo? tiro.

Tuvaro Pitaava tiharo, Nora Vaiintio, quqaave. Ti ariara hantuqa harira virara are irianarave, tiro.

Viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Ho ti sipisipinavuqaa raqikiane, tiro.

¹⁷ Minti tivakero Ihuva qaiqaavata tiharo, Saimonio, Ionira maaquvauvo, quqaae ai muntukavano tiriara voqavata vaivo? tiro.

Ihuva taaramo tataa tiharo, Quqaae ai muntukavano tiriara voqavata vaivo turara tiro, Pitaara muntukavano qoraiqama vuvaro viva tiharo, Noravauvo, are ekaa haika tave variaravave. Ti ariara hantuqa harira are virara irianarave, tiro.

Minti tuvaro Ihuva Pitaarara tiharo, Ho ti sipisipinavu kara nimiane, tiro.

¹⁸ Ihuva minti tivakero Pitaara tiva amiro tiharo, Te quqaa tiarirara iriane. Tota are qaraaka vaiinti vaihara are tavuna nonku varera nena vuataa inaini vuanarave.

Naantiara are naampaiqama vira nena kauqu tututairaro vovano ai utavaaqa nonku amitero ai vita varero, kia are vuataa inanainima ai vita varero vuanarove.

¹⁹ Ihuva vi uvaraqohairo maantima kero Pitaava Kotira autu tuahera keharo qutu

vuanarove, tura. Ihuva vi uvara tivakero viva Pitaara tiva amiro tiharo, Are ti tivataqira aniane, tiro.

Ihuva nai vainti vonkuara uva tura

²⁰ Minti tuvaro Pitaava tuqantaa viro tavovaro Ihuva voqamakero antuqa aru vaiintiva vitanta naantiaraini aniro. Vi vaiintiva tota vika entaqa kara ne vauvaro Ihura mimiraqaa muntuvi vaiharo Ihura irero, Nora Vaiintio, ta vaiintivae navutaaka ariara tiva nimianarove, tu vaiintiva anirovaro ²¹ Pitaava vira tavero virara Ihura irero tiharo, Noravauvo, ho vi vaiintira vo? Vi vaiintiva nantie ianarove? tiro.

²² Pitaava minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Te vi vaiintirara tiha, Are qaqa variqira virage te qaiqaa vatani tuvua, tiarera, kia vi haikara ai kaiqama varianarove. Nena vaiharama ti tivataqira aniane, tiro.

²³ Ihuva minti tumanta vira vaintinavu vi uvara hampiqamake iri mintima ti, Ihuva tiharo vi vaiintiva kiama qutu vuanarove, tivo, tura.

Ho Ihuva kia minti tiraitiro, viva tiharo, Te vi vaiintirara are variqira virage te vatani tuvua tiarera, kiama vi haikara ai kaiqa varianarove, tiro. Ihuva minti tura.

Ioniva maa uvara qara ntuva tova taiqora

²⁴ Ho maa uvara ni tiva nimuna vaiintika te maa vikave. Te Ihura avataqa ni vauna vaiintika vaihama vi haikara vi haikara tavama kema, viraqaahai maa uvara qara ruva taunarave. Ekaa maa uvara te tuna uvara quqaa uvaqaima vaivo turo.

²⁵ Ihuva varo kaiqarara te hini uvaqai qara ntuva taunarave. Ekaa vira uva vohaiqa vohaiqa

qara ntuva taivera, airi vukuvano vaiharo maa
vatara mpiqa kaanarove. Ho te viqanama turo.

Kotira Uva
The New Testament and portions of the Old
Testament in the North Tairora Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Olpela Testamen
long tokples Tairora long Niugini

copyright © 1979, 1994, 2005, 2008, 2009, 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tairora

Dialect: North Tairora

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-05-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 13 Dec 2023

909b265f-c886-56ae-b943-fdc12fe46c5e